

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ МИНИСТРЛІГІ

ZHANGIR KHAN
UNIVERSITY

**Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан
аграрлық-техникалық университеті**

**Б.Т. Базарова,
А. К. Джакупова**

ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ САЛАСЫНДАҒЫ ЕСЕП

Оқу құралы

**Орал
2021**

**ӘОЖ657 (075.8)
КБЖ 65.052 я73
Б16**

**Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық
университетінің Оқу-әдістемелік кеңесімен басылымға ұсынылған,
(№ 5 хаттама, 23.12.2021 ж.)**

**Сын – пікір берушілер: Ким А. А. – э.ғ.к., БҚИТУ-нің қауымдастырылған
профессоры**

**Султанова З.Х. – э.ғ.к., «Экономика және аудит»
жоғары мектебінің доценті**

Базарова Б.Т.

Б16 Қызмет көрсету саласындағы есеп: оқу құралы /Б.Т. Базарова,
А.Қ. Джакупова. – Орал: Жәңгір хан атындағы БҚАТУ, 2021. – 137 б.

ISBN 978-601-319-316-8

Оқу құралы бухгалтерлік есеп қазіргі заманғы бизнестің танымал жүргізуіне айналуға. Бірақ өзінің ерекшеліктерімен және өзінің қиындықтары да бар. Материалдық салаға бағытталған кәсіпорындар қызмет көрсету саласындағы кәсіпорындардан сапалы түрде ерекшеленеді, өйткені олардың негізінде олар материалдық құндылыққа ие емес, бірақ қызмет дерексіз ұғым негізінде ұсынады.

Оқулықтың бірегейлігі оның экономикалық және экономикалық жағынан оқитын студенттерге арналған қолжетімді және түсінікті тілде ұсынылғаны болып табылады. Осыған сәйкес оқу құралы бакалавриат бойынша білім алып жатырған барлық экономикалық мамандықтардың білім алушыларына арналады.

**УДК 657 (075.8)
ББК 65.052 я73**

**ISBN 978-601-319-316-8 © Б.Т. Базарова, А. К. Джакупова, 2021
© Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан
аграрлық-техникалық университеті, 2021**

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	4
Тақырып 1. Саудадағы бухгалтерлік есепті ұйымдастырудың негізгі принциптері мен міндеттері.....	6
Тақырып 2. Тауардың түсуін есепке алу.....	13
Тақырып 3. Тауарларды сату мен шығаруды есепке алу.....	29
Тақырып 4. Сауда ұйымдарында контейнерлер мен контейнерлердің қайтарылуын есепке алу.....	42
Тақырып 5. Тауардың жоғалуын және тауарды қайта бағалауды есепке алу.....	51
Тақырып 6. Саяхат қызметтері және олардың мәні.....	63
Тақырып 7. Шығындарды есепке алу және туристік оператор жасаған туристік өнімнің өзіндік құнын есептеу.....	76
Тақырып 8. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында өнімді өндіру мен сатуды есепке алу ерекшеліктері.....	90
Тақырып 9. Қоғамдық тамақтану кезіндегі бағаның қалыптасуы мен есебі...101	
Тақырып 10. Фуршеттер мен шағын сауда желілеріндегі тауарлардың есебі.....	114
Глоссарий	128
ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	135

КІРІСПЕ

Қызмет көрсетусаласында бухгалтерлік есеп жүргізу бухгалтериядағы ең көп таралған қызмет көрсету саласы.

Қызмет көрсету саласы халыққа көрсетілетін қызметтерге де (тұрмыстық көрсетілетін қызметтерге, халыққа денсаулық пен сұлулық үшін көрсетілетін қызметтерге), сондай-ақ заңды тұлғаларға көрсетілетін қызметтерге (нотариус көрсететін қызметтерге, заңдық және бухгалтерлік сүйемелдеуге) қолданылады.

Соңғы уақытта қызмет көрсету саласындағы бухгалтерлік есеп қазіргі заманғы бизнестің танымал жүргізуіне айналууда. Бірақ өзінің ерекшеліктерімен және өзінің қиындықтары да бар. Материалдық салаға бағытталған кәсіпорындар қызмет көрсету саласындағы кәсіпорындардан сапалы түрде ерекшеленеді, өйткені олардың негізінде олар материалдық құндылыққа ие емес, бірақ қызмет дерексіз ұғым болып табылады.

Қызметтерді есепке алу номенклатура бойынша жүргізіледі. Әрбір жеке қызметтің құнын есептеу бухгалтерлік есеп пен салық жүйесінің талаптарына бағынады.

Қызмет көрсету саласы—бұл экономика мен басқарудың көптеген құрамдас бөліктері бар көп қырлы сала.Осы себепті бухгалтерлерде көптеген проблемалық жағдайлар бар.

Меншіктің әртүрлі нысандарындағы көптеген ұйымдар, тамаша ұйымдастырушылық-құқықтық мәртебесі бар, жеке кәсіпкерлер, отбасылық бизнесмендер қызмет көрсету саласында жұмыс істейді. Жаңа мүмкіндіктер пайда болады, содан кейін меншіктің жаңа нысандары пайда болады. Бұл интернет, желілік маркетинг және басқалар.Осылайша, экономиканың түрлі салалары бойынша қызмет көрсету саласында жұмыс істейтін материалдық және материалдық емес ұйымдарды бөліп көрсетуге болады. Бұл құрылыс, өнеркәсіп немесе тамақ өнеркәсібі болуы мүмкін.

Қызмет көрсету саласындағы бухгалтерлік есеп—бұл кәсіпорынның мүлкі туралы алынған мәліметтерді жинауды, талдауды және тіркеуді ғана емес, сонымен қатар қаржылық және экономикалық операцияларды есепке алуды да қамтитын екіұшты ұғым.

Қызмет көрсету—белгілі бір қызмет түрі. Осы салада жұмыс істейтін компаниялар процестің өзіндік ерекшеліктерін ғана емес, сонымен қатар оның бухгалтерлік есепте көрсетілуін де ескеруі керек. Қызмет көрсету саласындағы құжаттық дизайн мен бухгалтерлік есептің нюанстары да қарастырылады.

Қызмет көрсету саласы—бұл материалдық емес игіліктерді өндіру және сату. Мұнда тұтынушылар әртүрлі субъектілер бола алады-тек «қарапайым» жеке тұлғалар ғана емес, сонымен қатар ұйымдар, жеке кәсіпкерлер немесе мемлекеттік органдар.

Қызмет жеткізуші мен тұтынушы арасындағы өзара әрекеттесу кезінде алынған нәтиже болып табылады.

Олар келесілерболуы мүмкін, мысалы:

- Оқыту-білім беру қызметі;

- Пайдалы ақпаратты беру – кеңес беру қызметі;
- Ауруларды емдеу немесе алдын алу-медициналық қызмет;
- Мүлікті пайдалану құқығын беру-жалға беру қызметі;
- Жолаушыларды немесе жүктерді жеткізу-көлік қызметі.

Қызметтердің оларды тауарлардан ерекшелейтін маңызды ерекшеліктері бар:

- материалдық емес – қызметті «ұстауға», жанасумен тексеруге болмайды;

- жеке сипат – қызмет нақты тұтынушыға немесе белгілі бір тұтынушылар тобына көрсетіледі;

- сақтау және тасымалдау мүмкін еместігі – қызметті жинақтауға немесе тасымалдауға болмайды;

- өндіріс пен қызметті тұтынудың уақыт пен кеңістікте қатаң байланысы.

Бухгалтерлік есепті жүргізу кезінде қызмет түрі ретінде қызмет көрсету саласының ерекшеліктерін ескеру қажет:

- қызмет көрсетуге сұраныс әрқашан оны өндіруден бұрын болады;

- қызметтерге сұраныс пен тұтыну арасында ажырамас байланыс бар;

- қызметті қайта сатуға болмайды.

Қызмет көрсету саласындағы бухгалтерлік құжаттарды рәсімдеу кезінде нақты жағдайға байланысты олардың тізімін анықтау қажет. Жалпы жағдайда мұндай құжаттарды екі топқа бөлуге болады:

Жеткізуші қандай қызмет түрлерін көрсететініне қарамастан ресімделуі тиіс жалпы қызметтер:

- шарт;

- төлем шоты;

- қызмет көрсету туралы акт;

- төлем құжаттары – чектер, түбіртектер, төлем тапсырмалары.

Жеке, олар белгілі бір жағдайларда құрайтын, мысалы:

- жүктерді тасымалдау кезіндегі жол парақтары мен тауар-көлік жүкқұжаттары;

- жөндеу және монтаждау бойынша қызмет көрсету кезіндегі жобалау-сметалық құжаттама.

Егер қызмет түрі мәміленің міндетті жазбаша нысанын қамтамасыз етпесе, онда теориялық келісім-шартқа қол қоюға болмайды. Тапсырыс беруші қызмет түрі мен оны көрсету шарттары көрсетілген шотты төлегеннен кейін мәміле жасалған болып саналады.

Қызмет көрсету кәсіпорындарында бухгалтерлік есепті ұйымдастыру және жүргізу процесі олардың ерекшелігімен анықталады. Бухгалтерлік есепті жүргізу бойынша қызмет көрсету саласын басқа салалардан ерекшелейтін ерекшеліктер:

- бұл сала, әдетте, шағын және орта кәсіпкерлікте басым;

- салық салудың әртүрлі түрлерін қолдануға мүмкіндік береді;

- шығындардың (шығындардың)Елеулі мөлшері.

ТАҚЫРЫП 1. САУДАДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ПРИНЦИПТЕРІ МЕН МІНДЕТТЕРІ

1. Іске асыру процесіне байланысты негізгі ұғымдар
2. Көтерме, бөлшек саудада және қоғамдық тамақтануда тауар операцияларын есепке алу
3. Бөлшек саудада тауарларды есепке алу қағидаттары

1.Іске асыру процесіне байланысты негізгі ұғымдар

Сауда - бұл экономикалық өмірдің саласы, онда объект пен әрекет саласы-тауар алмасу, тауарды сатып алу-сату. Осы процестер кезінде тұтынушыларға қызмет көрсету,сонымен қатар тауарларды жеткізу, сақтау және оларды сатуға дайындау.

Тауарларды сатумен үш сауда буыны айналысады: көтерме, бөлшек сауда және қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындар

Көтерме сауда-бұл тауарларды көп мөлшерде сату, тауарларды едәуір мөлшерде тұтынатын немесе оларды бөлшек саудада сататын көтерме сатып алушыларға сату. Көтерме және шағын көтерме сатып алушылар – делдалдар (дилерлер) желісі арқылы дилерлік жеңілдіктерді көздейтін және бөлшек сауда орындарынан азаю жағына қарай ерекшеленетін бағалар бойынша жүзеге асырылады.

Бөлшек сауда- бұл түпкілікті тұтынушылардың жекекомерциялық емес пайдалану үшін тауарларды жеке немесе аз мөлшерде сату. Тауарларды бөлшек саудада сату бойынша шаруашылық операциялар, әдетте, бөлшек сауда желісінің кәсіпорындары, тарату және тасымалдау сауда желісі, аукциондар, сәлемдеме сауда кәсіпорындары және т.б. арқылы жүзеге асырылады.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары-негізгі мақсаты оны тұтынатын халыққа немесе ұйымдарға кейіннен сату үшін өз өнімдерін өндіру (тамақ дайындау) болып табылады.

Барлық сауда кәсіпорындарындағы негізгі есепке алу объектісі-бұл өнім.

Тауарлардың қозғалысы бойыша операцияларды есепке алу үшін шоттардың үлгілік жоспарында «сатып алынған тауарлар» шоты көзделген. Бұл шоттың дебеті бойынша сатып алынған тауарлардың құны,ал несие бойынша – сатып алушыларға жіберілген немесе жөнелтілген тауарлар көрсетіледі. Кәсіпорынның қалауы бойынша тауарларды синтетикалық есепке алу әр түрлі бағдарламалық өнімдердің электрондық кестелерінде немесе бухгалтерлік есеп тіркелімдерінде жүзеге асырылуы мүмкін. Тауарлардың қозғалысы бойынша операцияларды жалпылау үшін мыналар қарастырылған: журнал-ордер.

Көтерме, бөлшек сауда және қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарындағы бухгалтерлік есептің ерекшелігі «технологиялық процестің» ерекшеліктерімен анықталады, ол негізінен сату процесі және ішінара тамақтандыру кәсіпорындарында өндіріс процесі болып табылады.

Іске асыру процесі әрдайым келесі ұғымдармен байланысты:

- түсім тауарларды сатудан алынған ақша қаражаты, сатудан түскен түсім;
- сауда үстеме бағасы (үстеме ақы) – бұл сауда кәсіпорындарының шығыстарын жабу және өткізу жөніндегі операциялардан кіріс алу үшін тауар бағасына белгіленген үстеме баға;
- тауар айналымы – тауарлардың сауда кәсіпорындарынан заңды тұлғаларға және халыққа және жеткізушілерден сауда кәсіпорындарына қозғалысы бойынша айналымы;
- сатып алу бағасы – бұл көтерме жәрдемақы мен тауарларды сатып алуға байланысты шығындар қосылған еркін сату бағасы;
- іске асыру бойынша шығыстар – іске асыру процесіне қызмет көрсетуге байланысты шығындар.

Тауарларды өткізуге байланысты шығыстарды есепке алу «үшін өнімді өткізу және қызметтер көрсету жөніндегі шығыстар» шоты тағайындалған, онда шығыстардың мынадай түрлері: тауарларды өткізу нарықтарын зерделеу және нарыққа ілгерілеу жөніндегі шығыстар (маркетингке арналған шығындар), жарнама жөніндегі шығыстар (жарнама басылымдарын әзірлеуге және басып шығаруға көтермелерге, жәрмеңкелерге қатысуға арналған шығыстар, келісімшарттарға, келісімдерге және өзге де құжаттарға сәйкес тікелей сатып алушыларға немесе делдалдық ұйымға тегін берілген және қайтарылуға жатпайтын тауарлар үлгілерінің құны және; кәсіпорынның (шарт талаптарында өнімді ыдысқа салмай және буып – түюсіз босату көзделген немесе ыдыстың құны қоймаға кіріске алынған өнімнің өзіндік құнының құрамына енгізілген жағдайларды қоспағанда).

Сауда халықтың әл-ауқатын жақсарту және өркендету жөніндегі мемлекеттік саясатты жүзеге асыруда маңызды рөл атқарады.

Саудаға ел халқының негізгі бөлігі не сатушылар, не алушылар ретінде тартылған. Сауданы тауар айналымы, сатып алу және сату орын алатын экономикалық қызметтің бір бөлігіне жатқызуға болады. Сатушылар мен сатып алушылар – заңды және жеке тұлғалар, жеке тұлғалар, жеке кәсіпкерлер. Сауда ұйымының қызметінде айналыммен, сатып алумен, тасымалдаумен, сатумен, қабылдаумен, тиеумен және түсірумен, сақтаумен, сатып алушыларға жеткізумен, бағалаумен, есептен шығарумен және т.б. байланысты шаруашылық операциялар жүргізіледі. Тауарларды сатып алу мен сатып алушылардың қарыздарын құруға және өтеуге тікелей байланысты Барллық осы операциялар сауда ұйымдарының қаржы-шаруашылық қызметіне жатады.

Халық тұтынатын тауарларды сатумен ірі мамандандырылған сауда ұйымдары- Акционерлік қоғамдар, жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер, сондай-ақ жеке сектор мен өнеркәсіптік кәсіпорындар өздерінің фирмалық дүкендері арқылы айналысады.

Сауда процесінің негізгі факторы- бұл зияткерлік және физикалық құлшынысты тікелей жұмсау түрінде адамдардың өндіріске қосқан үлесі бар еңбек.

Қалыпты қызметті қамтамасыз ету үшін сауда ұйымында саудаға арналған үй-жайлар, қоймалар, сауда жабдықтары, тоназытқыштар, көлік

құралдары және тағы да басқа болуы керек. Оларға меншік иелерінің салымдары, қарықдар, несиелер, ұйымның пайдасы, мақсатты қаржыландыру, өтеусіз түсімдер, жеткізушілер мен сатып алушылардың берешегі кіреді. Осы көздер есебінен Қазақстан Республикасындағы сауда ұйымдарының, өнеркәсіп кәсіпорындарының негізгі және айналым капиталы қалыптасады.

Белгіленген объектілер саудадағы бухгалтерлік есептің рөлі мен маңызын күшейтеді. Бухгалтерлік есеп нарықтық экономикасы дамыған елдерде де, Қазақстан Республикасында да басқарудың маңызды функцияларының бірі болып табылады.

Бухгалтерлік есеп-бұл заңды тұлғаның шаруашылық операциялары, оның мүлкі, осы мүлікті қалыптастыру көздері, ұйым міндеттемелерінің пайда болуы мен қозғалысы туралы ақпаратты ақшалай түрде жинау, өлшеу, тіркеу, өңдеу және беру жүйесі.

Бастапқыда бухгалтерлік есеп, баланс - қос жазба және түгендеу дәл саудада пайда болды. Сауда ұйымында бухгалтерлік есепті жүргізу қатаң регламенттелуі тиіс.

ҚР нормативтік құжаттарымен;

РҚ сауда жөніндегі Комитетімен бекітілген:

-Сауда және қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында айналым және өндіріс шығындарына қосылатын шығындарды және қаржылық нәтижелерді бухгалтерлік есепке алу бойынша әдістемелік ұсынымдар;

-Сауда ұйымдарында тауарларды қабылдау, сақтау және босату операцияларын есепке алу және ресімдеу бойынша әдістемелік ұсынымдар;

- Саудадағы бухгалтерлік есеп ақпараттың басқару қажеттіліктерін барынша қанағаттандыратындай етіп жүргізіледі.

2. Көтерме, бөлшек саудада және қоғамдық тамақтануда тауар операцияларын есепке алу

Сауда кәсіпорындарында бухгалтерлік есепті ұйымдастыру тауар операцияларын есепке алудың жалпы және ерекше қағидаттарын іске асыруға бағытталуы тиіс, олар, атап айтқанда мынадай позицияларды қамту мүмкін:

1. Әрбір материалдық жауапты тұлға (бригада) бойынша есепке алуды ұйымдастыру.

Тек осы жағдайда ғана әр адамның жеке жауапкершілігі қағидатын іс жүзінде жүзеге асыруға қол жеткізіледі. Бұл жағдайда бұл жауапкершілікті тауарларды сақтауға, өңдеуге, сатуға, тасымалдауға тікелей байланысты лауазымды атқаратын немесе жұмыстарды орындайтын барлық қызметкерлермен тауарлық материалдық құндылықтардың сақталуын қамтамасыз ету мақсатында жасалған материалдық жауапкершілік туралы шарттан туындайды.

Кәсіпорын мен жеке тұлға арасында жасалған шарт толық немесе материалдық жауапкершілікті білдіреді.

Мұндай шарттарды сауда кәсіпорны 18 жасқа толған қызметкерлермен

жасасуы мүмкін.

Сауда кәсіпорнының қызметкерлері тауарларды сақтауға, өңдеуге, сатуға немесе тасымалдауға байланысты жұмыстардың жекеленген түрлерін бірлесіп орындаған кезде, әрбір қызметкердің материалдық жауапкершілігін шектеу және онымен толық жеке материалдық жауапкершілік туралы шарт жасасу мүмкін болмаған кезде ұжымдық (бригадалық) материалдық жауапкершілік енгізілуі мүмкін

Ұжымдық (бригадалық) материалдық жауапкершілікті сауда кәсіпорнының әкімшілігі белгілейді. Ұжымдық (бригадалық) материалдық жауапкершілік туралы жазбаша шарт кәсіпорын мен ұжымның (бригаданың) барлық мүшелері арасында жасалады. Әдетте, жауапкершіліктің бұл түрі сатушылар сан 5-6 адамға дейін сауда кәсіпорындарының бөлімдерінде, секцияларында, қоймаларында енгізіледі, бірақ қажет болған жағдайда ұжымдық жауапкершілік туралы келісіммен қамтылған адамдардың саны артуы мүмкін

Әдетте, бригадалардың құрамына: сауда кәсіпорнының меңгерушісі (егер ол жауапты болса), бөлім, бөлім меңгерушісі, олардың орынбасарлары, сатушылар, сатып алу бақылаушылар кіреді.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында ұжымдық материалдық жауапкершілігі бар бригада құрамында өндіріс меңгерушісі (бас аспаз), оның орынбасары, аспазшылар, аспазшылардың көмекшілері, таратушылар, кассир-бақылаушылар ұйымдастырылады және әдетте 6-8 адамды қамтиды. Ірі қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында бригада мүшелерінің саны 10-14 адамға дейін көбейтілуі мүмкін. Кәсіпорынның басшыларына материалдық жауапкершілік жүктелген шағын тамақтандыру кәсіпорындарында олар бригада құрамына кіруі керек.

Ұжымдық (бригадалық) жауапкершілік туралы шартқа әкімшілік өкілдері мен бригаданың барлық мүшелері қол қояды. Оның мүшелері бригададан шыққан кезде немесе бригада құрамына басқа қызметкерлер қабылданған кезде жаңа шарт жасау талап етілмейді. Ұжымдық материалдық жауапкершілік туралы шарт бригадир ауысқан кезде міндетті түрде қайта ресімделуі тиіс

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында (өндірісте және буфеттерде) өнімдер мен тауарлардың ұрлануынан немесе жетіспеуінен келтірілген зиянның мөлшерін оларды сату өткізу үшін белгіленген бағалар бойынша айқындайды.

Жалпы, іс жүзінде тауарларды есепке алудың үш негізгі схемасы қолданылады және олардың қайсысынан таңдау кәсіпорынның құрлымы мен ерекшелігіне байланысты болады:

- Тауарларды есепке алудың жеке схемасы. Бұл жағдайда тауарлардың әрбір бірлігінің қозғалысы тіркеледі; материалдық жауапты адам әрбір тауар бірлігі үшін есеп беруі тиіс. Әдетте, бұл схема комиссиялық саудада қолданылады. Бухгалтерлік есепте тауарлардың әрбір бірлігіне қосалқы шот ашылады және әрбір қосалқы шот бойынша қозғалыс жеке көрсетіледі;

- Тауарларды есепке алудың заттай-құндық схемасы. Осы схеманы таңдау кезінде тауарлардың қозғалысы жеке атаулар бойынша заттай және құндық

өлшемдерге де тіркеледі; негізінен қоймалардағы тауарларды есепке алу үшін, контейнерлерді есепке алу үшін және тағы да басқаға қолданылады;

- Тауарларды есепке алудың құдық схемасы. Ол бөлшек сауда және тамақтану кәсіпорындарында кең таратылған, өйткені ол тауар массасының жалпы көлемін белгілейді, сатылған сауда маржасы мен сатылған тауарлардың құнын есептеу арқылы анықтайды.

2. Кіріске алу және шығу кезіндегі тауарларды бағалаудың бірлігі.

Егер тауарлар есепке алу саясатында қабылданған және айқындалған есепке алу бағалары бойынша кіріске алынған болса, онда оларды осы бағалар бойынша есептен шығару керек. Тауарларды оларды кіріске алу бағасынан жоғары немесе төмен бағалар бойынша есептен шығару бірінші жағдайда құндық өлшемде артық тауарлардың пайда болуына, ал екінші жағдайда жетіспеушілікке әкеп соқтырар еді.

3. Тауарлардың болуы және қозғалысы туралы есептерді ұсыну мерзімділігі мен мерзімдері.

Тауарлардың болуы және қозғалысы туралы есептілікті материалдық жауапты тұлғалар белгіленген мерзімде және белгіленген кезеңділікпен ұсынуға тиіс.

4. Тауарлардың нақты қалдықтарын түгендеу жолымен мерзімді тексеру және құндылықтардың сақталуын қамтамасыз етуді тексеру үшін оларды бухгалтерлік есеп деректерімен салыстыру.

Біз тауарлық-материалдық қорларды түгендеудің ерекшеліктерін ғана атап өтеміз.

Тауарлық-материалдық қорларды әртүрлі оқшауланған үй-жайларда бір материалдық жауапты адамда сақтау кезінде түгендеу сақтау орындары бойынша рет-ретімен жүргізіледі. Тауар-материалдық қорларды тексергеннен кейін үй-жай пломбаланады және комиссия жұмыс істеу үшін келесі үй-жайға көшеді. Түгендеу кезінде түгенделетін тауар-материалдық қорлармен барлық операциялар тоқтатылады және инвентаризация жүргізілетін үй-жайға бөгде адамдар жіберілмейді.

Бөлшек саудада баға үлкен мәнге ие Баға-тауар, қызмет құнының ақшалай көрнісі.

Еркін бөлшек сауда кәсіпорындары және халыққа тауар сатуды жүзеге асыратын басқа да заңды тұлғалар нарық конъюнктурасына, тауарлардың сапасы мен тұтынушылық қасиеттеріне сәйкес дайындаушы кәсіпорынның немесе басқа да өнім берушінің еркін босату бағасы мен торт үстемесін негізге ала отырып айқындайды.

Сауда кәсіпорындарында:

*тегін сату (көтерме) бағалары;

*еркін бөлшек сауда бағасы;

*сатып алу бағасы;

*шарттық бағалар.

Еркін бөлшек сауда бағаларын қалыптасу кезінде халыққа тауарлар сататын сауда кәсіпорындары тауарлардың еркін сату бағасына сауда үстемесін

қолданады, ол шығындарды жабуға, пайда табуға және салық төлеуге арналған.

Еркін бөлшек сауда бағасының құрлымы.

Сауда үстемесіне айналым шығындары, оның ішінде жеткізушіден тауарларды жеткізу бойынша көлік шығыстары, бөлшек сауда ұйымдарының тауарларын сатып алу және өткізу бойынша басқа да шығыстар, қосылған құн салығы, сондай-ақ пайда кіреді.

Еркін бөлшек сауда бағасы мен қолданылатын үстеме бағаның мөлшерін сатушы хаттамада немесе төменде көрсетілген нысан бойынша еркін бөлшек сауда бағалары тізілімінде белгілеуі тиіс.

Еркін сату бағасы (көтерме баға) – сауда кәсіпорындары тауарлар мен өнімдерді өндірушіден және көтерме базалардан сатып алатын баға.

Бөлшек сауда бағасы-бөлшек сауда кәсіпорындары тауарларды сататын баға. Ол келесідей анықталады:

Бөлшек сауда бағасы = тегін сату + сауда үстемесі + ҚҚС + сату салығы бағасы.

Шарттық баға-сатушы мен сатып алушы арасындағы уағдаластық бойынша белгіленген баға.

Сатып алу бағасы-бөлшек сауда кәсіпорындары тауарларды жеке тұлғалардан, колхоздар мен совхоздан сатып алынатын баға.

Бөлшек сауда кәсіпорындарындағы тауарларды есепке алу есептік бағалар бойынша жүргізіледі, яғни дүкенде тауар кіріске алынатын және есептен шығарылатын бағалар бойынша жүргізіледі.

3.Бөлшек саудада тауарларды есепке алу қағидаттары

Бөлшек сауда кәсіпорындарындағы айналым активтерін есепке алудың маңызды объектілері тауарлар мен контейнерлер және олармен байланысты экономикалық көрсеткіштер: бөлшек сауда айналымы, тауарларды сатудан түскен кіріс, жалпы кіріс және тағы да басқасы.

Жауапкершілік принципі- дүкендердің (бөлімдердің) сатушыларымен толық немесе жеке немесе бригадалық жауапкершілік туралы шарттар жасалады. Адамдарды материалдық жауапкершілікпен лауазымға қабылдау сауда кәсіпорны бас бухгалтерінің жазбаша келісімімен олардың жеке істерін зерделеп, әңгімелесу өткізілгеннен кейін жүзеге асырылады. Олар кәсіби дайындыққа ие болуы керек тауар операцияларын құжаттамалық рәсімдеу тәртібін білуі керек, есеп құра білуі және бастапқы есеп жүргізе білуі керек. Бұған талан-таражға салынғаны және ұрланғаны үшін сотталған адамдар материалдық жауапкершілікке байланысты лауазымдарға қабылданбайды. Материалдық жауапкершіліктің аражігін ажырату тауарлар мен ыдыстарды сақтау орындары (дүкен, секция, бөлім) және материалдық жауапты тұлғалар бойынша талдамалық есепке алуды құруды алдын ала анықтайды.

Тауар қозғалысын үздіксіз және үздіксіз бақылау принципі- бөлшек сауда кәсіпорындарының бұл принципі бастапқы тауарлар мен ақша құжаттарының типтік нысандарын қолдану арқылы, сондай-ақ салық және алым

министірлігінің инспекциясында тіркелген бақылау-кассалық жиынтықтаушы құрылғыларды немесе арнайы компьютерлік жүйелерді пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Бөлшек сауда кәсіпорындарында оларды сатып алу кітабын жүргізеді, оның деректері төленген және алынған материалдық құндылықтарға қосылған ҚҚС сомасын анықтау үшін қолданылады.

Ақшалай тжәне заттай өлшегіштердің принципі-бөлшек саудадағы тауарлар мен ыдыстар құндық мәнде ескеріледі. Ыдыстың заттай-құндық есебін оның түрлері мен атаулары бойынша материалдық жауапты адамдар тауар есебінің ыдыс қозғалысы тізімдемесінде жүргізеді, ал бухгалтер есепті тексеру кезінде бастапқы құжаттар негізінде оны бақылайды. Бөлшек сауда кәсіпорындарында тауарлық заттай-құндық есеп жүргізіледі және комиссияға қабылданған тауарларды сондай-ақ бөлшек саудада тарату қоймаларындағы тауарларды өткізу құжатталады.

Есепке алу бағасының қағидаттары өткізу сәтін анықтау (түсімді есепке алу) және тауарларды өзіндік құны бойынша бағалау- бөлшек саудада тауарларды өткізуден түскен түсімді есепке алу бөлшек тауар айналымының экономикалық мазмұнымен айқындалатын төлем алынған сәтке қарамастан, тауарды сатып алушыларға беру кезі бойынша жүргізіледі. Ақшалай түсімді тіркеу, тауарларды халыққа несиеге беру, заңды тұлғалар мен кәсіпкерлерге қолма-қол ақшасыз есеп айырысу және т.б. бойынша бастапқы құжаттар түсімді есепке алу үшін негіз болып табылады.

Бөлшек саудадағы бухгалтерлік есептің негізгі мақсаты: тауарлардың сақталуын бақылау, ұйым басшылығына нақты жалпы кіріс туралы, қорлардың жағдайы және оларды пайдалану тиімділігі туралы ақпаратты уақытылы ұсыну.

Осы мақсаттарға жету үшін бухгалтерлік міндеттер кешенін шешу қажет:

- *бөлшек сауда ұйымының басқа қызметтерімен бірлесіп тауарлар үшін материалдық жауапкершілікті қамтамасыз ету;

- *құжаттық ресімдеудің дұрыстығын, тауар операцияларының заңдылығы мен орындылығын тексеру, оларды есепте уақытылы және дұрыс көрсету;

- *тауарларды кіріске алудың толықтығы мен уақытылығын, өткізілген және жіберілген тауарларды есептен шығарудың дұрыстығын және уақытылығын тексеру;

- *тауар қорлары нормативтерінің сақталуын бақылауды қамтамасыз ету, қалдық емес, ескірген және сапасыз тауарларды анықтау;

- *түгендеудің дұрыс жүргізілуіне бақылау орнату, оның нәтижелерін уақытылы және дұрыс анықтау;

- *бағаның дұрыс ұйымдастырылуы мен қалыптасуын бақылауды қамтамасыз ету, франкировка шарттарын сақтау;

- *жалпы табысты уақытылы және дұрыс анықтау.

Тауар операцияларын есепке алуды ұйымдастырудың міндеттері:

- тауарлар мен ыдыстардың болуын, қозғалысын және сақталуын бақылауды қамтамасыз ету;

- тауарлар мен ыдыстар үшін материалдық жауапкершілікті дұрыс ұйымдастыру;

- бөлшек тауар айналымы мен пайда көлемінің орындалуын бақылау;
- қалдықсыз және ескірген тауарларды сатуға шаралар қабылдау;
- тауарлар мен ыдыстарды қабылдау мен босатудың құжаттық ресімделуінің дұрыстығын, операциялардың заңдылығы мен орындылығын тексеру;
- шарттық тәртіптің жай-күйіне, шаруашылық байланыстардың кеңеюіне бақылауды қамтамасыз ету;
- түгендеуді уақытылы жүргізу;
- бағалар мен сауда-саттықтың дұрыстығын бақылау;
- тауарларды сатудан түскен жалпы табысты уақытылы және дұрыс анықтау.

Бухгалтерлік есеп алдына қойылған міндеттер оны ұйымдастырумен және келсі принциптерді сақтаумен орындалуы мүмкін:

- комиссиялық саудадан және антикварлық заттар мен бағалы заттарды сату жөніндегі дүкендерден басқаақшалай мәндегі сомалық тауарларды есепке алу:

- материалдық жауапты тұлғалар бойынша тауарлар мен ыдыстарды есепке алу:

- бағалау бірлігі оларды кіріске алуы және шығару кезінде.

Бақылау сұрақтары

1. Сауда операциясының түсінігі
2. Сауданың түрі
3. Жеткізуші мердігерлермен келісім-шарт түрлері
4. Жабдықтаушылардан тауарлардың келіп түсу есебі
5. Тауарды жеткізу үшін тауарлардың түсуін есепке алу
6. Жеткізуші мердігерлермен келісім-шартты тоқтатуы
7. Қаптаманың түрлері және оны қолдану ерекшеліктері
8. Жеткізушілерден контейнерлерді қайтаруды есепке алу
9. Табиғи шығын және оның ерекшеліктері
10. Табиғи шығынды есепке алу бойынша операциялар

ТАҚЫРЫП 2. ТАУАРДЫҢ ТҮСУІН ЕСЕПКЕ АЛУ

1. Тауарлардың келіп түсуін құжаттамалық ресімдеу тәртібі
2. Тауарларды сатып алудың бухгалтерлік есебі
3. Тауарларды сақтауды ұйымдастыру және құжаттамалық ресімдеу
4. Тауарларды өткізуді есепке алу

1. Тауарлардың келіп түсуін құжаттамалық ресімдеу тәртібі

Әрбір сауда ұйымының қызметі тауарларды кейіннен сату үшін сатып алу

процесіне негізделген. Бухгалтерлік тауарларды сатып алу жөніндегі операцияларды есепке алу мынадай міндеттерді шешуге тиіс:

1. Тауарлардың кімнің меншігінде екендігі анықталады

2. Тауарларды сатушы кім

3. Тауарлар қандай сату (көтерме немесе бөлшек сауда) үшін сатып алынады

4. Сауда ұйымындағы тауардың орналасқан жері.

5. Тауарды орау үшін контейнер қажет пе

6. Тауарларды сатып алу кезінде ҚҚС қалай ескеріледі.

Бірінші мәселені шешкен кезде, егер:

1. Сатып алынған тауарлар сауда ұйымдарының меншігі болып табылады, онда олардың құны 1330 "тауарлар" баланстық шотында көрсетіледі.;

2. Егер тауарлар ұйымның меншігі болып табылмаса, бірақ оның аумағында болса, 002 "жауапты сақтауға қабылданған тауар-материалдық құндылықтар" және 004 "комиссияға қабылданған тауарлар" баланстан тыс шоттарында ескеріледі.

Тауардың сатушысы кім болуына байланысты есеп айырысулар: 3310, 4110 "жеткізушілермен және мердігерлермен есеп айырысулар" және 1610 "тауар-материалдық құндылықтарды жеткізуге берілген аванстар", 1250 "қызметкерлердің және басқа тұлғалардың берешегі" (есеп беретін тұлғалар) шоттарында көрсетіледі.

Үшінші мәселені шешу кезінде көтерме және бөлшек сауда ұйымдары сатып алу бағалары бойынша есеп жүргізеді деп болжанады.

Төртінші міндет тауарды сақтау немесе орналасқан жері бойынша есепке алуды нақты ұйымдастыруды талап етеді, мұнда 1330 шотына қосалқы шоттарды пайдалану ұсынылады

1330/1-қоймалардағы тауарлар

1330/2-бөлшек саудадағы тауарлар

Бесінші мәселені қою және шешу қазіргі уақытта жеңілдетілуде, өйткені контейнерлердің көптеген түрлері тауардың құнына кіреді және бөлек ескерілмейді. Ал жеткізушілерге немесе жүк жинайтын ұйымдарға қайтарылуға жататын ыдыс 1330 "тауарға арналған және бос ыдыс" шотына немесе № 1350 "ыдыс" шотына жеке қосалқы шотта есепке алынады.

Алтыншы міндет ҚҚС бойынша бюджетпен есеп айырысу кезінде маңызды, өйткені салық базасын есептеу және ҚҚС нақты төлеу кезінде сәйкессіздіктер мен проблемалар жиі кездеседі. Сатып алынған тауарлар бойынша ҚҚС № 1420 шотта, өткізу кезінде - № 3130 шотта есепке алынады.

Тауарларды тиіп жөнелткен өнім беруші құжаттардың екі түрін жазып береді:

1. Тауар-шот-фактуралар, тауар-көлік жүкқұжаттары.

2. Есеп айырысу-төлем талабы, төлем тапсырмалары.

Тауар құжаттары тауарларды жеткізушіден соңғы алушыға дейінгі барлық жол бойында алып жүреді. Есеп айырысу құжаттары банкке ұсынылады және тауарлар үшін есеп айырысу үшін негіз болады. Шот-фактура

жөнелтілетін тауарлардың тізбесі үлкен болған жағдайларда 4 данада жазылады: 1-ші жеткізушіде қалады, 2-ші сатып алушыға арналған, 3-ші және 4-ші банкке беру үшін есеп айырысу құжаттарына қоса беріледі.

Тауар-көлік жүкқұжаты негізінен автомобиль көлігімен жеткізілген кезде жазылады (4-5 данада). Тауарлардың ерекшеліктеріне қарай тауар құжаттарына ерекше құжаттар - сапалық куәліктер, сертификаттар, зертханалық талдаулардың нәтижелері туралы анықтамалар; тауарлардың салмағын немесе санын растайтын құжаттар, буып-түю жапсырмалары және басқалары қоса берілуі мүмкін. Жеткізу кезінде железнодорожным транспортом шамасынан:

- тауар алушыға-теміржол жүкқұжаты.
- жеткізуші-жүк түбіртегі.

Егер тауарлар үшін есеп айырысу олар тиелгеннен кейін жүргізілсе, онда жеткізуші төлем талаптарын жазады, егер алдын ала төлем жүргізілсе, сатып алушы төлем тапсырмасын жазады

Жеткізушілерден түскен ілеспе тауар құжаттарын сатып алушы жеткізушілердің шоттарын тіркеу кітабына жазады. Тауар және есеп айырысу құжаттары мұқият тексерілуі тиіс (жеткізу шартының мерзімі, саны, түр-түрі, сапасы, бағалардың, көлік шығыстарының, арифметикалық есептеулердің дұрыстығы бойынша талаптары). Тауарларды қабылдау теміржол станциясында, кемежайда, жеткізушінің қоймасында, бөлшек сауда ұйымында жүзеге асырылуы мүмкін. Қабылдау: саны бойынша, сондай-ақ жиынтық сапасы бойынша жүзеге асырылады

Тауарлардың саны бойынша қабылдау - ыдыссыз немесе ашық ыдыспен жеткізілетін тауарлардың массасы мен саны бойынша немесе массбрутто бойынша және әрбір орында таза массасы мен тауар бірліктерінің саны кейіннен тексеріле отырып, ыдыстағы жеткізілетін өнім орындарының саны бойынша белгіленген мерзімдерде қабылдау.

Сапа бойынша қабылдау-стандарттар, рецептуралар талаптарына сәйкес тауарлар санының сақталуын және жиынтықтылығының болуын тексеру.

Қоймадан, станциядан, кемежайдан тауар алу үшін материалдық жауапкершілік туралы тұрақты шарты бар ұйым қызметкеріне сенімхат беріледі.

Сенімхат - белгілі бір адамның ТМҚ, ақша қаражатын, құжаттарды алу құқығына арналған құжат. Сенімхатты дұрыс беру, оларды есепке алу және бақылау жауапкершілігі бас бухгалтерге жүктеледі.

Сенімхатқа басшы және бас бухгалтер қол қояды. Сенімхаттар нөмірленуі, тігілуі және мөрмен бекітілуі тиіс арнайы журналда тіркеледі. Сенімхаттың қолданылу мерзімі 15 күннен аспайды (жоспарлы төлемдер тәртібінде ТМҚ алуға сенімхаттан басқа: ай, тоқсан). ТМҚ алған кезде сенімхат жеткізушіде қалады. Олар тауарларды алып, кіріске алып, келесі күннен кешіктірмей сауда ұйымының бухгалтериясына барлық Ақтау құжаттарын ұсынуы керек.

Егер тауар алынбаса, сенімхат қайтарылады, бухгалтер оған "пайдаланылмаған" деген белгі қояды. Тауарды алған кезде материалды

жауапты тұлғакөлік органдарынан Жүктерді қабылдау ережелерін сақтау керек. Егер тексеру барысында жүктің жетіспеу, зақымдану немесе бүліну фактілері анықталса, Алушының өкілдері коммерциялық акт жасауы керек, бұл көлік ұйымдарына немесе жеткізушіге шағым жасауға негіз болады. Егер жетіспеушілік табиғи кемудің белгіленген нормасынан аспаса, коммерциялық акт жасалмайды және алушының сауда ұйымының есебінен өтеледі. Темір жол станциясында қабылданған тауар сауда ұйымына автомобиль көлігімен жеткізіледі және тауар-көлік жүкқұжаты ресімделеді. Материалды жауапты тұлғатауарларын қабылдайды (саны мен сапасы бойынша). Егер тауарлар жеткізушінің ілеспе құжаттарынсыз түссе, оларды құрамына мамандар мен әкімшілік өкілдері кіретін комиссия қабылдайды. Комиссия тауарды қабылдау туралы актіні екі данада жасайды, оның біреуін өнім берушіге шот-фактураны (төлем талабын) жіберу туралы өтінішпен жібереді.

2. Тауарларды сатып алудың бухгалтерлік есебі

Тауарларды сатып алуды есепке алу сатып алу бағалары бойынша жүргізіледі, бухгалтерлік есепке алу шоттарында көрсету схемасы мынадай:

Шаруашылық операциялар мазмұны	Шоттардың корреспонденциясы	
	Дебет	Кредит
1. Жеткізушілерден келіп түсті және тауарлар қоймасына кіріске алынды	1330	3310
Шот-фактурада көрсетілген ҚҚС сомасына	1420	3310
2. Келіп түскен тауарлар бойынша шот-фактурада көрсетілген ҚҚС есепке жатқызылған	3130	1420
3. Сатып алушыларға сатылған тауарлар:	1210	6010
- келісім-шарт құнына кіріс құрылды-сату бойынша	1210	3130
айналымға қосылған құн салығы есептелді		
4. Сатылған тауарлардың сатып алу құны есептен шығарылады	7010	1330
5. Түскен тауарлар үшін шот-фактура төленді	3310	1030
6. Сатып алушылар сатылған тауарлар үшін төлеген шот	1030	1210

Өнім берушілермен есеп айырысу тәртібі қабылданған міндеттемелерді (тұрақсыздық айыбы, айыппұлдар) қамтамасыз ету тәсілдері енгізілетін Шарт талаптарымен айқындалады. Алынған және төленген айыппұлдар мен айыппұлдар қаржылық нәтижеге жатады. Тауарлардың уақтылы және толық кіріске алынуын және олардың дұрыс төленуін бақылау үшін тіркелімдерде позициялық тәсілмен талдамалық есепке алу ұйымдастырылады. Тауарларды кіріске алуды білдіретін кредиттік сомалар төлемді көрсететін дебеттік-өнім берушілердің есеп айырысу құжаттарына қарсы бір жолда жазылады. Мұндай

композиция келесі жағдайларды қарастырады:

1. Тауарлар алынды және толық төленді
2. Егер төлем сомасы нақты алынған тауарлар мен ыдыстың құнынан артық болса, ақшаны артық төлеу,
3. Тауарлар келіп түсті, бірақ Жеткізушінің есеп айырысу құжаттары жоқ (фактураланбаған жеткізілімдер),
4. Есеп айырысу құжаттары төленді, бірақ тауарлардың түскенін растайтын құжаттар жоқ (жолдағы тауарлар).

3. Тауарларды сақтауды ұйымдастыру және құжаттамалық ресімдеу

Сауда ұйымы тауарларды қоймаларда және арнайы қоймаларда сақтауды ұйымдастырады.

Қойма шаруашылығын ұйымдастыруға әсер ететін факторлар: қойманың жалпы ауданы және техникалық сипаттамалары.

- сауда ұйымына қатысты қойманың орналасқан жері;
- тауарлардың қоймаға түсу жиілігі;
- белгілі бір кезеңдегі сату саны;
- тауарлардың табиғи сипаттамалары;
- сақтау шарттары бойынша тауарлардың үйлесімділігі;
- қойма шегінде тауарларды өткізудің техникалық құралдары;
- тауарларды сақтау кезінде оларды жетілдіру қажеттілігі;
- тауарлардың көлемі мен ассортименти.

Осы факторларға байланысты ұйым тауарларды сақтау әдісін тандайды.

Көтерме сауда ұйымдарында тауарлар сақтау орындарында да, бухгалтерияда да ескеріледі. Тауарларды сақтау орындарында есепке алу арнайы орындарда жүзеге асырылады. карточкаларда немесе қамба кітаптарында (қойма). Қоймалық есепке алуды ұйымдастыру сипатына қарай карточкалар сандық, сандық-сомалық және сандық-сорттық есепке алу болуы мүмкін.

Карточкаларда - тауардың атауы, оның номенклатуралық нөмірі, артикулы, сорты, бағасы көрсетіледі. Ұйым ТМҚ құнын бағалау үшін қабылдаған есеп саясатына және оларды сақтау әдістеріне байланысты тауарларды сандық есепке алудың 2 әдісі бөлінеді: партиялық және сұрыптық.

Егер ұйым есеп саясаты ретінде ФИФО әдісімен материалдарды тұтыну әдістерін тандаса, онда қоймалардағы қозғалыстың сандық есебі партиялық әдіспен ұйымдастырылуы керек. Есепке алудың партиондық тәсілі кезінде тауардың жаңадан келіп түскен әрбір партиясы бұрын келіп түскендермен араласпайды және бөлек сақталады.

Есепке алудың сорттық тәсілі кезінде тауарлар атаулары мен сорттары бойынша қатарларда, сөрелерде және стеллаждарда сақталады. Сақтау орындарында ерекше бағасы бар тауарлардың әр сорттары мен мақалалары үшін кітапта жеке карта немесе парақтар ашылады. Есепке алудың бұл тәсілінде жаңадан түскен тауарлар жеке партияларға бөлінбейді, бірақ бұрын

түскен тауарлармен бірге ескеріледі.

ТМҚ қозғалысы мен сақталуын, сондай-ақ материалды жауапты тұлғаның жұмысын бақылау үшін арнайы есептілік белгіленген, атап айтқанда, есептіліктің негізгі нысаны тауар есебі болып табылады. Онда есепті кезеңнің басындағы және аяғындағы тауарлардың қалдықтары көрсетіледі. Қажет болса, тауарлық есеп нысаны екі жүз арнайы болуы мүмкін. тауарлардың қозғалысы және қалдықтары туралы деректер саны мен сомасы бойынша иесіздендірілген сандық деректерде көрсетілетін бағандар. Жекелеген атаулар бойынша есепте тауарлардың қозғалысы және қалдықтары туралы Күнделікті деректердің болуы сатып алушыларға жіберуге арналған тауарлардың қорлары туралы үнемі ақпарат алуға мүмкіндік береді. Сауда ұйымдарында тауарлық есептер, әдетте, жалпыланған ақшалай түрде жасалады. Бұл есептер 2 данада жасалады. Тауар есебі тауарлар мен ыдыстардың қозғалысы мен қалдықтарын тіркейтін маңызды жиынтық құжат болып табылады және тауар операцияларын есепке алуда көрсету үшін негіз болады. Сондықтан бухгалтерияға түскен тауар құжаттары тексерілуге жатады:

- 1) 9 есепке қоса берілген құжаттар тексеріледі;
- 2) құжаттарды таксациялау;
- 3) тауарларды уақтылы кіріске алу және оларды шығысқа есептен шығару болып табылады;
- 4) арифметикалық тексеру.

Тауарлардың сақталуын бақылау тауарлардың болуын және олардың есепке алу деректеріне сәйкестігін мерзімді тексеруді білдіреді. Ол үшін тауарларды түгендеу жүргізіледі. Түгендеуді жүргізу тәртібі, мерзімдері және нәтижелерін ресімдеу ТМҚ түгендеуді жүргізу рәсіміне ұқсас. Түгендеу процесінде кейбір тауарлардың артық болуы және "басқалардың жетіспеушілігі" анықталуы мүмкін. Артық тауарлармен жетіспеушіліктерді өзара есепке алуға сауда ұйымы басшысының рұқсатымен ғана жол берілмейді. Сонымен қатар, ол өзара есепке жатқызуын шешеді. Егер осы жетіспеушіліктер немесе артықтар пайда болса: бір түгендеу кезеңінде бір материалды жауапты тұлға тауарлардың бір атауы бойынша тауарлардың анықталған артық шығуының немесе кем шығуының әрбір жағдайы бойынша олар жазбаша түсініктеме беруге міндетті.

1. Дт 1330 - Кт 6280 қоймасында артылғаны анықталды
2. Дт 1280, 2180 - Кт 1330 тауарларының жетіспеушілігі анықталды

Ұйымдардың қызметін тежейтін және кейде ыдырататын факторлардың бірі-тауарлық шығындар. Олардың болуы өндіріс шығындары өндірілген және шығындарға байланысты сату болмаған жағдайда экономикалық қызметтің негізгі көрсеткіштерін орындау мүмкіндігін азайтады. Тауар шығындарын тұтастай алғанда нормаланатын және нормаланбайтын деп жіктеуге болады, олар иесіз қалу, ұрлау, ысырап ету, жетіспеушілік нәтижесінде туындайды, егер нормаланбаған тауар шығындары жолда орын алса, онда олар жеткізушілер немесе тасымалдаушы ұйымдар есебінен жатқызылады және бұл жағдайларда оларға кінә қойылады. Нормаланбаған тауар ысыраптары өндіріс немесе

айналым шығыстарына (басшының өкімі бойынша) немесе кінәлі тұлғаларға жатқызылуы мүмкін.

Сонымен қатар, тауар шығындарының қалыптасуына объективті және субъективті жағдайларға байланысты факторлар әсер етеді.

Айналым саласының факторлары	Өндіріс саласының факторлары	Тұтыну факторлары	Моральдық қартаюды тудыратын факторлар
- тауарлардағы қателіктер сатып алу сұранысын анықтау	- ассортименттің төмен жаңартылуы	- ақшалай табыс деңгейі	- ғылыми-техникалық прогресс
- тапсырыстарды негізсіз жасау	- тауарлар сапасының халық сұранысына сәйкес келмеуі	- тауарлардың белгілі бір ассортиментіндегі қанығу дәрежесі	- тауарлардың қажеттіден тыс запаста болуы
- сауда процесі уақытының жетілмегендігі	- халықтың қажеттілігінен асатын тауарлар өндірісі	-ұлттық дәстүрлер	
- сауда қызметінің қанағаттанарлықсыз деңгейі	-тауарларды біркелкі жеткізбеу		
	- бағаның сапалы тұтынушылық қасиеттеріне сәйкес келмеуі		
	- шарттық міндеттемелерді бұзу		

Шаруашылық операциялар шоттарының корреспонденциясы-есепке алу, тауар шығындары кезінде.

1. Қабылдау кезінде табиғи кемудің белгіленген нормалары шегінде жетіспеушілік анықталды

Дт 6020-Кт 1420, 4110 (сатып алу бағасы бойынша)

2. Сақтау кезіндегі табиғи кему нормалары шегінде жетіспеушілік анықталды

Дт 6020-Кт 1330 (сатып алу құны бойынша)

ДТ 1330/1-Кт 1330/3 сауда үстеме бағасының сомасына

3. Табиғат нормаларынан тыс жетіспеушілік анықталды, қабылдау кезіндегі кемулер Дт 1280кт 1420, 4110

4. Сақтау кезіндегі табиғи кему нормаларынан тыс кему

Дт 1280-Кт 1330-кінәліге жатқызылған Дт 1250-Кт 1280

5. Ерекше жағдайларда табиғи кему нормаларынан тыс жетіспеушіліктер анықталған кезде (кінәлі болмаған кезде): Дт 7210-Кт 1280;Дт6020-Кт1280

Шығындар тауарларды туындауы мүмкін және есебінен шымылдық ыдыс. Бұл дегеніміз, кейбір тауарларды (бөшкелердегі өсімдік немесе жануар майы) кіріске алған кезде тауарлардың таза массасы таңбалау бойынша жалпы массадан контейнер массасын алып тастау арқылы анықталады. Мұндай тауарлар сатылғаннан кейін босатылған ыдысты өлшейді, бұл ретте ыдыстың нақты массасы өнімнің ыдыстың қабырғасына сіңуі, примазасы немесе Жеткізушінің қателігі салдарынан таңбалауда көрсетілген шартты массадан артық болуы мүмкін. Тауардың астынан босатылғаннан кейінгі ыдыстың нақты массасы мен оның таңбалау салмағы арасындағы айырмашылық ыдыстың пердесі деп аталады.Бұл дегеніміз, тауарлар кіріске алынғаннан аз сатылады және бұл объективті себептерге байланысты болғандықтан, контейнердің пердесі шамадан тыс кіріске алынған тауар ретінде есептен шығарылуы керек.

Ыдыстың пердесі арнайы актімен жасалады. Бұл ретте ыдыста бір ыдысты қайта актілеуді болдырмау үшін күні мен актінің № көрсетілген бояумен белгі қойылады.

Актінің негізінде ыдысты кері қайтарып алудың тауарлық ысырабы көрсетіледі.

Дт 1280 "жетіспеушіліктер мен шығындар" - Кт 1330 "ыдыс"

- Жеткізушіге талап қойылады. Дт 1280 "Шағымдар" - Кт 1280 "Жетіспеушілік. және шығындар"

- Тара пердесін кінәліге жатқызу 1250-Кт 1280

Дт 1250 - Кт 3520-айырмашылыққа

- Ерекше жағдайларда тара пердесі Дт6020-Кт1280-ге жатады.

Тауарларды сақтау және өткізу процесінде олар қайта бағалануы (бағалануы, қайта бағалануы) мүмкін. ҚР қолданыстағы заңнамасына сәйкес-ұйымдар тауарларды сатып алған сәттен бастап сату сәтіне дейін олардың қалдықтарын жете бағалауға құқылы. Дт 1330 - Кт 5320, 5440 "өзге де қосымша төленбеген капитал"тауарларын қосымша бағалау кезінде.Кейбір жағдайларда сауда ұйымдарында тауарларды арзандату қажеттілігі туындауы мүмкін (нарықты тауарлармен толтыру кезінде, оларды сақтау мерзімі жақындаған кезде, маусымдық сату кезінде). Тауарлардың арзандауы осы шоттағы қалдық шегінде Дт 5320, 5440 - Кт 1330 бойынша көрсетіледі. Жетіспейтін сома Дт 7210-ға есептен шығарылады.Тауарларды қайта бағалау, әдетте, оларды түгендеуден бұрын болады. Түгендеу тізімдемелері тауарларды жете бағалау және арзандату үшін жұмыс құжаты ретінде қызмет етеді.

4. Тауарларды өткізуді есепке алу

Қоймадан тауарларды босатуды есепке алу тауарларды тиеп-жөнелту және өткізу ведомосінде жүргізіледі. Көтерме сауда ұйымдарының

қоймаларынан тауарлар тікелей сатып алушының өкіліне, басқа қаладан келген сатып алушыға " темір жол, су, автомобиль көлігімен тиелуі мүмкін. Тауарларды қоймалардан тікелей сатып алушыға босату кезінде Сауда бөлімі тауарларды іріктеуге арналған қоймаға наряд, сатып алушыға іріктелген тауарларды босатуға арналған фактура және босатылған тауарлардың құнын банк арқылы төлеуге арналған шот (қосымша азық-түлік тауарына спецификациялар, ерекшеліктер жазылады) қоса берілетін босатуға шот-фактура (құрамдастырылған құжат) жазып береді. Тауарларды жеткізубойынша шот-фактураға тиеп-жөнелту кезінде әрбір тауар бірлігіне 3 данада буып-түю заттаңбасы немесе кипрлық карта жасалады.

Тауарларды сатудың кез-келген түрінде бөлшек сауда бұхг-да көрсетіледі. сатып алушыға тауарды нақты беру сәтінде есепке алу. Мысалы, тауарларды қолма-қол ақшамен сату кезінде сату көлемі сатылған тауарлар үшін кіріс мөлшерімен анықталады.

Бақылау-кассалық аппараттарды пайдалану кезіндегі бір күндегі түсім сомасы есептеуіштердің күн соңындағы және басындағы көрсеткіштерінің айырмасы ретінде айқындалады. Ақша және бақылау есептегіштерінің көрсеткіштерін тіркеу кассир-оператор кітабында жүргізіледі. Кітап нөмірленуі және тігілуі, басшының және бас бухгалтердің қолдарымен, мөрмен бекітілуі тиіс.

Қазіргі жағдайда көтерме және бөлшек сауда ұйымдарында өткізілген сауда үстемесінің сомасы тауарлардың сатып алу және сату құны арасындағы айырма ретінде айқындалады.

Операцияларды қарастырыңыз:

1. Қоймадан жіберілген тауарлар көтерме сатып алушыға жеткізіп, тиеп-жіберілді Дт7010-Кт 1330/1 = 500 000

2. Шот-фактура жазылды, іске асырудан түскен кірісті көрсетті Дт 1210-Кт 6010 = 600 000

3. Сатылған тауарлар бойынша есептелген ҚҚС Дт 1210-Кт 3130= 72 000

4. Есепті кезеңнің соңында шығыстар мен кірістер есептен шығарылды

Дт 5510-Кт 7010 = 500.000

Дт 6010-Кт5510 =600.000

Егер тауарлар сатып алу бағасынан төмен бағамен сатылса, онда бұл келесідей көрсетіледі:

2) іске асырудан түсетін кіріс: Дт 1210 - Кт 6010 = 400 000

3) сатылған тауар бойынша ҚҚС: Дт 1210-Кт 3130 = 48 000

4)түсім сомасында толық алынбаған ҚҚС (сатып алу бағасы 500.000 ҚҚС-60.000):

Дт 7210-Кт 3130 (60 000 - 48 000) = 12 000

5) есепті кезеңнің соңында шығыстар мен кірістер есептен шығарылды

Дт 5510-Кт 7010 = 500.000

Дт 6010-Кт 5510 = 400.000

Дт 5510-Кт 7210 = 12.000.

Іс жүзінде сатудың кең таралған тәсілі сауда ұйымының тауарды сатуға

алуы болып табылады.

Сауда операцияларының осы нұсқасының қатысушылары:

Комитент-екінші Тарапқа (комиссионерге) сыйақы үшін тауарлармен мәмілелер жасауды тапсыратын комиссия шартындағы тарап. Комиссионер комитенттің өзінде бар мүліктің жоғалғаны және бүлінгені үшін комитенттің алдында жауап береді.

Комиссионер-комитенттің пайдасына белгілі бір ақыға мәмілелер жасайтын адам.

Тауарларды комиссияға қабылдау кезінде комиссионер мен комитент арасында комиссия шарты жасалады (екі данада). Комиссияға қабылданған тауарларды комиссионер "комиссияға қабылданған тауарлар"баланстан тыс шотында есепке алады.

Операцияларды қарастырайық (комитент патенті бар жеке тұлға)

1. Комиссионер - ұйым комиссияға тауарларды шарттық құны 380 000 теңге, комиссиялық сыйақы 22% - (83 600): Дт 004 Σ 380 000

2. Сатып алушыдан сатылған тауарлар үшін ақша қаражаты түсті (комиссионердің шотына): Дт1010,1030-Кт1210 Σ 380 000

3. Комиссионердің табысы анықталды (ҚҚС – сыз):

Дт 1210-Кт 6010 Σ 74 643

4. Сатылған тауарлар бойынша ҚҚС сомасы көрсетілді Дт 1210 – Кт3130 Σ 8 957

5. Комитентке Дт 1210 - Кт 3540 Σ 296 400 берілуі тиіс сома көрсетілген

6. Комитентке тауар үшін берешек аударылды Дт 3540-Кт 1030,1010 Σ 296 400

7. ҚҚС сомасы бюджетке аударылды Дт 3130 - Кт1030 Σ 8 957

8. Өткізілген тауарлар баланстан тыс есептен шығарылады Кт 004 Σ 380 000

9. Комиссионердің Шарт талаптарымен оның есебіне жатқызылатын тауарды өткізумен байланысты шығыстары Дт 7110-Кт 3540, 3350, 3390 және т. б. Σ 40 000

10. Есеп беру кезеңінің соңында тауарларды өткізу бойынша кірістер мен шығыстар есептен шығарылады:

Дт 6010-Кт 5510 Σ 74 643; Дт 5510-Кт 7110 Σ 40 000.

Егер жеке тұлға жеке кәсіпкер болмаса және патенті болмаса, онда операциялар келесідей көрсетіледі:

1. 004 - Σ 380 000

2. Дт 1010-Кт 1210 Σ 380 000

3.Комитенттің іске асырудан түсетін кірісі анықталады. ҚҚС-ты алып тастағанда.Дт 1210-Кт 6010 Σ 339 286

4.Өткізілген тауарлар үшін ҚҚС сомасы көрсетілді

а) Дт 1210 - Кт комиссионері 3130 Σ (83 600*12/112) = 8 957

б) Дт 1210 - Кт комитеті 3130 Σ (380 000*12/112 - 8 957) = 31 757

5. Комитентке берілуге тиіс сома

Дт 7010-Кт 3390, 3540 Σ (380 000 – 83 600 = 296 400 – 31 757) = 264 643

6. Комитентке төленуге тиісті сомадан комиссионердің төлем көзінен табыс салығы ұсталды: Дт 3390-Кт 3120 $\sum 26\,464 = (264\,643 \cdot 10\%)$

7. Комиссияға қабылданған сатылған тауарлар үшін комитентке берешек аударылды. Дт 3390-Кт 1030, 1010 $\sum 238\,179 = (264\,643 - 26\,464)$

8. ҚҚС сомасы Дт 3130 - Кт бюджетіне аударылды 1030 $\sum 40\,714 = (8\,957 + 31\,757)$

9. Эмитенттің табысынан табыс салығының сомасы аударылды Дт 3120-Кт 1030 $\sum 26\,464$

10. Өткізілген тауарлар баланстан тыс есептен шығарылады: Кт 004 $\sum 380\,000$

11. Есеп беру кезеңінің соңында шығыстар мен кірістер есептен шығарылады

Дт 5510-Кт 7010 $\sum 264\,643$

Дт 6010-Кт 5510 $\sum 339\,286$.

Бартерлік шарт немесе айырбас шарты мәміле болып табылады, оны жасасу кезінде Тараптардың әрқайсысы бір тауарды екінші Тараптың меншігіне екінші Тараптың орнына беруге міндеттенеді. ҚР заңнамасымен тауар алмасу операциялары үшін салық салу мақсаттары үшін түсімді айқындаудың ерекше тәртібі белгіленген. Салық салу мақсатында ұйымдар кіріс сомасын есептеу арқылы анықтай алады.

Мысалы, ұйым наурыз айында бартер шарты бойынша 100ц. өнім (тауар) сатты, факт, 1Ц а/к -100.000 тг. Осы айда ұйым тұтынушыларға (ҚҚС есепке алмағанда) 120 000 теңге бағасымен 400ц, 150 000 теңге бағасымен 300ц, 110 000 теңге бағасымен 200 ц сатты.

$120.000 \cdot 400ц + 150.000 \cdot 300ц + 110.000 \cdot 200ц = 115.000.000$
 $400ц + 300ц + 200ц = 900 = 127.778$

Демек, тауарларды бартерлік айырбастау кезінде салық салу көрсетілген мәміле жасалған айға есептелген деректерді немесе ұқсас тауарларды сатудың орташа бағасы негізінде анықталады. Іс жүзінде жеке және заңды тұлғалар арасында бартерлік операциялар жасалатын жағдайлар бар. Осы жағдайды негізге ала отырып, салық салу мақсатында жеке тұлғаның құндық мәнде алған оң айырмасы оның алған табысы ретінде қаралады. Сондықтан жеке тұлғадан алынған айырмашылықтан заңды тұлға табыс салығын ұстауы керек.

Тең емес тауарларды айырбастау кезінде айырбастауға берілетін тауарды беретін Тарап оның тауар беру міндетін орындағанға дейін немесе одан кейін тікелей құн айырмасын төлеуге тиіс.

Айырбастауға жататын тауарлар бартер шартында олардың құны белгіленбеген жағдайларда ғана тең бағалы болып есептеледі.

Бартерлік операцияларды қарастырыңыз:

баламалы тауарлармен алмасу кезінде:

1. қоймадан тауарлар бартерлік мәміле тәртібімен жіберілді: Дт 7010-Кт 1330 $\sum 100.000$

2. бартерлік мәміле тәртібімен тауарлар мен қызметтер үшін шот ұсынылды: Дт 1210-Кт 6010 $\sum 150.000$

3. өткізілген тауарлар бойынша есептелген ҚҚС: Дт 1210 - Кт 3130 $\sum 18.000$

4.төлемді төлеуге қабылданды. бартерлік мәмілеге қатысушының қою шоты: Дт1330-Кт3310 $\sum 150.000$

5. түскен тауарлар бойынша ҚҚС көрсетілді: Дт1420 – Кт3310 $\sum 18.000$

6. дебит есептелді, бартерлік мәміле бойынша берешек:Дт3310 – Кт1210 $\sum 150.000$

7. ҚҚС есебі жүргізілді:Дт3130 – Кт1420 $\sum 18.000$

8. есепті кезеңнің соңында кірістер мен шығыстар есептен шығарылады

Дт 5510-Кт 7010 $\sum 100.000$; Дт 6010-Кт 5510 $\sum 150.000$

тең емес тауарлармен алмасу кезінде:

1. қоймадан тауарлар бартерлік мәміле есебіне жіберілді: Дт 7010-Кт 1330 $\sum 100.000$

2. Тауарлар үшін шот ұсынылды (бартер бойынша): Дт 1210–

Кт 6010 $\sum 150.000$

3. сатылған тауарлар бойынша ҚҚС сомасы: Дт1210 – Кт 3130 $\sum 18.000$

4.төлем жасауға қабылданды, өнім берушінің-бартерлік мәмілеге қатысушының шоты: Дт 1330 - Кт 3310 $\sum 200.000$

5. Түскен тауарлар бойынша ҚҚС көрсетіледі: Дт 1420 – Кт 3310 $\sum 24.000$

6.Дебет есептеледі.Тың бартер бойынша: Дт3310–Кт1210 $\sum 168.000=(150 \text{ тг}+18\text{т.тг})$

7.ҚҚС есептелді: Дт 3130 - Кт 1420 $\sum 24.000$

8.Айырбастау нәтижесінде түсімнің толық алынбаған сомасына қатысты ҚҚС есептелген

бағасы тең емес тауарлар: Дт 7210-Кт 3130 $\sum 6.000 = (24.000 - 18.000)$

9.Жабдықтаушы мердігерлерге аударылған қарыз: Дт3310-Кт1030 $\sum 56.000$
= ($\sum 4$ және 5операциялар - $\sum 2$ және 3операциялар)

10. ҚҚС аударылды: Дт3130-Кт1030

11.Есеп беру кезеңінің соңында кірістер мен шығыстар есептен шығарылды:

Дт 5510-Кт 7010 $\sum 100.000$; Дт 6010-Кт 5510 $\sum 150.000$; Дт 5510-Кт 7210 $\sum 6.000$.

Ұйымдар сондай-ақ тауарларды өтеусіз бере (сыйға тарта) алады. Тауарларды өтеусіз беру кезінде ҚҚС есептеу үшін салық салынатын айналым беру сәтінде салық төлеушіде қалыптасқан, бірақ сатып алу бағасынан немесе нақты қалыптасқан шығындардан төмен емес баға деңгейінен шыға отырып айқындалады. Мысалдағы операцияларды қарастырайық

1. Сатып алу құны бойынша демеушілік салым ретінде берілуіне байланысты қоймадан тауарлар есептен шығарылды: Дт 7010-Кт 1330 $\sum 200.000$

2.Салық салынатын айналымға есептелген ҚҚС (сату құны ҚҚС-сыз 220.000)

Дт 7210-Кт 3130 $\sum 26.400=(220.000*12/100)$

3. есеп беру кезеңінің соңында тауарларды өтеусіз беру бойынша шығыстар есептен шығарылды

Дт 5510-Кт 7010 Σ 200.000; Дт 5510-Кт 7210 Σ 26.400.

Сатылған тауарлардың қайтарылуын, сату жеңілдіктерін және бағадан шоттарды есепке алу үшін:

6020 "сатылған өнімді қайтару" және 6030 "баға мен сатылымнан жеңілдік" - шоттар 6010 кіріс шотына қатысты белсенді, қарсы болып табылады. Яғни, бұл шоттар сауда ұйымы алған жеңілдіктерді емес, өз клиенттеріне берген жеңілдіктерді ескереді.

Сатылған тауарларды қайтаруға байланысты операциялар қалай көрсетілетінін қарастырыңыз (6020):

1. Ұйым тауарларды сатты:

а) жөнелтілген тауарлардың нақты құнына: Дт 7010 - Кт 1330 Σ 200.000

б) шарттық құнына: Дт 1210 - Кт 6010 Σ 340.000

в) ҚҚС сомасына: Дт 1210-Кт 3130 Σ 40.800

2. Сатып алушыдан ақша алынды: Дт 1030-Кт 1210 Σ 380.800

3. Сатып алушы кейіннен тауарды қабылдаудан бас тартты, өйткені оған тапсырыс берілмеген:

а) шарттық құнына: Дт 1210 - Кт 6010 Σ 340.000 (красноесторно)

б) ҚҚС сомасына: Дт 1210 - Кт 3130 Σ 40.800 (красноесторно)

4. Факт жойылады. қайтарылған тауарлардың құны: Дт 7010-Кт 1330 Σ 200.000

5. Сатып алушы төлеген сома көрсетілген: Дт 1210-Кт 3390, 3540 Σ 380.800

6. Сатып алушыға қайтарылды, сатып алушыға төленген сома Дт 3390, 3540-Кт 1030 Σ 380.800

7. Сатып алушы тауарларды қайтаруға (түсіру, тиеу, сақтау, қайтару) байланысты шеккен шығыстарға ұсынған: Дт 6020 – Кт 3310 Σ 60.000

8. Ұсынылған шот бойынша ҚҚС сомасы көрсетілген: Дт 1420-Кт 3310 Σ 7.200

9. Жұмсалған шығыстар үшін сатып алушының шоты төленді: Дт 3310-Кт 1030 Σ 67.200

10. Қайтарылған тауарларға қатысты өткізу бойынша шығыстардың үлесі есептен шығарылды

Дт 6020-Кт 7110 Σ 30.000

11. Өткізу үшін жарамсыз деп танылған қайтарылған тауардың бір бөлігі:

Дт 6020-Кт 1330 Σ 47.000 (нақты, а/ст)

Дт 7210-Кт 3130 Σ 9.588 = (79.900 * 12 % - шарт құнынан)

Дт 3130 - Кт 1420 Σ 5640 (47.000 * 12% - сатып алу құнының орнын толтыруға ҚҚС)

12. Есепті кезеңнің соңында тауарларды қайтаруға байланысты шығыстар есептен шығарылады:

Дт 5510-Кт 6020 Σ 137.000 = (60.000 + 30.000 + 47.000).

Сату жеңілдіктерінің қатарына сатылымнан жеңілдіктердің келесі түрлері кіреді:

1) сату көлемінен жеңілдік - бір айға, тоқсанға және басқа уақыт кезеңіне

сату көлемінің нәтижелері бойынша сатып алушыларға берілетін жеңілдік.

2) қолма-қол төлем үшін жеңілдік сатып алушыларға қолма-қол төлем арқылы беріледі.

3) "Сконто" шегерімі - бағалық жеңілдік келісім-шартпен немесе жеткізуші шотта көрсеткен мерзіммен (әдетте мәміле құнының 3-5%) салыстырғанда шоттарды (инвойстарды) мерзімінен бұрын төлеуді жүзеге асыратын сатып алушыларға беріледі.

4) дилерлік жеңілдік-тауарларды өткізуді (сатуды) ұйымдастыратын агенттер мен делдалдарға берілетін жеңілдік.

5) жабық жеңілдік - тауарларды сатудан түсетін жеңілдік тұйық экономикалық бірліктерде айналыста болатын өнімді өткізу көлемінен беріледі.

6) жеңілдік функционалдық - өндіруші (өнім беруші) тауар қозғалысы, тауарларды сату, оны тасымалдау, сақтау, күзету, есепке алу және т.б. қызметтеріне ұсынады.

Операцияларды қарастырыңыз (шамамен 6030). Келісім - шартта "конфигурацияланған" жеңілдік қарастырылған - егер шот-фактура оны ұсынған күннен кейін 10 күн ішінде төленсе, сатып алушы 5% жеңілдік ала алады.

1. Сату кезінде сатушы сатып алушының жеңілдікті пайдаланатынын білмейді және сату күні көрсетеді:

а) Дт 7010-Кт 1330 $\sum$ 100.000; б) Дт 1210-Кт 6010 $\sum$ 240.000; в) Дт 1210 - Кт 3130 $\sum$ 28.800

2. Төлем кезінде Сатып алушы берілген жеңілдікті пайдаланды, сатушы мұны көрсетеді:

а) Дт 6030-Кт 1210 $\sum$ 12.000 $= (240.000 * 5\%)$; б) Дт 3130-Кт 1210 $\sum$ 1.440 $= (28.800 * 5\%)$

3. Есеп беру кезеңінің соңында шығыстар мен кірістер есептен шығарылады

а) Дт 5510-Кт 7010 $\sum$ 100.000; б) Дт 6010 - Кт 5510 $\sum$ 240.000; в) Дт 5510 - Кт 6030 $\sum$

13.000 сатып алушы өз есебінде ұсынылған жеңілдік сомасына

а) Дт 1330 - Кт 3310 $\sum$ 12.000; б) Дт 1420 - Кт 3310 $\sum$ 1.440.

Бағадан жеңілдік-жалпы немесе шарттымен салыстырғанда тауар бағасының төмендеуі.

Жеңілдік % немесе белгілі бір мөлшерде көрсетілуі мүмкін.

Төмен сұрыпты тауарлар бойынша жеңілдіктердің басқа түрлері, жыл мезгілдері бойынша оларды тұтынудың әркелкілігіне байланысты суға, жылуға, газға, энергияға маусымдық жеңілдіктер бар.

Операцияларды қарастырыңыз (шамамен 6030).

1. Сату кезінде сатушы тауарға 3% мөлшерінде маусымдық жеңілдік жасайды.

а) Дт 7010-Кт 1330 $\sum$ 100.000; б) Дт 1210-Кт 6010 $\sum$ 240.000; в) Дт 1210-Кт 3130 $\sum$ 28.800

2. Жеңілдік: а) Дт 6030 - Кт 1210 $\sum$ 7.200 (сату құнына); б) Дт 3130-

Кт 1210 Σ 864 (ҚҚС-қа).

3. Есеп беру кезеңінің соңында шығыстар мен кірістер есептен шығарылады:

а) Дт 5510 - Кт 7010 Σ 100.000; б) Дт 6010-Кт 5510 Σ 240.000;
в) Дт 5510-Кт 6030 Σ 7200

Сатудан және бағадан кез келген жеңілдіктер берген кезде сатып алушы тауарларды бағалар, тарифтер және мөлшерлемелер бойынша сатып алудан түскен табыс нарық субъектілері арасындағы есеп айырысу кезінде қолданылатын бағалардан төмен жылдық жиынтық табысқа енгізілетінін есте сақтауы тиіс.

Кірісті ұлғайту және сауда ұйымдарының кірістілігін арттыру үшін бұрын айналым шығындары деп аталатын тауарларды сату шығындарын азайту үлкен маңызға ие.

Айналым шығындары-бұл ақшалай түрде көрсетілген және айналым саласында пайда болатын тұтынушыларға тауарларды жеткізуге арналған тірі және материалдық еңбек шығындары.

Айналым шығындары субъектілер ТМҚ өзіндік құнына енгізбейтін және кезең шығыстары ретінде танылатын шығыстар ретінде қаралады.

Тауарларды өткізу бойынша шығыстардың есебі 7110 "өнімді өткізу және қызметтерді көрсету бойынша шығыстар" шотында жүргізіледі. Жылдың басында және соңында Сальдо бұл шотта жоқ. Жыл ішінде Дт шоты бойынша сату бойынша шығыстар жиналады, айдың, тоқсанның, жылдың соңында шығыстар Кт 7110-дан Дт 5610-ға есептен шығарылады.

7110-шотта сатып алушылар өтемейтін өткізу бойынша шығыстардың мынадай түрлері ескеріледі:

1. Ұйымның өткізу (Сауда) бөлімі қызметкерлерінің жалақысы.
2. Өткізу бөлімі қызметкерлерінің еңбекақысынан аударымдар.
3. Сату процесіне қызмет көрсететін ұйымның мүлкін сақтандыру шығындары.
4. Өткізу (Сауда) бөлімі қызметкерлерінің іссапарлары бойынша шығыстар.
5. Тауарларды өткізу процесіне қызмет көрсететін негізгі құралдардың амортизациясы.
6. Іске асыру процесіне қызмет көрсету кезінде пайдаланылатын негізгі құралдарды ұстау бойынша шығыстар.
7. Жүктерді шартпен келісілген пунктке дейін тасымалдау.
8. Тиеу-түсіру жұмыстары.
9. Тауарды өткізу нарықтарын зерттеу және нарыққа жылжыту бойынша шығыстар (маркетинг шығындары).
10. Жарнама бойынша шығыстар: жарнама басылымдарын әзірлеуге және басып шығаруға, көрмелерге, жәрмеңкелерге қатысуға арналған шығыстар, келісім-шарттарға сәйкес тікелей сатып алушыларға тегін берілген және қайтарылуға жатпайтын тауарлар үлгілерінің құны және басқа да шығыстар).
11. Ұйымның қоймаларындағы өнімнің ыдысы мен қаптамасына арналған

шығындар.

12. Белгіленген шарттар бойынша өнімді өткізгені үшін өткізу ұйымдарына төленетін комиссиялық алымдар немесе аударымдар.

13. Өнімді сақтау және тасымалдау кезіндегі биологиялық ысыраптар жыл ішінде өткізілген өнімге қатысты табиғи кему нормалары шегінде.

14. Тауарларды өткізуге байланысты өзге де шығыстар

Егер сауда ұйымы көп салалы қызметті жүзеге асырса, 7110-шотқа мынадай қосалқы шоттар ашылуы мүмкін:

7110/1 сатып алушылардың дайын өнімді өткізу бойынша қайтарылмайтын шығыстары.

7110/2 тауарларды көтерме сату бойынша шығыстар.

7110/3 тауарларды бөлшек саудада өткізу бойынша шығыстар.

7110/4 қоғамдық тамақтандыру ұйымдарының шығыстары.

7110/5 ауыл шаруашылығы шикізаттары мен материалдарын дайындауға байланысты шығыстар.

7110/6 көкөніс сақтау қоймаларының өнімдерін сату бойынша шығыстар.

Қосалқы шоттар бойынша шығыстарды есепке алу белгіленген есепке алу номенклатурасының баптары бойынша жүзеге асырылады.

ҚЕХС (12-бөлім) сәйкес өткізу бойынша шығыстар олар жүргізілген есепті кезеңде есептен шығарылады және тауар-материалдық қорлардың қалдықтарында кейінгі кезеңдерге көшірілмейді.

Тауарларды сату операциялары бойынша шоттардың корреспонденциясын қарастырыңыз:

1. Дт7110 - Кт 3350 өткізу бөлімінің қызметкерлеріне төлем есептелді.

2. Дт7110-Кт 3150 еңбекақысынан аударымдар жасалды

3. Дт 7110-Кт 1350 өнімдерін буып-түюге арналған ыдыстар, материалдар жұмсалды.

4. Дт 7110-Кт 3310, 4110 қызметтеріне шот-фактуралар төлеуге қабылданды.

5. Негізгі құралдар бойынша есептелген амортизация Дт 7110 - Кт 2420

6. Иссапарлар бойынша шығыстар Дт 7110-Кт 1250.

7. Есеп беру кезеңінің соңында Дт5610-Кт 7110 іске асыру бойынша шығыстар есептен шығарылды.

Бақылау сұрақтары

1. Тауарлардың буфеттерде және шағын сауда желілерінде түсуін есепке алу

2. Тауарларды буфеттер мен шағын сауда желілерінде құжаттық тіркеу

3. Туристік өнім: құбылыс, мәні және құрылымы

4. Туристік өнімді қалыптастырудың теориялық негіздері

5. Этномәдени компонент негізінде шетелдік туристік өнімді қалыптастыру

6. Туристік бизнес кәсіпорындарында бухгалтерлік есепті ұйымдастыру

7. Туристік өнімнің баға саясаты
8. Туристік өнімді өткізуден түскен кірістер мен шығыстарды есепке алу
9. Сауда операциясының түсінігі
10. Мердігерлік келісім-шарттарының қажеттілігі

ТАҚЫРЫП 3. ТАУАРЛАРДЫ САТУ МЕН ШЫҒАРУДЫ ЕСЕПКЕ АЛУ

1. Сатылған тауарлардың өзіндік құнын анықтау әдістері.
2. Жеткізу шарттары бойынша тауарларды өткізудің нысандары, Құжаттамалық ресімделуі және есепке алынуы.
3. Қолма-қол есеп айырысу арқылы тауарларды өткізу ережесі, құжаттамалық ресімдеу және есепке алу.
4. Комиссия және консигнация шарттары бойынша тауарларды өткізуді есепке алу.
5. Бартерлік операцияларды есепке алу.
6. Тауарларды қайтаруды есепке алу.

1. Сатылған тауарлардың өзіндік құнын анықтау әдістері

"Қорлар" №2 ҚЕХС-қа сәйкес қорлардың өзіндік құны сатып алуға және қайта өңдеуге жұмсалған нақты шығындарға сәйкес қалыптастырылады. Алайда, егер нәтижелер өзіндік құнның мәнін шамамен білдірсе, онда қорлардың өзіндік құнын қалыптастыру кезінде келесі әдістерді қолдануға рұқсат етіледі:

- бөлшек сауда ұйымдары үшін-бөлшек баға әдісі;
- өндірістік ұйымдар үшін-нормативтік шығындар әдісі.

Бөлшек баға әдісі көбінесе бөлшек саудада тез өзгертін өнімдердің көптігінен тұратын, бағадағы жалпы пайданың бірдей пайызы бар және шығындарды бағалаудың басқа әдістерін қолдану мүмкін емес қорларды бағалау үшін қолданылады. Қорлардың өзіндік құны қорлардың сату құнын жалпы пайданың тиісті пайызына азайту арқылы анықталады. Пайыздың шамасын айқындау кезінде бастапқы сату бағасынан төмен деңгейге дейін бағаланған қорлар да ескеріледі. Іс жүзінде әрбір бөлшек сауда бөлімшесі көбінесе өзінің орташа пайыздық мөлшерін пайдаланады.

Мысал:

Бір бірлікке 60 теңгеге сатып алынған тауар бойынша бастапқы сауда үстеме бағасы 40 теңгені және сатудың бастапқы бағасы 100 теңгені құрады делік. Егер сату бағасы 120 теңгеге дейін өссе, онда 20 теңге қосымша сауда үстеме бағасын құрайды. Егер кейіннен сату бағасы 105 теңгеге дейін төмендесе, онда сауда үстемесін алып тастау 15 теңгені құрайды. Осылайша, таза сауда үстеме бағасы 5 теңгені құрайды (20 теңге -15 теңге = 5 теңге).

Қорлардың өзіндік құнын есептеу үшін келесі әдістер қолданылады;

а) шығындарды ерекше сәйкестендіру;

б) орташа өлшенген құны;

в) ФИФО: бірінші қабылдау — бірінші демалыс.

Пайда мен шығындар туралы есепке (пайдаланылған қорларды бағалау жоспарында), бухгалтерлік балансқа (қорлардың қалдықтарын бағалау жоспарында) әрбір тәсілдің әсерін негізге ала отырып, қорлардың өзіндік құнын есептеудің қолданылатын тәсілін негізді таңдау жасау қажет.

Ұйым қорлардың өзіндік құнын есептеудің сипаты мен оларды ұйым пайдалануына ұқсас бірдей әдістерін қолдануы тиіс. Әр түрлі сипаттағы немесе пайдаланылатын қорлар үшін (мысалы, тауарлар мен шикізат үшін) қорлардың өзіндік құнын есептеудің әртүрлі әдістері қолданылуы мүмкін.

2. Жеткізу шарттары бойынша тауарларды өткізудің нысандары, Құжаттамалық ресімделуі және есепке алынуы

Тауарларды көтерме сату тәртібімен өткізу тауар жеткізілімі шартымен реттеледі. Жеткізу шарты оны жасасу кезінде қолданылатын Заңда және өзге де құқықтық актілерде белгіленген тараптар үшін міндетті ережелерге сәйкес келуге тиіс. Осы Шарт бойынша өнім беруші келісілген мерзімде кәсіпкерлік қызметке немесе өзге де мақсаттарға арналған тауарды сатып алушының меншігіне беруге міндеттенеді, ал Сатып алушы тауарды қабылдауға және ол үшін белгілі бір баға төлеуге міндеттенеді. Жеткізу шарттарын орындау кезінде тауарға меншік құқығының ауысу сәтін анықтау үлкен мәнге ие, өйткені есептеу әдісінің жағдайында тауарларды сатудан түскен кіріс осы сәттен бастап танылады. Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 239-бабына сәйкес тауарларды сатып алушыға тапсыру, сондай-ақ сатып алушыға жөнелту үшін көлік ұйымына немесе почтаға тапсыру беру деп танылады. Сатып алушының меншік құқығының пайда болуымен қатар, тауарлардың кездейсоқ жойылу немесе бүліну қаупі оған өтеді, яғни. күтпеген жағдайлардың салдарынан болуы мүмкін шығындарды азаматтық заңдардың жалпы ережесі бойынша заттың иесі көтереді.

Тауарларды көтерме сату екі нысанда жүзеге асырылуы мүмкін: қойма және транзит. Қойма айналымы кезінде тауар сауда компаниясының қоймасы арқылы өтеді. Транзиттік айналым кезінде тауар өндіруші (жеткізуші) сауда компаниясының бұйрығымен тауарды тікелей сатып алушыға жөнелтеді, бірақ жөнелтілген тауарлар үшін есеп айырысу делдалдық сауда фирмасы арқылы жүзеге асырылады.

Сауда компаниясы тауарларды тұтынушыларға жеткізуді жеткізу шарттары негізінде жүзеге асырады. Жіберілетін тауарларға ілеспе тауар құжаттары: шот-фактуралар, жүкқұжаттар, шоттар жазылады. Тауарларды жеткізуге қолданылатын көлікке байланысты: тауар-көлік жүкқұжаттары, теміржол жүкқұжаттары, коносаменттер немесе авиатасымалдарға жүкқұжаттар жасалады. Сатып алушыларға тауарларды тікелей сауда

кәсіпорнының қоймаларынан сату сатып алушы өкілінің сенімхаты болған кезде жүзеге асырылады.

Қоймадан тиеп-жөнелтілген тауарларға арналған құжаттардың негізінде сатып алушыларға есепте көрсетіледі:

- біріншіден, сатып алушылардың сату бағалары бойынша тиеп-жөнелтілген тауарлар үшін берешегі және сонымен бір мезгілде қосымша құн салығынсыз сату бағалары бойынша тауарларды сатудан түскен кіріс және бюджетке жарнаға жататын қосылған құн салығын есептеу;

- екіншіден, сатылған тауарлардың құнын сатып алу бағалары бойынша есептен шығару. Босатылған тауарларды есептен шығару тәртібі тауарларды сақтауды ұйымдастыру тәсіліне (партиондық немесе сорттық) және есеп саясатында қабылданған өткізілген тауарлардың өзіндік құнын айқындау әдісіне байланысты болады.

Сауда фирмаларының қоймаларында әдетте табиғи шығындар есебі қолданылады, онда қозғалыс тауарлардың әр атауы бойынша белгіленеді. Егер өнім әрдайым бірдей бағамен сатып алынса, сатылған тауарлардың сатып алу құнын анықтау проблемасы туындамайды, өйткені тауарлардың санын оның сатып алу бағасына көбейту жеткілікті. Егер оларды есепке алудың партиялық әдісі қолданылса, сатылған тауарлардың сатып алу бағасын анықтау оңай. Мұндай жағдайларда өткізілген тауарлардың құнын айқындау үшін жаппай сәйкестендіру әдісін пайдаланады.

Алайда, көбінесе бірдей тауарлар әр түрлі жеткізушілерден және, әдетте, әртүрлі тізбектерде немесе бір жеткізушіден әр түрлі уақытта әр түрлі бағамен келеді. Егер қоймадағы тауарларды есепке алу бухгалтериядағы тауарларды есепке алудың сорттары мен компьютерлендірілмеуі бойынша жүргізілсе, босатылған тауарлардың сатып алу бағасы мен құнын анықтау қиынға соғады. Бұл жағдайда сіз есеп саясатында бекітілген сатылатын тауарлардың сатып алу бағаларын анықтау әдістерінің бірін қолдана аласыз: орташа өлшенген құн бойынша, алғашқы сатып алу бағалары бойынша (ФИФО). Қабылданған әдіске байланысты қоймадан босатылған тауарлардың сатып алу құны (өзіндік құны) әр түрлі болады, бұл сатудан түскен жалпы кіріс сомасына, демек корпоративтік табыс салығының сомасына әсер етеді. Сатылған тауарлардың сатып алу құнын есептеу үшін келесі процедураларды орындау қажет:

- а) орташа өлшемді құн әдісін пайдаланған кезде-тауарлардың әрбір түсуінен кейін тауарлардың кезекті түсіміне дейін қолданылатын жаңа орташа бағаны есептеу;

- б) ФИФО әдісін пайдаланған кезде — тауарлардың заттай көрсеткіштердегі қалдығы бір ай ішінде кез келген күнге бағалар бөлінісінде олардың туындау кезектілігінде түсіндірілуі тиіс.

Бір ай ішінде сатылған тауарлардың сатып алу құнын есептеу көп уақытты қажет ететіндіктен, ол, әдетте, тауарлардың қозғалысы туралы ақпаратты компьютерлік өңдеуде қолданылады. Сатып алушыларға қабылданған әдіске сәйкес есептелген сатып алу бағалары бойынша жіберілген тауарлардың құны 1330 "тауарлар" шотының кредитінен 7010 "сатылған

өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құны"шотының дебетіне есептен шығарылады.

Тауарларды жеткізуге жасалған шарттарға сәйкес сауда фирмасы Тауарлар үшін алдын ала төлем ала алады. Тауарларды жеткізуге алдын ала алынған төлемді есепке алу 3510 "алынған қысқа мерзімді аванстар"пассивтік шотында жүргізіледі.

Сатып алушы тауарларды қабылдау кезінде сауда фирмасының (өнім берушінің) кінәсінен жетіспеушілік анықталған жағдайда, тауарларды өткізуден алынған кірістерді және сатып алушының берешек сомасын түзету қажеттігі туындайды. Сот сауда фирмасынан (жеткізушіден) тауарлардың жетіспеушіліктері мен ысыраптарының сомаларын табиғи кему нормаларынан тыс өндіріп алу туралы шешім шығарған кезде, өндіріп алынатын жетіспеушіліктер мен ысыраптар сомасына сатып алушының берешегін және тауарларды өткізуден түскен кірістерді азайтуға сторнизациялық жазба берген жөн.

3. Қолма-қол есеп айырысу арқылы тауарларды өткізу ережесі, құжаттамалық ресімдеу және есепке алу

Бөлшек саудада тауарларды сату сәті оларды сатып алушыға беру болып саналады. Қолма-қол есеп айырысу арқылы тауарларды сатудан түскен кірістердің көлемі туралы ақпарат қолма-қол есеп айырысу арқылы сатылған тауарлар туралы мәліметтер беретін құжаттарда болады. Кәсіпорындар тауарлары үшін халықпен қолма-қол ақшамен есеп айырысуды фискалдық жады бар кассалық аппараттарды қолдана отырып жүргізуге тиіс.

Халықты сапасыз тауарларды сатып алудан қорғау, салық салудан түсетін кірістерді жасырудың алдын алу мақсатында, сондай-ақ ҚР Салық кодексіне сәйкес ҚР Үкіметі 2002 жылғы 18 сәуірдегі № 449 "фискальдық жады бар бақылау-касса машиналарын қолдану қағидаларын бекіту туралы" қаулыны бекітті.

Меншік нысанына қарамастан барлық ұйымдар, заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын заңды және жеке тұлғалар сауда операцияларын жүргізген жағдайда міндетті түрде чек бере отырып, фискалдық жады бар бақылау-касса машиналарын (БKM) қолдануы қажет.

ҚР Салық комитеті бекіткен БKM үлгілерінің мемлекеттік тізіліміне енгізілген кассалық машиналарды ғана пайдалануға болады.

Салық кодексіне сәйкес бақылау-касса машинасын (бұдан әрі-машина) қолдану басталғанға дейін оны қызметті жүзеге асыру орны бойынша салық органдарында тіркеу жүргізіледі. Машинаны тіркеу машиналарды тіркеу журналына машина және салық төлеуші туралы мәліметтерді енгізе және фискальдық жады бар бақылау-касса машинасының тіркеу карточкасын бере отырып, машинаны салық органында есепке қоюды білдіреді.

Машинаны тіркеуді салық органы салық төлеуші өтініш берген, салық төлеушінің заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу туралы куәлікті немесе дара

кәсіпкер ретінде мемлекеттік тіркеу туралы куәлікті ұсынған кезден бастап екі жұмыс күні ішінде жүзеге асырады.

Машинаны тіркеу Машинаға тіркеу нөмірін бере отырып және машинаны Карточкада тіркеу нәтижелерін ресімдей отырып жүргізіледі, ол салық төлеушіде пайдаланудың барлық мерзімі ішінде сақталады. Машинаны тіркеу кезінде (банктік компьютерлік жүйелерді қоспағанда — БКС) салық төлеуші салық органдарына: - машинаны;

- нөмірленген, тігілген, салық төлеушінің қолымен және мөрімен бекітілген: бекітілген нысан бойынша жасалған машина арқылы жүргізілген қолма — қол ақшаны есепке алу кітабы (№449 қаулымен бекітілген фискалдық жады бар БКМ қолдану қағидалары), машиналарды қолданбай тұтынушылармен есеп айырысу кезінде тауар чектерінің кітабы;-машинаны дайындаушы зауыттың паспорты.

Бұл ереже дара кәсіпкерлерге (акцизделетін тауарларды өткізетін кәсіпкерлерден басқа)қолданылмайды:

- шағын бизнес субъектілері үшін арнаулы салық режимі шеңберінде қызметін біржолғы талон немесе патент негізінде жүзеге асыратын;

- дара кәсіпкер ретінде мемлекеттік тіркелген сәттен бастап алты ай өтпеген;

- шаруа (фермер) қожалықтары үшін арнаулы салық режимі шеңберінде қызметін жүзеге асыратын заңды тұлғалар жатады.

Бақылау-касса аппараттарын қолдана отырып сатып алушылармен есеп айырысуды жүзеге асыру кезінде түсім сомасы кассир-оператор кітабында тіркелген есептеуіштердің көрсеткіштері бойынша күн соңындағы есептеуіштердің көрсеткіштері мен күн басындағы есептеуіштердің көрсеткіштері арасындағы айырма ретінде айқындалады. Түсім басшының немесе оның орынбасарының рұқсат беру қолы бар және актімен ресімделген қайтарылған чектер бойынша кассада сатып алушыларға берілген ақша сомасына азайтылады. Қолма-қол ақша сомасын кассир-операцияшы кассалық кіріс ордері бойынша аға кассирге тапсырады, ол оған кассалық кіріс ордерінің түбіртегін береді. Бақылау-касса аппараты есептеуіштерінің күн соңындағы көрсеткіштерін және кассадағы қолма-қол ақшаны дүкеннің меңгерушісі (директоры) алуға тиіс.

Егер кассадағы қолма-қол ақша сомасы мен бақылау-касса аппараты есептеуіштерінің көрсеткіштері бойынша айырмашылықтар анықталса, себептері айқындалады және материалдық залалды өтеу шаралары қолданылады.

Бөлшек сауда кәсіпорындары алған қолма-қол ақша қызмет көрсететін банктерге тапсырылуға тиіс. Өткізілген тауарлар үшін қолма-қол ақша банкке инкассатор арқылы, жолдама ведомосы бойынша тапсырылуы мүмкін, оның бірінші данасы ақшасы бар ақша сөмкесіне салынады, екіншісі кәсіпорында қалады. Бөлшек сауда кәсіпорнының өкілі қолма-қол ақша жарнасын жариялау бойынша банкке немесе тиісті шарт жасалған жағдайда банктегі шотқа аудару үшін байланыс бөлімшесіне сатылған тауарлар үшін қолма-қол ақшаны тікелей

тапсыра алады.

Сонымен қатар, сатып алушылардың тауарларды төлеуі банктердің есеп айырысу чектерімен жүзеге асырылуы мүмкін. Сатып алушылардан алынған есеп айырысу чектері, сауда кәсіпорындары чек сомасын олардың ағымдағы банктік шотына аударатын банкке өткізіледі.

Қолма-қол есеп айырысу арқылы немесе банктік чектер мен төлем карталарын қолдана отырып, халыққа өткізілген тауарларға арналған құжаттардың негізінде:

- біріншіден, сату бағалары бойынша сатып алынған тауарларды қосымша құн салығынсыз сатудан кіріс алу;

- екіншіден, сатылған тауарлардың құнынан бюджетке жарнаға жататын қосылған құн салығын есептеу;

- үшіншіден, сатылған тауарларды, бірақ сатып алу бағаларын есептен шығару. 7010 "сатылған өнімдер мен көрсетілген қызметтердің құны" шотының дебетіне есептен шығарылатын сатып алу бағалары бойынша сатылған тауарлардың құнын әртүрлі жолдармен анықтауға болады.

Егер дүкен тауарларды үздіксіз есепке алудың табиғи-құндық жүйесін қолданса, онда сатылған тауарларды бір ай ішінде сатып алу бағалары бойынша есептен шығаруға болады, өйткені нақты сатып алу бағалары бар нақты тауарларды сату туралы ақпарат бар. Егер бұл ретте бір тауар әртүрлі бағалар бойынша сатып алынса, онда өткізілген тауарлардың құны бағалаудың ықтимал тәсілдерінің бірімен: орташа көбіктер немесе ФИФО бойынша айқындалады. Егер дүкенде тауарларды есепке алудың құндық нысаны қолданылса, онда сатып алу бағалары бойынша өткізілген тауарлардың құны (P) мынадай формула бойынша есептеледі:

$$P = O_n + П-О_k, \text{ мұндағы,}$$

Ол-кезең басындағы тауарлардың қалдығы;

П-есепті кезеңде тауарлардың түсуі;

Ок-кезең соңындағы тауарлардың қалдығы.

Есепті кезеңде тауарлардың сатып алу бағалары бойынша түсуі кіріс құжаттары негізінде материалдық жауапты тұлғалар бөлінісінде 1330 "тауарлар" шотының дебеттік айналымының сомасы бойынша айқындалады. Құндық мәндегі сатып алу бағалары бойынша тауарлардың қалдықтары екі кезеңде есептеледі:

1. түгендеуді жаңартуда тауарлардың заттай көрсеткіштердегі қалдықтары (дана, кг, м, л) анықталады және оларды түгендеу тізімдемесіне жазады, содан кейін бухгалтерияға беріледі;

2. бухгалтерия кәсіпорында қолданылатын тауарларды бағалау тәсіліне сүйене отырып, тауарлардың әрбір атауына сатып алу бағаларын тізімдемеге қояды. Бұл жағдайда сатылған тауарлардың құнын сатып алу бағалары бойынша есептен шығару есепті кезең аяқталғаннан кейін ғана жасалады.

3. Сауда фирмаларында тауарларды комиссияға қабылдау және

антиквариат заттарын сату Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейтін комиссиялық сауда ережелеріне сәйкес жүзеге асырылады.

4. Комиссия және консигнация шарттары бойынша тауарларды өткізуді есепке алу

Сауда кәсіпорнының (комиссионердің) тауарды комиссияға (комитентке) тапсыратын жеке тұлғамен өзара қарым-қатынасы олардың арасында жасалған комиссия шартымен айқындалады. Атап айтқанда, комиссия шартында: комиссияға қабылданған тауардың сату бағасы, комиссиялық сыйақының мөлшері, комиссионердің тауарды сақтау жөніндегі шығыстарын төлеу, тауарды арзандату шарттары айқындалады.

Комиссионер тауарларды қабылдаған кезде комиссия шартына қосымша ретінде екі данада комиссияға қабылданған тауарлардың тізбесі жасалады. Әрбір тауарға тауарлық заттаңба, ал ұсақ, қымбат емес заттарға — сату бағасы мен комиссия шартының нөмірі көрсетілген баға белгісі бекітіледі.

Комиссияға қабылданған тауарлар тізілімге (тізімдемеге) енгізіледі, ол екі данада жасалады және тізілімнің екі данасына қол қойғызып, өткізу үшін материалдық жауапты тұлғаға беріледі. Тауарды сату сатушы жазып беретін тауар чегімен ресімделеді. Тауарды алушыға беру оны касса арқылы төлегеннен және кассалық чек ұсынғаннан кейін жүргізіледі. Өткізілген комиссиялық тауар тізілімге жазылады.

Сатылған тауар үшін ақша комитентке оны сатудың үшінші күнінен кешіктірмей комиссия шартын, паспортын немесе оны алмастыратын, жеке басын куәландыратын өзге де құжатты ұсыну бойынша төленеді. Бұл ретте комитенттен комиссия шартында белгіленген комиссиялық сыйақы және егер оның патенті болмаса және жеке кәсіпкер болып табылса, жеке тұлғаның табысынан табыс салығы ұсталады. Ақшаны алған кезде комитент шартты, тізбені кассирге қайтарады және ақшаны алғаны туралы шартта (екінші данада), сондай-ақ кассалық шығыс ордерінде қол қояды. Шарт, тізбе және кассалық шығыс ордері кассалық есеппен бухгалтерияға тапсырылады.

Комиссияға қабылданған тауарлардың бағалануы тізілімде және комитенттің есепке алу карточкасында тіркелетін актімен ресімделеді. Белгілеу комитент есебінен жүргізіледі. Сатылмаған тауарды комитентке қайтарған кезде ол комиссионерге тауарды сақтау жөніндегі шығыстарды өтейді.

Комиссияға қабылданған тауарлар 004 "комиссияға қабылданған тауарлар" баланстан тыс шотында ескеріледі. Комиссияға қабылданған тауарлардың талдамалы есебі материалдық-жауапты тұлғалар бойынша, әрбір зат (тауар) және сату бағасы бойынша жеке жүргізіледі. Ол үшін бухгалтерияда әрбір комитентке есеп карточкалары ашылады. Есепке алу карточкасында комиссияға қабылданған тауардың қозғалысын көрсетумен қатар комитентпен есеп айырысу есебі жүргізіледі. Комиссияға қабылданған сатылған тауарлар үшін комитентпен есеп айырысуларды есепке алу 3390 "Өзге қысқа мерзімді кредиторлық берешек" шотында "комитенттермен есеп айырысуларды есепке

алу"шоты жүргізіледі.

Комиссияға қабылданған тауарларды өткізуді есепке алу бойынша негізгі бухгалтерлік жазбалар кестеде берілген.

Кесте 3.Комиссия шарты бойынша тауарларды өткізуді есепке алу

№	шаруашылық операциялардың мазмұны	құжат	шоттардың корреспонденциясы	
			Дебет	Кредит
1	2	3	4	5
1	Комиссия шарты бойынша тауарлар қабылданды	комиссия шартының түбіртегі	004	-
2	Комиссияға қабылданған сатылған тауарлар үшін кассаға ақша алынды:	кассалық кіріс ордері		
	а) комиссионердің табысы, яғни комиссиялық сыйақы	есеп айырысу	1010	6010
	б) комиссиялық сыйақыдан ҚҚС есептелді	есеп айырысу	1010	3130
	в) комитентке төленуге тиісті сома	есеп айырысу	1010	3390
3	Егер жеке тұлғаның патенті болмаса және жеке кәсіпкер болса, одан сатылған тауар үшін алынатын сомадан табыс салығы ұсталады	есеп айырысу	3390	3120
4	Комиссияға қабылданған сатылған тауарлар үшін комитентке кассадан төленген берешек	шығыс кассалық ордері, есеп айырысу	3390	1010
5	Комиссияға қабылданған сатылған тауарлар баланстан тыс шотынан есептен шығарылады	тауарлық чек, реестр	-	004

Дайын өнім мен тауарларды өткізу процесін жеделдету үшін өндірістік, ауыл шаруашылығы және сауда кәсіпорындары өз өнімдері мен тауарларын консигнацияға береді. Өнімдер мен тауарларды консигнация шарттарында өткізу кезінде консигнант пен консигнатор арасында заңнамада белгіленген нысан бойынша жасалған консигнацияға шарт жасалады.

Консигнация шартында тауардың бағасы және олардың жалпы құны, тауарды консигнациялау мерзімі, өткізілген консигнациялық Тауарлар үшін есеп айырысу шарттары мен мерзімдері, тауарды жөнелту және қайтару шарттары, тараптардың талаптары және т.б. белгіленеді.

Консигнацияға арналған тауарлар консигнаторға тауарларды босату туралы жасалған жүкқұжат негізінде беріледі. Егер консигнатордың өкілі консигнант қоймасында консигнациялық тауарды алса, онда сенімхатты ұсынады. Консигнациялық тауарларды тасымалдау пайдаланылатын көлікке

байланысты көлік құжатымен ресімделеді: тауар-көлік жүкқұжаты, теміржол жүкқұжаты, коносамент, авиатасымалдарға арналған жүкқұжат.

Егер консигнатор консигнациялық тауарларды белгіленген мерзімде объективті себептер бойынша сатпаса және шарт талаптары бойынша олар консигнантқа қайтарылуға жататын болса, онда мұндай операция консигнантқа өткізілмеген тауарларды қайтаруға арналған жүкқұжатпен ресімделеді.

Консигнантта және консигнаторда консигнацияға берілген тауарларды өткізуді есепке алу тәртібін қарастырайық:

Консигнантта консигнацияға берілген тауарлар олар өткізілгенге дейін оның меншігі болып саналады. Демек, консигнант консигнатор оларды сатқанға дейін консигнацияға берілген тауарларды өз актілері ретінде ескереді, ал табыс осы тауарларды өткізген сәттен бастап танылады. Консигнацияға берілген тауарларды есепке алу 1330 "тауарлар" шотында "консигнацияға берілген тауарлар" шоты есептік баға бойынша жүргізіледі. Тауарларды консигнацияға беру оны өткізу болып табылмайтынын ескеру керек. Бұл тауарлар сатылған жүк жөнелтушіден сатылған тауар үшін төлем түскен сәттен бастап өткізіледі. Негізгі бухгалтерлік жазбалар кестеде келтірілген.

Берілген тауарларды өткізуді есепке алу консигнанттан консигнацияға

№	шаруашылық операциялардың мазмұны	құжат	шоттардың корреспонденциясы	
			Дебет	Кредит
1	2	3	4	5
1	Шарт негізінде тауарларды сатып алу бағалары бойынша консигнация талаптарымен өткізу үшін берілді	консигнаторға тауарларды босату жүкқұжаты	1330 "Консигнацияға берілген тауарлар" қосалқы шоты	1330 "Қоймадағы тауарлар" қосалқы шоты
2	Өткізілген консигнациялық тауар үшін консигнатордан ағымдағы банктік шотқа ақшалай қаражат түсті:	банктің ағымдағы банктік шотынан көшірмесі, төлем тапсырмасы		
	а) шарттық құнына (ҚҚС-сыз)		1030	6010
	б) өткізілген консигнациялық тауарлар бойынша кірістен ҚҚС есептелді	есеп айырысу	1030	3130
3	Сатып алу бағалары бойынша консигнацияға берілген сатылған тауарлардың құны есептен шығарылды	Сату туралы анықтама	7010	1330 "Консигнацияға берілген тауарлар" қосалқы шоты

Консигнаторда қабылдау сәтінен бастап тауарды өткізу, толық немесе ішінара қайтару сәтіне дейін консигнациялық негізде өткізу үшін алынған

тауарларды есепке алу 004 "консигнацияға қабылданған тауарлар"баланстан тыс шотында жүргізіледі.

Консигнацияға қабылданған тауарлардың талдамалы есебі материалдық жауапты тұлғалар, тауарлардың түрлері және консигнация шартында көрсетілген бағалар бойынша жүргізіледі.

Консигнаторда консигнацияға қабылданған тауарларды өткізумен байланысты операцияларды есепке алуда көрсетуге арналған негізгі бухгалтерлік жазбалар кестеде келтірілген.

Тауарларды өткізуді есепке алу, консигнатордан консигнацияға алынған

№	шаруашылық операциялардың мазмұны	құжат	шоттардың корреспонденциясы	
			Дебет	Кредит
1	2	3	4	5
1	Консигнанттан ҚҚС және консигнанттың кірісін қоса алғанда, шарттық баға бойынша консигнацияға тауар қабылданды	консигнаторға тауарларды босату жүкқұжаты	004	-
2	Кассаға қолма-қол ақша, консигнацияға қабылданған сатылған тауарлар үшін:	кассалық кіріс ордері		
	а) консигнатордың консигнация шартында белгіленген мөлшердегі кірісі есеп	есеп айырысу	1010	6010
	б) консигнатордың табысынан ҚҚС есеп	есеп айырысу	1010	3130
	в) сатылған тауар үшін консигнантқа берешек есеп	есеп айырысу	1010	3390
3	Баланстан тыс шоттан консигнацияға қабылданған сатылған тауарлар есептен шығарылады	тауарлық чек, шығыс жүкқұжатын	-	004

5. Бартерлік операцияларды есепке алу

Бартерлік (тауар алмасу) - бұл бір Тарап мүліктің белгілі бір мөлшерін (тауарлар, негізгі құралдар және т.б.) екінші Тарап мүлкінің тиісті мөлшеріне айырбастайтын операциялар.

Бартерлік мәміле тиісті шартпен (келісім-шартпен) ресімделеді. Бартерлік мәміле кезінде шарт жасасқан екі тарап та сатушы да, алушы да рөл атқарады. Бартерлік шарт өзінің құқықтық сипаты бойынша Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде көзделген айырбас шарты болып табылады, онда меншік иесі бар мүлікке меншік құқығын сатып алу-сату, айырбастау, сыйға тарту

шартының немесе осы мүлікті иеліктен айыру туралы өзге де мәміленің негізінде басқа тұлға сатып алуы мүмкін делінген.

Бартерлік операциялар кезінде шарттық бағалар бойынша айырбастауды жүзеге асыру есебінен қол жеткізілетін айырбасталатын мүліктің баламалылығы шарттарын сақтау керек.

Бартерлік операцияларды есепке алу бойынша негізгі бухгалтерлік жазбалар кестеде келтірілген

Бартерлік операцияларды есепке алу

№	шаруашылық операциялардың мазмұны	құжат	шоттардың корреспонденциясы	
			Дебет	Кредит
1	2	3	4	5
1	Бартерлік шарт бойынша тауарлар тиелді:			
	а) шарттық бағалар бойынша	жүкқұжаты	1280	6010
	б) ҚҚС есептелді	салық шот-фактурасы	1280	3130
2	Бартер бойынша тиеп жөнелтілген тауарлардың құны есептік (сатып алу) бағалар бойынша есептен шығарылды	жүкқұжаты	7010	1330
3	Бартер бойынша келісілген баға бойынша түскен тауарлар қабылданды:			
	а) қызметтік мақсаттарға арналған көліктер	негізгі құралдарды қабылдау - беру актісі	2410	6280
	б) материалдар	жүкқұжаты	1310	6280
	в) тауарлар	жүкқұжаты	1330	6280
	г) материалдық емес активтер	материалдық емес активтерді қабылдау – тапсыру актісі	2730	6280
	д) бартер бойынша қабылданған құндылықтар бойынша ҚҚС	салық шот-фактурасы	1420	6280
4	Бартер бойынша төлемдер есептелді	Анықтама	6280	1280

Бартерлік мәмілелердегі өзара шағымдар, әдетте, қосымша жеткізілімдер немесе тауарлардың жеткізілімін азайту арқылы реттеледі.

Бартерлік операцияларды есепке алудың ерекшелігі бартерлік мәміле бойынша дебиторлық және кредиторлық берешекті өзара есепке алу болып табылады.

6. Тауарларды қайтаруды есепке алу

Бұрын сатылған өнімді қайтару көптеген ұйымдардың тәжірибесінде жиі кездесетін құбылыс. Сатып алушының тауарды қайтаруы, ұйым жүргізген кез келген шаруашылық операция сияқты, тиісті түрде құжатталуы және бухгалтерлік есеп шоттарында көрсетілуі тиіс.

Егер бұрын сатып алушыға берілген тауарды жеткізушіге қайтару ҚР Азаматтық кодексінде немесе шартта көзделген негіздер бойынша жүргізілген жағдайда, Сатып алушы мәні бойынша сатып алу-сату (жеткізу) шартын орындаудан негізді түрде бас тартады, өйткені сатып алушыға тауарды сапасы, түр-түрі, жиынтықтылығы, буып-түйілуі және т. б. туралы талаптарды бұза отырып беру арқылы өнім беруші шарт бойынша өз міндеттемелерін тиісінше орындамаған

Мұның бәрі бухгалтерлік есеп шоттарында келесідей көрініс табады:

Өнімдер сатып алушыларға жөнелтілді:

а) жөнелтілген өнімнің өзіндік құны есептен шығарылды: Дебет 7010 "сатылған өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құны" - Кредит 1330 "Тауарлар"

б) сатып алушыға шот ұсынылды (шарттық құнына) немесе өнімді сатудан түскен кіріс есептелді: Дебет 1210 "сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі" – Кредит 6010 "дайын өнімді сатудан және көрсетілген қызметтерден түскен кіріс";

в) шарт жасасқан қосылған құн салығының сомасына құны: 1210 "сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі" дебеті - 3130 "қосылған құн салығы" кредиті

г) тиеп - жөнелту жөніндегі шығыстар сомасына: 7110 "дайын өнімді және көрсетілген қызметтерді өткізу бойынша шығыстар" дебеті - кредит 1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша";

д) тиеп жөнелтілген өнім үшін сатып алушыдан төлемдер түсті: 1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша" дебеті - кредит 1210 "сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі"

Егер сатып алушы сапа талаптарының бұзылуын, ассортимент тауарларының жеткіліксіздігін, толықтығы, қаптамасы бұзылғанын, жасырын ақау табылғанын анықтаса, онда комиссия акт жасайды, ал қажет болған жағдайда жеткізушінің өкілі шақырылады. Акт негізінде өнім берушіге рекламация жіберіледі, бұл шоттарда мынадай түрде көрсетіледі:

1630 "Өзге қысқа мерзімді активтер" дебеті - кредит 3310 "жеткізушілерге және мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек".

Өнім беруші өткізген тауарды қайтару оның өз міндеттемелерін тиісінше орындамауына байланысты негізделген шағымдарға байланысты жүзеге асырылғанын растау үшін өнім берушінің растайтын құжаттары болуы тиіс. Егер сатып алушының тауарларды қабылдау және құжаттамалық ресімдеу тәртібі шартта белгіленген болса, саны, сапасы және т.б. бойынша анықталған алшақтықтарды растайтын құжаттар шарттың талаптарына сәйкес келуге тиіс.

Егер Шарттың талаптарында қабылдауды құжаттамалық ресімдеу бойынша талаптар белгіленбесе, онда жеткізушіге талап қою үшін заңды негіз болып табылатын актілер жасалады.

Тауарларды кредитке сатып алу-сату шартын жасасқан жағдайда сатып алушының алынған тауарға ақы төлеу жөніндегі міндетін орындамауы өнім берушіге тауарды сатып алушының қайтаруын не Шартқа сәйкес айыппұл (өсімпұл, тұрақсыздық айыбын) төлеуді талап етуге негіз береді.

Бұл ретте, егер жеткізу шартының талаптары бойынша қою талаптарын бұзғаны үшін айыппұл санкциялары көзделсе, онда өнім беруші таныған айыппұлдардың (өсімпұлдардың, тұрақсыздық айыбының) сомасына мынадай бухгалтерлік жазба жүргізіледі:

1630 "Өзге қысқа мерзімді активтер" дебеті - кредит 6280 "басқа кірістер".

Айыппұл санкцияларын өтеуге ақша қаражатын алған кезде:

1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша" дебеті

1630 "Өзге қысқа мерзімді активтер" кредиті

Жеткізушілерде тауарды қайтару операцияларын көрсету:

1. Сатылған тауарлардың нақты өзіндік құны есептен шығарылды:

7010 "сатылған өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құны" дебеті - кредит 1330 "Тауарлар"

2. Шарттық құнына (ҚҚС-сыз); 1210 "сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі" дебеті - кредит 6010 "қызмет көрсету өнімін сатудан кіріс"

3. Өткізілген тауарлар бойынша ҚҚС сомасына: 1210 "сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі" дебеті - 3130 "қосылған құн салығы" кредиті

4. Тиісті сапасы жоқ қайтарылған тауардың шарттық құнына (ҚҚС-сыз): 6020 "сатылған өнімді қайтару" дебеті - 1210 "сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі" кредиті

5. Қайтарылған тауар бойынша ҚҚС сомасына: 3130 "қосылған құн салығы" дебеті - 1210 "сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі" кредиті

6. Сенімсіз сападағы қайтарылған тауардың нақты өзіндік құнына: 7010 "сатылған өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құны" дебеті - кредит 1330 "Тауарлар"

7. Тауарларды қайтару бойынша Көлік қызметтерінің шарттық құнына (ҚҚС-сыз): 7210 "әкімшілік шығыстар" дебеті - кредит 3310 "жеткізушілерге және мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек".

8. Автокөлік компаниясының тауарларды қайтаруға арналған шотына сәйкес ҚҚС сомасына: 1420 "қосылған құн салығы" дебеті - кредит 3310 "жеткізушілерге және мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек".

Егер сатып алушы тауарды өзге негіздер бойынша, мысалы, сатып алу сұранысының болмауына байланысты оны тиімді өткізу мүмкін еместігі салдарынан өнім берушіге қайтарған жағдайда, тауарды қайтару жөніндегі

операция өнім берушіден осы тауарды сатып алу ретінде және тиісінше сатып алушыдан өткізу ретінде сараланады және осы тауарларды сатып алу үшін көзделген тәртіппен бастапқы өнім берушінің бухгалтерлік есебінде көрсетіледі. Бұл жағдайда бастапқы өнім беруші сатып алу-сату (жеткізу) шарты бойынша өз міндеттемелерін тиісінше орындады, тауарларға меншік құқығы сатып алушыға өтті, бұл салық салу мақсаттары үшін өткізу фактісін тануға әкеп соғады.

Бақылау сұрақтары

1. Сатылған тауарлардың өзіндік құнын анықтау әдістері
2. Жеткізу шарттары бойынша тауарларды өткізудің нысандары, Құжаттамалық ресімделуі және есепке алынуы
3. Қолма-қол есеп айырысу арқылы тауарларды өткізу ережесі, құжаттамалық ресімдеу және есепке алу
4. Комиссия және консигнация шарттары бойынша тауарларды өткізуді есепке алу
5. Бартерлік операцияларды есепке алу
6. Тауарларды қайтаруды есепке алу
7. ТМҚ өзіндік құнын бағалау әдістері
8. Материалдар шығындарының есебі
9. ТМҚ өзіндік құнын бағалау әдістері
10. Материалдық запастардың бағалау әдістерін салыстыру
11. Материалдар қозғалысы есебінің ведомостісі
12. Материалдар қозғалысын бақылау түрлері
13. Құрылыс өндірісті технологиясының ерекшеліктері

ТАҚЫРЫП 4. САУДА ҰЙЫМДАРЫНДА КОНТЕЙНЕРЛЕР МЕН КОНТЕЙНЕРЛЕРДІҢ ҚАЙТАРЫЛУЫН ЕСЕПКЕ АЛУ

1. Контейнер түсінігі, оның мәні және классификациясы
2. Контейнерлерді қабылдауды және жоюды құжаттау
3. Контейнерлердің аналитикалық есебі
4. Контейнерлердің синтетикалық есебі
5. Контейнерлердің қайтарылуын есепке алу

1. Контейнер түсінігі, оның мәні және классификациясы

Тауарларды (өнімдерді) сақтауға және тасымалдауға, өткізу кезінде тауарлардың сандық және сапалық сақталуын қамтамасыз етуге арналған бұйымдар (бөшкелер, жәшіктер, колбалар, қаптар, жәшіктер, ыдыстар, бөтелкелер және т.б.) ыдыстар болып табылады.

Өзінің сипаты бойынша орауды қажет етпейтін тауарларды қоспағанда, сатушы тауарды сатып алушыға ыдыста және (немесе) қаптамада беруге міндетті.

Егер шартта ыдыстар мен буып-түюге қойылатын талаптар белгіленбесе, онда тауар мұндай тауарларға арналған әдеттегі тәсілмен байлануы және (немесе) буып-түйілуі тиіс, ал егер мұндай талаптар көзделсе, сатушы тауарды тауарды жеткізушіге беруге міндетті. осы міндетті талаптарға сәйкес келетін контейнерлерде және (немесе) қаптамада сатып алушы.

Тағайындалуына байланысты контейнерлер келесіге бөлінеді:

- сақтау;
- орау;
- тасымалдау.

Сақтау ыдысы – қоймаларда тауарлық-материалдық құндылықтарды сақтауға немесе өнімді өндірудің технологиялық процесін жүзеге асыруға арналған ыдыс.

Буып-түюге арналған ыдыстар – бұл кәсіпорынның өндірістік қызметінде пайдаланылатын және тауарларды өткізу (маркетинг) үшін қажетті материалдық құндылықтар.

Көліктік қаптама – тауар өндірушіден тұтынушыға дейін тасымалдау процесінде тасымалданатын және сақталатын ыдыс.

Ыдыс өнімнің ажырамас бөлігі болып табыла ма, жоқ па, соған байланысты оның екі түрі бар: ішкі және сыртқы.

Ішкі ыдыстар – қаптамалар, картон қораптар, қаңылтыр, шыны, пластик құтылар, бөтелкелер, түтіктер және т.б. Ішкі ыдыстың құны тауардың құнына кіреді және оны тұтынушы төлейді, яғни оның толық меншігіне өтеді. сатып алушы.

Сыртқы контейнер – тауарлар тасымалданатын және сақталатын ыдыс. Егер контейнер қайтарылмайтын немесе қайта пайдалануға жарамсыз болса, оның құны сатып алынған тауардың құнына қосылуы керек. Кепіл құны бар және тауарды жеткізушіге қайтаруға жататын немесе қайта пайдалануға жарамды сыртқы қаптама оған оралған тауарлардан бөлек есепке алынады.

Механикалық әсерге төзімділігіне қарай ыдыстар келесіге бөлінеді: - қатты (ағаш, металл, шыны, полиэтилен); жұмсақ, ол тауардан шығарылғаннан кейін пішінін өзгертеді (мата, картон, полиэтилен); орау материалдары (қағаз, картон, мата, шпагат, сым және т.б.).

Жеткізу және қайта пайдалану шарттарына сәйкес көп рет пайдаланылатын және бір рет қолданылатын контейнерлер бөлінеді.

Көп рет пайдаланылатын қаптама жеткізушіден (дайындаушыдан) тұтынушыға дейін көп айналымды құрайды және өнім мен тауарлардан босатылғаннан кейін заңнамада, басқа да нормативтік құқықтық актілерде белгіленген тәртіппен және мерзімде өндірушіге қайтарылуға жатады. оларды міндетті ережелермен немесе шартпен (Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі).

Басқа ыдыстар, сондай-ақ тауардың қаптамасы шартта көзделген жағдайларда ғана өнім берушіге қайтарылуға жатады.

Қайта пайдалануға болатын құралдарға бірнеше рет қолданылатын сыртқы ыдыстардың барлық түрлері жатады: ағаш ыдыстар (қораптар, бөшкелер, ванналар және т.б.), картон ыдыстар (гофрленген және жалпақ желімделген картоннан жасалған жәшіктер және т.б.), металл пластик ыдыстар (бөшкелер, колбалар, жәшіктер, банкалар, себеттер және т.б.), шыны ыдыстар (бөтелкелер, банкалар және т.б.) матадан және тоқыма емес материалдардан жасалған ыдыстар.

Өніммен (тауармен) жеткізілетін қайтарылатын қаптаманың кейбір түрлері үшін өнім беруші сатып алушыдан депозитті өндіріп алуы мүмкін, ол одан жақсы жағдайда бос ыдысты алғаннан кейін оған қайтарылады.

Бір рет қолданылатын контейнерлерді компания тек бір рет – өнім сатылған (сатылған) кезде – және қайтару мүмкін болмаған кезде кәдеге жаратады. Әдетте, мұндай қаптама ішкі (тұтынушы) деп аталады және тәуелсіз көлік бірлігін білдірмейді.

Конструкциясы бойынша қайта пайдалануға болатын контейнерлер: жиналмайтын, жиналатын, жиналатын-контейнерді жинау орнына немесе дүкенге қайтару үшін жиналатын болып бөлінеді.

Ыдыстарды қабылдау, сондай-ақ тауарларды қабылдау тәртібі өнімдер мен тауарларды саны мен сапасы бойынша қабылдау тәртібі туралы нұсқаулықпен реттеледі.

Тауарлар мен дайын өнімді жөнелтуде және тасымалдауда қолданылатын тауарлық-материалдық қорлардың ерекше түрі қайтарылатын қайта пайдалануға болатын ыдыс болып табылады. Контейнердің бұл түрі басқа қорлардан бөлінген есепке алуды талап етеді.

Қайтарылатын қайта пайдалануға болатын қаптама туралы ақпарат қор аударымдарын тіркеу үшін пайдаланылатын құжаттардың арнайы қойындыларында көрсетілген.

Тауарлық-материалдық қорларды аударуды рәсімдейтін құжаттар

Конфигурация қайтарылатын қайта пайдалануға болатын қаптаманың екі түрін ажыратады:

Қайтарылатын дұрыс емес қаптама – бұл сатып алынған тауармен бірге кәсіпорын алған ыдыс, келешекте ол жеткізушіге қайтарылуы тиіс;

- мұндай ыдыс кәсіпорынның баланстан тыс шоттарында оны қайтару сәтіне дейін қамтамасыз ету құны бойынша көрсетіледі;

- қайтарылатын меншікті ыдыс – кәсіпорынның тауарымен немесе дайын өнімімен бірге сатып алушыға берілетін ыдыс; сатып алушы бұл контейнерді компанияға қайтаруы керек.

Егер контейнер қайтару шарттарынсыз сатып алушыға сатылса, онда оны беру тауарды немесе дайын өнімді сатуға ұқсас. Мұндай контейнер бөлек есепке алуды қажет етпейді.

Тауарлар мен ондағы өнімдерді жөнелтуге арналған контейнерлерді өндірушіден контейнерлерді сатып алу тауарды сатып алудан бухгалтерлік есеп тұрғысынан айырмашылығы жоқ.

Кәсіпорын контрагентте уақытша ұсталатын өзінің қайтарылатын қаптамасының жалпы санына шектеу қоя алады деп болжануда. Бұл шектеу әрбір контрагент үшін инфобазада бөлек көрсетілген. Осыдан кейін конфигурация контрагенттің осы шектеуді сақтауын бақылайды, компанияға өз торауыштарын уақтылы қайтарады.

Өз кезегінде кәсіпорынның жеткізушісі де оның қайтарылатын қаптамасына шектеу қоя алады. Ақпараттық базаға жеткізушінің лимитін енгізген жөн, содан кейін конфигурация кәсіпорынның дұрыс емес контейнерлерді уақтылы қайтаруын бақылайды.

Белгіленген лимиттер кәсіпорынның тауар айналымының кеңеюіне қарай ұлғаюы мүмкін. Есепке алу параметрлерінің параметрлерінде қайтарылатын қаптаманы есепке алу механизмін өшіруге болады.

2. Контейнерлерді қабылдауды және жоюды құжаттау

Көтерме сауда кәсіпорнында тауарлардың астына және бос контейнерлердің көп саны шоғырлануы мүмкін. Контейнерлердің толық алынуын және дұрыс орналастырылуын бақылау тәртібі негізінен тауарларға қатысты. Тауарлардың бағасын тексерумен бір мезгілде ыдыстардың бағасының дұрыстығы анықталады. Алынған қаптаманы қабылдау шот-фактуралар, жүкқұжаттар және басқа да ілеспе құжаттар негізінде жүзеге асырылады. Егер алынған қаптаманың саны мен сапасы ілеспе құжаттың деректеріне сәйкес келмесе, онда тауарға бірдей тәртіпте акт жасалады.

Сауда мекемесі контейнерлерді бөлек есепке алуды қамтамасыз етуі тиіс, олар:

- жеткізушілердің жөнелту құжаттары негізінде капиталдандырылған;
- жеткізушінің жөнелтпе құжаттарына кірмейді, бірақ торт кәсіпорынның актісімен және бағалауымен капиталдандырылады;
- негізгі қорларға жатады.

Қаптама сауда кәсіпорындарына негізінен жеткізушілерден тауарлармен бірге келеді және ілеспе құжаттар негізінде қабылданады. Контейнерлер әдетте сатып алу бағасы бойынша есепке алынады. Жеткізушінің құжатында бөлек көрсетілмеген және төлеуге жатпайтын ыдыстар мүмкін болатын сату бағасы бойынша тиісті акт негізінде алынады.

Тауармен бірге шығарылған контейнерлердің құны жүкқұжаттарда, шот-фактураларда және басқа да жөнелту құжаттарында бөлек жолда көрсетіледі. Тауарсыз ыдыстарды шығару жеке жүкқұжаттарында немесе басқа шығыс құжаттарында ресімделеді.

Төбелес, сынықтар және контейнерлердің бүлінуі актімен ресімделеді, ал келтірілген залал кінәлі жұмысшылардан өндірілуге тиіс.

Ыдыс оны сақтау орындарында және көтерме сауда кәсіпорнының бухгалтериясында есепке алынады. Бұл ретте қаржылық жауапты адамдар ыдыстардың саны, атаулары, бағасы бойынша есепке алуды тауар кітабында немесе тауарды қабылдау және жою бойынша бастапқы құжаттардың негізінде жазбалар жасалған карточкаларда жүргізеді. Ыдыстарды қабылдау және жою бойынша барлық құжаттар бухгалтерияға тауарлық есептермен немесе құжаттардың ілеспе тіркелімдерімен бірге тапсырылуы керек. Тауар есептіліктерінде әр құжат бойынша арнайы бағанда кіріс және шығыс ыдыстардың құны көрсетіледі.

Тексерілген құжаттар бухгалтерлік есепте ыдыстардың түсуі мен жойылуын есепке алу үшін негіз болады.

3. Контейнерлердің аналитикалық есебі

Контейнерлердің аналитикалық есебін орауыштың атауы, саны және құны бойынша қаржылық жауапты тұлғалар жүргізеді.

Көтерме сауда кәсіпорындарындағы ыдыстардың аналитикалық есебін орналасқан жері бойынша, қаржылық жауапты тұлғалар сандық және жалпы мәнде жүргізеді.

Сауда кәсіпорындарының қоймаларындағы қаржылық жауапты тұлғалар контейнерлердің сандық есебін мынадай номенклатура бойынша жүргізеді:

- ағаш ыдыстар, әртүрлі жәшіктер, желеден жасалған бөшкелер, құрғақ типтегі бөшкелер, мата қаптар (қант, нан өнімдері үшін), картон-гофрленген ыдыстар, торлар, басқа ыдыстар.

Жабдықтаушылардың инвентарлық ыдыстары (сыра бөшкелері, шарап бөшкелері, металл жәшіктер) түрлері мен жеткізушілері бойынша есепке алынады. Тізімдемеге ол тиесілі кәсіпорынның инвентарлық нөмірі жазылған мөр басылуы немесе таңбалануы қажет.

Көтерме сауда кәсіпорындарында контейнерлік түбіртектердің негізгі көзі тауарларды жеткізушілер болып табылады.

Ыдысты қабылдау кезінде оның нақты санының ілеспе құжаттарда көрсетілген мөлшерге сәйкестігін тексеру қажет; ыдыс сапасының техникалық шарттарға сәйкестігі (матадан жасалған қаптар-категориялар үшін), таңбалаудың болуы және дұрыстығы.

Тауарларды жеткізу шартында ағаш және картон ыдыстарды тікелей жеткізуші кәсіпорындарға қайтару көзделген жағдайларда, олар осы ыдысқа екі данада анықтама жазады (бір данасы жеткізушіде қалады, екіншісі жіберіледі). шот-фактурамен бірге жүк алушыға). Сертификатта жеткізілген тауардың берілген партиясы үшін контейнерлердің атауы, саны, бағасы және қайтару уақыты көрсетіледі.

4. Контейнерлердің синтетикалық есебі

Сауда кәсіпорындары сатып алынған және өз өндірісінің контейнерлерінің болуы мен қозғалысының синтетикалық есебі 1330 "Тауарлар астындағы және бос ыдыстар" қосалқы шотында жүргізіледі. Бұл шоттың дебеті бойынша 3310 «Жабдықтаушылар мен мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек» шотымен корреспонденция бойынша тауарларды жеткізушілерге немесе резеңке жинаушы кәсіпорындарға қайтарылуы тиіс тауарлар мен бос ыдыстардың астындағы ыдыстардың болуы мен қозғалысы есепке алынады. 1330 «Тауарлар» шотының кредиті бойынша- «Тауарлар астындағы ыдыстар және бос» қосалқы шотында – ыдыстарды кәдеге жарату (есептен шығару) (бұл жағдайда оның жойылу себептеріне байланысты шоттар дебеттеледі).

Қайтарылмайтын ыдыстар әдетте тауардың өзіндік құнына қосылады немесе тауарды өткізуге байланысты шығындарға қосылады. Өнеркәсіп пен саудадағы ілгерілеушілікке байланысты бұрын жиналып, жеткізушілерге қайтарылған ыдыстардың көптеген түрлері қазір тауардың бағасына кіретін жаңа түрлерге ауыстырылуда (шыны ыдыстар полиэтилен, пластмасса немесе қағазға ауыстырылуда). Нәтижесінде контейнерлерді жинау, жөндеу және тасымалдау шығындары азайып, олардың есебі жеңілдетілді.

Сауда кәсіпорындарының түгендеу ұзақ мерзімді активтер шоттарында есепке алынады (2410 «Негізгі құралдар»; 2420 «Негізгі құралдардың тозуы»).

Жеткізушінің кепілге салынған қаптамасы келісілген бағалар бойынша есепке алынады. Кепіл сомасы босатылған тауарлар бойынша әрбір шот-фактурада (шот-фактурада) жеке жолда көрсетіледі. Контейнер жақсы жағдайда қайтарылған жағдайда, кепілдік жарна алушыға қайтарылады. Осы ыдысты пайдаланудың әрбір жағдайы үшін сатып алушы (көтерме сауда ұйымдары) жеткізушіге (егер ол шартта қарастырылса) оны жөндеуге байланысты шығындардың бір бөлігін және, әрине, тозуын өтейді. Бұл шығындардың мөлшері контейнердің қызмет ету мерзімін, шартты айналымын және оның жеткізуші мен сатып алушыда болған уақытын ескере отырып, шарт бойынша белгіленеді. Сонымен қатар, сатып алушы келісім-шарттарда белгіленген бағалар бойынша ыдыстың немесе жетіспейтін бөліктерінің (қақпақтар, сүт ыдыстарының астынан жасалған ыдыс салмалары және т.б.) бүлінуінің құнын өтейді. Оны амортизациялауға, жөндеуге, тазалауға, өңдеуге, тиеу-түсіруге, есептен шығаруға, сақтауға, жинауға, тасымалдауға байланысты қаптамамен операциялар бойынша шығыстар көтерме сауда кәсіпорындарының шығыстары болып табылады және 7110 «Өткізу бойынша шығыстар» шотының дебетінде көрсетіледі. өнімдер мен қызметтерді көрсету».

Тауарлардың жекелеген түрлерін өткізу процесінің ерекшеліктеріне байланысты сауда ұйымдары түпкілікті тұтынушылар үшін қаптаманы жеткізушілердің бір түрі ретінде әрекет ете алады.

Қолданыстағы заңнаманың негізінде өз өнімдеріне, оның ішінде шыны бұйымдарына қайта пайдалануға болатын ыдыстарды пайдаланатын ұйымдар,

егер дайын өнімді сатып алушыға өткізілген ыдыстың құны кепілдік бағасы болып табылса, ыдыстардың құнын салық салынатын айналымға қоспайды. оны сатып алу құнына тең. Бұл ретте, ыдысты жеткізуші-дайындаушыға төленген (төлеуге жататын) қосылған құн салығы өз өнімін өткізу үшін қайта пайдалануға болатын қаптаманы пайдаланатын және кепіл бағасы бар сатып алушыға қолданылмайды.

Қаптаманың құны (орау материалдары) тауардың көбігіне толық енгізілген жағдайларда, мұндай орау бағасыз орау деп аталады. Мысалы, егер қияр бөшкелерде сатып алынса, бірақ салмағы бойынша сатылса және қиярдың бағасына ыдыстың құны қосылса, онда мұндай ыдысты бағасы жоқ контейнер деп атауға болады. Мұндай қаптама тез арада баланстан тыс шоттарда есепке алынуы және қаржылық жауапты адамдарға тапсырылуы керек. Мұндай контейнерді сату кезінде кіріс және тиісінше қосылған құн салығы оны сатудың мүмкін болатын бағалары негізінде анықталады.

Бір рет қолданылатын контейнерлерге (қораптар, полиэтилен пакеттер және басқа да орау материалдары) жалпыға бірдей белгіленген тәртіппен қосылған құн салығы салынады, яғни контейнерлерді өткізу бойынша айналымнан ҚҚС алынады.

Сауда кәсіпорындарында орау операциялары бойынша шығыстар да, шығындар да, кірістер де орын алуы мүмкін.

Шығындарға, әдетте, бас тартуға болмайтын шығындар (тасымалдау, тиеу, түсіру, жөндеу және т.б.) жатады.

Контейнерлерді дұрыс пайдаланбаудан болатын шығындар (сыну, сынықтар, ыдыстардың сапасының төмендеуінен болған ысыраптар және т.б.) шығынды құрайды.

Буып-түюден түсетін түсімдерге мыналар жатады: жеткізушілерден өтеусіз алынған қаптаманың құны; жеткізу бағалары бойынша контейнерлер құнының жеңілдікті бағалардағы контейнерлер құнынан асып кетуі және т.б.

1330 «Тауарлар» шотының бухгалтерлік есебінің журнал-ордер нысанымен, «Тауардың астындағы ыдыс және бос» субшотымен, осы шоттың кредиті бойынша дебеттік ведомості және журнал-ордер жүргізіледі. Жазбалар тауарлық есептер мен оларға қоса берілген, ыдыстардың қабылдануы мен шығарылуын көрсететін құжаттардың негізінде жүргізіледі. Әрбір тауарлық есеп бойынша бір жол бөлінеді, онда тиісті шоттар бойынша кірістер мен шығыстар, сондай-ақ есепті кезеңнің соңындағы ыдыстың қалған бөлігі көрсетіледі.

Түрлі материалдар мен бұйымдарды орау, тасымалдау, сақтау үшін ыдыстар мен ыдыс материалдары қолданылады.

Тағайындау бойынша ұйымдағы тауарлық-материалдық құндылықтарды сақтауға арналған контейнерлерді және өнімді жеткізушіден тұтынушыға жеткізуге арналған контейнерлерді және осындай жеткізу кезінде сақтауды бөлуге болады.

Сонымен қатар, пайдалану жиілігінің шарты бойынша ыдыстар бір реттік және көп рет пайдаланылатын ыдыстарға бөлінеді. Егер сатып алушы қайта

пайдалануға болатын қаптаманы жеткізушіге қайтаруға міндетті болса, онда ол қайтарылатын деп аталады.

Салық кодексінің 372-бабының 5-тармағының 5-тармақшасына сәйкес құны онда шығарылған өнімді өткізу құнына қосылмайтын және шарттармен өнім берушіге қайтаруға жататын ыдыс қайтарылатын қаптама болып табылады. және осы өнімді жеткізудің шартында (келісімшартында) белгіленген, бірақ мерзімі алты айды құрайтын мерзімнен аспайтын шарттар. Егер контейнер белгіленген мерзімде қайтарылмаса, мұндай контейнердің құны өткізу айналымына қосылады; сату айналымы емес, қайтарылатын қаптаманы жөнелту.

5. Контейнерлердің қайтарылуын есепке алу

Қайтарылатын (қайта пайдалануға болатын) контейнерлер- жеткізу шартымен қамтамасыз етілетін қаптаманың міндетті элементі. Оны өндірушіге бүлінбеген күйде қайтаруға болады және өнім орауышының сапасына нұқсан келтірмей қайта пайдалануға болады. Қайтарылатын қаптамалардың мысалдарына шыны банкалар мен бөтелкелер, матадан жасалған сөмкелер, жәшіктер, контейнерлер және т.б. жатады.

Бухгалтерлік есептің мүмкін қиындықтары қайтарылатын қаптаманың ерекше мәртебесінен туындайды: ол сатып алушыға тауармен бірге жеткізілгеніне қарамастан, сатушы оған меншік құқығын сақтайды. Бухгалтерлік есепті анықтайтын маңызды сәт активтердің әртүрлі түрлеріне қайта пайдалануға болатын контейнерлерді тағайындау болып табылады:

- қорлар;
- негізгі қорлар.

Қайтарылатын қаптамаларды тауарлық-материалдық қор ретінде есепке алу

Қайтарылатын ыдысты бухгалтерияда тауарлық-материалдық қор ретінде жүргізуге болады, егер оның пайдалану мерзімі 1 жылдан артық болуы мүмкін.

Жабдықтаушы контейнерді оған меншік құқығын сақтай отырып, тауармен бірге береді. Мұндай контейнерді сатып алу құнын есепке алу үшін кіріс құжаттарында бөлек жол бөлектеледі, ол қалған тауарлық-материалдық құндылықтардың құнына қосылмайды, бірақ таза өткізу құны бойынша есептеледі. Ол затпен бірге келген кезде жүкқұжатта немесе шот-фактурада ол үшін бөлек жол болады.

Сатып алушыдан қайтарылатын қаптама тауарлық-материалдық қорлар мен негізгі құралдар ретінде танылмайды, өйткені оларды тану шарттары орындалмаған, сондықтан сатып алушы оны тек баланстан тыс есепке алады.

Қайтарылатын контейнердегі тауарлардың түсуін көрсету үшін біз «Тауарлар, қызметтер, комиссия» («Сатып алулар» - «Түбіртек» - «Жасау» бөлімі) көрінісімен «Түбіртек» құжатын қолданамыз. «Тауарлар» қойындысында біз алынған тауарларды, ал «Қайтарылатын қаптамада» өнімдердің қаптамасын көрсетеміз. Болашақ нұсқаларда осы қойындыда

бағдарлама әдепкі бойынша 012.01 тағайындайды. Бұл функция әлі іске асырылған жоқ.

Қайтарлатын қаптама, өз кезегінде, кепілге салынған және кепілсіз болуы мүмкін.

Сатып алушылар өніммен бірге жеткізілген ыдыстарды уақтылы қайтару үшін жеткізушілер сатып алушылардан белгілі бір депозит жинайды, кейіннен (контейнерді қайтарғаннан кейін) сатып алушыға қайтарылады.

Контейнерлерді пайдаланатын әрбір шаруашылық операциясының ерекшеліктері шартпен анықталады. Егер шартта өзгеше көзделмесе, сатып алушы (алушы) заңнамалық актілерде белгіленген тәртіппен және мерзімде тауар қабылданған көп рет пайдаланылатын ыдыстар мен буып-түю құрылғыларын жеткізушіге қайтаруға міндетті. Басқа ыдыстар мен қаптамалар шартта көзделген жағдайларда ғана өнім берушіге қайтарылуға жатады (АК-тің 470-бабы). Шартта ыдыстың атауы және ол жасалған материал, контейнердің шарттық немесе кепіл бағасы, саны мен құны, сондай-ақ контейнерді қайтару шарттары көрсетіледі.

Сауда ұйымдарындағы ыдыстарды есепке алу, сондай-ақ тауарларды есепке алу кезінде қоймаларда және бухгалтерияда жүргізіледі. Қаржылық жауапты тұлғалар ыдыстарды саны, атаулары, бағасы бойынша есепке алуды тауар кітапшасында немесе тауарларды қабылдау және жою бойынша бастапқы құжаттардың негізінде жазбалар жасалған карточкаларда жүргізеді. Контейнерлерді қабылдау және жою бойынша барлық құжаттарды қаржылық жауапты тұлғалар тауар есептерімен немесе ілесіп регистрлермен бірге бухгалтерияға тапсыруы керек. Тексерілген құжаттар ұйымның бухгалтерлік есебінде контейнерлердің алынуы мен жойылуын көрсету үшін негіз болады.

Бухгалтерлік есеп шоттарының типтік жоспарындағы контейнерлерді есепке алу үшін 1330 «Тауарлар» шоты, 1335 «Тара» қосалқы шоттары арналған.

Жабдықтаушылар тауарларды орау жабдығымен (мысалы, науалары бар ыдыстардағы нан) жеткізген кезде, алынған қаптаманы сол мөлшерде қайтарылғанға айырбастаудың жедел есебі ғана жүргізіледі. Мұндай контейнерлердің қозғалысына бухгалтерлік есеп жүргізілмейді.

1330 «Тауарлар» шотында жабдықтаушылардан тауарлармен бірге алынған шыны ыдыстар кепіл бағасы бойынша есепке алынады. Тауармен бірге сатылатын шыны ыдыстардың құны бөлшек тауар айналымын арттыратындықтан, халық қайтарған шыны ыдыстардың құны айналымнан шартты түрде шегеріледі.

Бұл жағдайда тауарды беру кезінде контейнердің шығарылуын жеке құжат ретінде көрсету дұрыс болады, мысалы, № М-15 нысаны бойынша шот-фактура. Бұл жүкқұжатта контейнер қайтару негізінде берілгені туралы белгі қою керек.

Сонымен қатар шот-фактурада ыдыстың құны да көрсетілуі керек. Бұл қаптаманы қайтармаған жағдайда сатып алушы жеткізушіге өтеуге міндетті болатын баға болады. Контейнерді жеткізушіге қайтарған кезде сатып алушы

да оның саны мен құнына No M-15 нысаны бойынша шот-фактура жасайды. Сондай-ақ оқыңыз: өндірістік күнтізбе 2020 Заңмен қайтарылатын қаптаманы сатып алушыға бергеннен кейін және қайтарылғанға дейін есепке алу тәртібі реттелмеген.

Сондықтан жеткізуші контейнерлердің қозғалысын бақылауды өз бетінше ұйымдастыра алады, мысалы, 014 «Пайдаланудағы қайтарылатын контейнерлер» баланстан тыс шотында. Сатып алушы контейнерге депозит салмайтындықтан, ол оның меншігіне өтпейді, сатып алушыға мұндай ыдысты балансқа әкелудің қажеті жоқ. Сатып алушы контейнерлердің қозғалысын бақылауды өз бетінше ұйымдастыра алады, мысалы, баланстан тыс 015 «Қайтарылатын контейнерлер» шотында.

Бақылау сұрақтары

1. Қоғамдық тамақтануды ұйымдастыру жөніндегі жалпы ережелер
2. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының жіктелуі
3. Жабдықтаушылар мен мердігерлердің есебі
4. Бухгалтерлік қорытынды есеп және оның мәліметтерін пайдаланушылар
5. Әкімшілік шығыстар
6. Капиталды құрылыстың мердігерлік келісім шарттары
7. Тауарлы-материалдық босалқыларды бағалау
8. Тауарлық босалқылардың есебі және оны құжаттау
9. Материалдар шығындарының есебі
10. Материалдар қозғалысы есебінің жүргізілу тәртібі
11. Қаптаманың түрлері және оны қолдану ерекшеліктері
12. Негізгі құралдар есебі
13. Өндіріс шығындары

ТАҚЫРЫП 5. ТАУАРДЫҢ ЖОҒАЛУЫН ЖӘНЕ ТАУАРДЫ ҚАЙТА БАҒАЛАУДЫ ЕСЕПКЕ АЛУ

1. Тауардың жоғалуы туралы түсінік және түрлері. Тауар шығындарын құжаттық рәсімдеу
2. Табиғи кему салдарынан тауар шығындарын есепке алу
3. Тауарды қайта бағалау

1. Тауардың жоғалуы туралы түсінік және түрлері. Тауар шығындарын құжаттық рәсімдеу

Тауарларды өндірістен тұтынушыларға әртүрлі факторлардың (объективті және субъективті) әсерінен жеткізген кезде тауарлардың тұтыну құнының төмендеуі - тауарлардың физикалық массасының сандық азаюы және олардың бастапқы сапасының нашарлауы (тұтынушылық қасиеттердің жоғалуы

- олардың толық немесе ішінара бүлінуі) тауарларды тасымалдау (тасымалдау), сақтау және өткізу процесінде туындайды.

Ақша түрінде есепте көрсетілген тауарлардың сандық және сапалық өзгерістері әдетте тауар шығындары деп аталады.

Тауар шығынын азайту тауар айналымын ұлғайту, сауда шығындарын азайту, таза кірісті ұлғайту және бір жағынан сауда ұйымдары мен кәсіпорындардың түпкілікті қаржылық нәтижелерін жақсарту үшін маңызды, ал екінші жағынан халықтың қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған тауарлар өндірісінің өсуіне тең келетін елдің тауар ресурстарын ұлғайту көзі ретінде үлкен экономикалық маңызы бар. Сондықтан сауда ұйымдарының басшылары мен бухгалтерлік есеп қызметкерлері тауарларды тасымалдау (жол), сақтау және өткізу кезінде тауар шығындарының туындау мүмкіндігінің алдын алу және олардың жүйелі түрде төмендеуін қамтамасыз ету, ал кейбір жағдайларда кінәлі адамдарды уақтылы анықтау мақсатында қорлардың қозғалысы мен жай-күйіне пәрменді бақылауды жүзеге асыруға міндетті. Олар келтірген материалдық залалдың сомаларын өтеу үшін тауарлардың артық шығындарын. Бұл мәселені шешуде тауарлық шығындарды дұрыс және уақтылы құжаттау және есепке алу ерекше маңызды. Бухгалтерлік есеп жетіспеушіліктер мен басқа да тауарлық шығындарды есептен шығарудың заңдылығы мен негізділігіне мұқият бақылауды қамтамасыз етуі керек. Тауар шығындарын азайту үшін бухгалтерия тауар қорларының белгіленген нормативтерінің сақталуына қатаң және күнделікті бақылау белгілеуге және нормативтен тыс тауар қорларының пайда болуын болдырмау жөнінде жедел шаралар қабылдауға және қалдық, ескірген және сапасыз тауарларды уақтылы анықтауға міндетті.

Тауарлардың жоғалуы екі түрге бөлінеді: нормаланған және нормаланбаған.

Нормаланатын тауар ысыраптары-бұл тауарларды тасымалдау (тасымалдау), сақтау және өткізу кезінде олардың физикалық-химиялық қасиеттерінің (кебу, утруска және т.б.) өзгеруіне байланысты табиғи кемудің белгіленген нормалары шегіндегі тауарлардың ысыраптары. Оларда Тасымалдау, сақтау және өткізу кезінде жетіспеушілік анықталған жағдайда ғана қолданылатын шекті нормалар белгіленген. Нормалар тауарлардың сату құнына пайызбен белгіленеді және тауарлардың түрлері, оларды пайдалану жылы, климаттық аймақтар, сақтау мерзімі мен шарттары бойынша сараланады.

Нормалар ұйымның шығындарына шығындарды есептен шығару үшін шекті болып табылады және тауарлардың нақты шығындары болған кезде ғана қолданылады.

Нормаланбаған тауар ысыраптары-бұл тауарларды тасымалдау, сақтау және өткізу кезінде олардың шаруашылықсыз болуы және қорлардың сақталуына немқұрайлы қарауы салдарынан жиі туындайтын табиғи кемудің белгіленген нормаларынан тыс тауарлардың ысыраптары. Оларға сынықтан, ақаудан, бүлінуден және жетіспеуден белгіленген нормалардан асатын, олар

бойынша мұндай нормалар белгіленбеген шығындар, ысыраптар, ұрлықтар жатады және олар кінәлі адамдардан өндіріп алынуға тиіс.

Тауар шығындарын мұндай бөлу пайда болған тауар шығындарының нәтижесінде сауда ұйымдары мен кәсіпорындарына келтірілген залалды кімнің есебінен есептен шығару туралы мәселені шешу кезінде қағидатты мәнге ие. Бұдан басқа, тауар шығындарының түрлеріне байланысты құжаттамалық ресімдеу тәртібі және оларды бухгалтерлік есеп шоттарында көрсету әдіснамасы ерекшеленеді.

Тауарлардың ысырабы оларды қоймаға дейін тасымалдау (тасу), сақтау және өткізу процесінде туындайды.

Заңнамада белгіленген тәртіппен бекітілген нормалар шегіндегі құндылықтардың кемуі ұйым басшысының өкімі бойынша өтініш шығыстарына есептен шығарылады.

Құндылықтардың жетіспеушілігі, сондай-ақ олардың табиғи кему нормаларынан тыс бүлінуі кінәлі адамдарға жатады, кінәлілер анықталмаған немесе сот кінәлі адамдардан өндіріп алудан бас тартқан жағдайларда, жетіспеушілік пен бүлінуден болған шығындар өтініш шығындарына жатқызылады.

Тауарлардың жоғалуы олардың табиғи құлдырауынан, дұрыс жұмыс істемеуінен немесе еңсерілмейтін күш жағдайларынан туындауы мүмкін. Сатуға арналған саудаға жіберу сәтіне дейін қайта өңдеуді талап ететін тауарлардың жекелеген түрлері бойынша осы шығындармен қатар шығындар да осы кезеңде туындайды.

Тауарларды олардың әрбір түрі бойынша іріктеу, сұрыптау, калибрлеу нәтижесі оларды іріктеу туралы арнайы актіде көрсетіледі, оған осы мақсат үшін ұйым басшысы бекіткен комиссия мүшелері қол қояды.

Актіде іріктеуге жіберілген, сатуға жіберілген және пайдалануға жарамсыз тауардың (өнімнің) саны көрсетіледі. Акт екі данада жасалады — біреуі бухгалтерия үшін, екіншісі материалдық жауапты адамда қалады.

Акт тауардың (өнімнің) әрбір түріне жасалады. Акт іріктеу күніне жекелеген тауарлардың физикалық жай-күйін тіркейді және тауарлардың шығарылуының дұрыс ресімделуін және олардың құнын материалдық жауапты адамның есебінен есептен шығаруды бақылау үшін қызмет етеді.

Тауарлардың табиғи кемуін есептен шығару тиісті есеп негізінде оларды түгендегеннен кейін ғана жүргізілуі мүмкін.

2. Табиғи кему салдарынан тауар шығындарын есепке алу

Нормаланатын тауар ысыраптарының ішінде табиғи кему ең үлкен үлес салмаққа ие, ол кептіру, кең шашу, тозандату, ауа-райының өзгеруі, ұсақтау, ағып кету (еру, ағу), сұйық тауарларды айдау және сату кезінде төгілу, тыныс алуға арналған заттардың (ұн, жарма) жұмсалуды және т.б. салдарынан тауарлардың көлемінің немесе массасының азаюы, оларды тасымалдау, сақтау және өткізу кезіндегі физикалық-химиялық өзгерістерге байланысты. Табиғи

кемудің белгіленген нормалары шегіндегі тауар шығындарына сондай-ақ тауарларды: фарфор, фаянс, керамика және шыны бұйымдарын, шаруашылық, галантереялық және парфюмерлік-косметикалық тауарларды, тұрмыстық химия тауарларын, шырша әшекейлерін, грампластинкалар және т. б. шыны ыдыстарда және азық-түлік емес тауарларды тасымалдау, сақтау және өткізу кезінде болған ысыраптар жатады.

Табиғи шығындар салдарынан тауар шығындары өндірістен тұтынушыларға дейінгі тауарлар қозғалысының барлық кезеңдерінде пайда болуы мүмкін екенін қайталаймыз:

- Тасымалдау кезінде;
- сақтау кезінде;
- іске асыру кезінде.

Осыған байланысты тауарлардың табиғи кему нормалары тауар шығындарының пайда болу орнына байланысты сараланады және оларды бекіту мен қолдану тәртібі әр түрлі болады.

Темір жол, су және әуе көлігімен тасымалданатын тауарлар үшін табиғи кему және тауар үшін күрес нормаларын Республика Үкіметі, ал автомобиль және ат-арба тасымалдары кезінде-индустрия және сауда Министрлігі бекітеді. Бұл нормалар тауардың түріне, көлік құралдарының түріне, жыл мезгіліне және тасымалдау қашықтығына байланысты сараланған және тауарлардың кебуі, қоңырауы, балқуы, ұсақталуы және ағып кетуі салдарынан пайда болған шығындарды өтеу үшін массасына пайызбен стандартты тауарларға белгіленген.

Нормаға ыдыстың жоғалуы, бүлінуі салдарынан пайда болатын шығындар, сондай-ақ ыдыстың нақты салмағы мен трафарет бойынша салмағы (ыдыстың шымылдығы) арасындағы айырма енгізілмеген.

Табиғи кемудің белгіленген нормалары шекті болып табылады және тауарларды темір жол көлігі станциясында (айлақта, әуежайда) қабылдау кезінде олардың ілеспе құжаттарда көрсетілген массаға қарсы нақты кем шығуы анықталған жағдайларда ғана қолданылады.

Тасымалдау кезіндегі тауарлардың табиғи кему сомасы, оның шегінде тауар шығындары тауар алушының (сауда ұйымының) есебінен есептен шығарылады, әрбір тауар бойынша жеке-жеке мынадай формула бойынша арнайы есеп жасау жолымен есептеледі:

$$E=M*N/100,$$

мұндағы, E - табиғи кему сомасы;

M-тасымалдауға қабылданған тауарлардың таза салмағы;

N-пайызбен табиғи кему нормасы.

Жүк алушыға тауар беру кезінде табиғи кемудің белгіленген нормалары шегінде массаның кем шығуы анықталған жағдайда, темір жол (айлақ, әуежай) өкілі көлік жүкқұжатында кем шығу салмағын көрсете отырып, бұл туралы ауызша тәртіппен белгі жасауға міндетті.

Сауда ұйымының бухгалтериясы менеджерден (экспедитордан,

жүргізушіден) көлік жүкқұжатын алған кезде көлік жүкқұжатында көрсетілген табиғи кему нормаларының жетіспейтіндігін мұқият тексеруге міндетті. Осыдан кейін ереже бойынша тасымалдау кезіндегі табиғи кемудің белгіленген нормалары шегіндегі тауар шығындарының сомасы тауар алушының есебінен сатып алу бағасы бойынша есептен шығарылады.

Шот бойынша немесе трафарет массасы бойынша тасымалдау үшін қабылданған тауарлар бойынша табиғи кему нормалары қолданылмайтынын ескеру қажет.

Сауда кәсіпорындары үшін оларды сақтау және сату кезіндегі тауарлардың табиғи кему нормалары климаттық аймақтарға байланысты белгіленген. Сақтау мерзімдері, маусымы және шарттары (жай қоймалар, Тоңазытқыш шкафтар, мұздықтар).

Көтерме сауда кәсіпорындарында табиғи кему нормалары қоймадан екі сабақтас түгендеу (инвентаризацияаралық кезең) арасындағы кезеңде босатылған және сақтау мерзімін ескере отырып, түгендеу кезеңінің соңында қоймада қалған тауарларға қолданылады.

Табиғи кему нормалары қолданылмайтынын атап өткен жөн:

- қоймада өлшеусіз (шот немесе трафарет бойынша) қабылданатын және босатылатын тауарлар бойынша;
- қойманың жалпы айналымында ескерілген, бірақ қоймада іс жүзінде сақталмаған тауарлар бойынша (транзиттік операциялар);
- сынықтар, үгінділер, бүлінулер, тауарлар сапасының төмендеуі, ыдыстың өлшенуі және зақымдануы салдарынан есептен шығарылған тауарлар бойынша жүргізіледі.

Тауарларды сақтау және өткізу кезіндегі табиғи кему сомасы арнайы есеп негізінде түгендеуден кейін ғана айқындалады, ол әрбір тауар бойынша нақты сақтау мерзіміне сәйкес жеке-жеке мынадай формула бойынша жасалады:

$$E = (T - O_k) * H / 100$$

мұндағы, E - табиғи кему сомасы;

T-осы тауарды инвентаризацияаралық кезеңде босатудың (өткізудің) көлемі;

O-түгендеу кезеңінің соңындағы тауарлардың қалдығы;

H-тауарларды сақтау мерзімін ескере отырып, % - бен табиғи кему нормасы.

Табиғи кему нормасын қолдану үшін тауарларды сақтау мерзімін анықтау қажет, оны анықтау әдістемесі қоймаларда тауарларды сақтау және есепке алу әдісіне байланысты болады.

Тауарларды партиондық тәсілмен сақтау және есепке алу кезінде табиғи кему әрбір тауардың бастапқы келіп түскен күні, жіберілген күні және түгендеу күні негізге алына отырып, партиондық карта деректері бойынша белгіленетін қоймаларда оларды сақтаудың нақты мерзімдері бойынша есептеледі.

Тауарларды сұрыптық есепке алу кезінде тауарларды қоймада сақтаудың

орташа мерзімі белгіленеді, ол инвентаризацияаралық кезеңдегі орташа тәуліктік қалдықты осы тауардың бір күндік айналымына бөлу арқылы есептеледі, яғни оны келесі формула түрінде білдіруге болады:

$$C = O : T,$$

мұндағы: с-тауарларды сақтаудың орташа мерзімі;

О-инвентаризацияаралық кезеңдегі тауарлардың орташа тәуліктік қалдығы;

Т-түгендеу арасындағы кезеңдегі осы тауардың бір күндік айналымы.

Тауарды сақтаудың орташа мерзімі айналымның толық күндерінде есептеледі. Тауарлардың орташа тәуліктік қалдығы инвентаризация кезеңінде әрбір Сақтау күні үшін тауарлардың қалдығын қосу және алынған соманы осы кезеңдегі күндер санына бөлу арқылы айқындалады.

Бір күндік айналым инвентаризацияаралық кезеңде босатылған (өткізілген) тауардың санын осы кезеңдегі күнтізбелік күндер санына бөлу жолымен мынадай формула бойынша айқындалады:

$$T = P : \Pi,$$

мұндағы: Р-инвентаризацияаралық кезеңде өткізілген тауардың саны.

Р-инвентаризация кезеңіндегі күндер саны.

Тауарлардың есептелген орташа сақтау мерзіміне сәйкес сіз осы өнім үшін белгіленген табиғи шығын мөлшерін таба аласыз. Тез бұзылатын (ет, балық, сүт-май) тауарлар бойынша табиғи кему нормалары тауардың қоймада бір айға дейін болуын ескере отырып, әрбір сақтау тәулігі үшін белгіленген. Бұл ретте табиғи кему нормалары тауарды сақтаудың әрбір күні үшін нормаларды жиынтықтау арқылы нақты сақтау мерзімдеріне сәйкес есептеледі.

Қоймада бір айдан астам уақыт сақталатын тауарлар бойынша сіңірудің барлық кезеңіндегі табиғи шығын нормалары сақтаудың бірінші айы үшін белгіленген нормадан және келесі айлардағы нормалардан тұрады. Толық сақталмаған келесі ай уақыты үшін шығындар әрбір сақтау тәулігі үшін айлық норманың 1/30 мөлшерінде есептеледі.

Мысалы, бөлшек сауда кәсіпорындарында нормалар табиғи кемулер өлшеуде сатылатын стандартты тауарларға тауарларды қосалқы үй-жайларда және сөрелерде сақтау кезінде, сондай-ақ тауарларды сатуға дайындау кезінде пайда болатын ысыраптарды (себілетін карамель мен тазартылған қантты, ағып кетуді, төгілуді қоспағанда, тауарларды сату кезінде пайда болатын кебулерді (кебуді, ерітуді, кашауды, үгітуді) өтеуге арналған бөлшек тауар айналымына пайызбен белгіленген.

Бұдан басқа, тауарлардың табиғи кему нормаларына аталған материалдарға буып-түйілген ірімшіктерді сату кезінде алынатын полимерлік үлдірдің, фольга мен пергаменттің массасы, сондай-ақ шұжық ысталған шикізатты сатуға дайындау кезінде алынатын қабықшалардың ұштары, шпагат және металл қысқыштар енгізілген.

Алдын ала бөлшектегеннен кейін сатылатын шұжықтарды, ет-ысталған еттер мен балықты сатуға дайындау кезінде түзілетін нормаланатын қалдықтар, сары майды тазарту, сондай-ақ себілетін карамель мен тазартылған қантты сату кезінде пайда болатын үгінділер, тауарлардың бүлінуі, ыдыстың зақымдануы салдарынан пайда болатын кез келген түрдегі ысыраптар, ыдыстың нақты массасы мен трафарет бойынша масса (ыдыс пердесі) арасындағы айырма, өзіне-өзі қызмет көрсету әдісімен немесе белгіленген нормалар шегінде тауарларды ашық орналастырумен байланысты.

Табиғи кему нормалары өнімнің түріне, климаттық аймаққа және бөлшек сауда кәсіпорындарының техникалық салқындату құралдары (тоңазытқыш, камералар мен шкафтар, салқындатылған есептегіштер немесе бөлмелер) бар-жоғына байланысты ерекшеленеді.

Көтерме сауда кәсіпорындарынан айырмашылығы, онда кему нормалары инвентаризация кезеңінде босатылған тауарларға және түгендеу соңында олардың қалдықтарына қолданылады, тауарларды қоймаларда сақтау мерзіміне байланысты, бөлшек сауда кәсіпорындарында нормалар олардың сақтау мерзіміне қарамастан инвентаризация кезеңінде сатылған тауарларға ғана қолданылады.

Бөлшек сауда кәсіпорындарында тауарлардың жалпы есебі қолданылады, сондықтан бухгалтерлік есеп деректері бойынша табиғи шығындарды нормалар бойынша есептеу үшін қажет тауар бөлінісіндегі тауарларды сату айналымын анықтау мүмкін емес. Бұдан басқа, бөлшек саудада инвентаризацияаралық кезеңде тауарлардың шығу түріне байланысты тауарлардың табиғи кемуінің әртүрлі нормалары қолданылады: халыққа сатылған тауарларға; мекемелерге, кәсіпорындарға ұсақ көтерме сауда тәртібімен жіберілген тауарларға; басқа бөлшек сауда кәсіпорындарына, тарату қоймаларына және қайта өңдеуге жіберілген немесе жеткізушілерге қайтарылған тауарларға.

Тауар айналымының тұрақты құрылымы бар азық-түлік тауарларын сататын бөлшек сауда кәсіпорындарына табиғи кемуді есептеуді оңайлату мақсатында тауар айналымының орнына әрбір дүкеннің, секцияның, шатырдың, ларектің және т.б. тауар айналымына пайызбен табиғи кемудің жалпы (орташа) нормаларын қолдануға рұқсат етіледі. Ол үшін тауар айналымының құрылымына және тауар айналымының бірнеше жыл ішіндегі кему нормаларына сәйкес есептелген тауарлардың табиғи кемуінің жалпы сомасы осы кезеңдегі бөлшек тауар айналымына бөлінеді және 100-ге көбейтіледі.

Осылайша есептелген табиғи кемудің орташа нормалары тауар айналымы құрылымындағы өзгерістерді ескере отырып, кезең-кезеңімен қайта қаралуға тиіс.

Тасымалдау, сақтау және босату кезінде шыны ыдыстардағы тауарлардың шайқалуы да нормаланған шығындарға жатады. Бұл ысыраптардың шекті мөлшері сақтау мерзіміне қарамастан, алынған және шығарылған шыны ыдыстардың (тауар астында немесе бос) екіге бөлінген мөлшеріне қарай анықталады.

Тауар шығындарын есептен шығарудың ерекше тәртібі өзіне-өзі қызмет көрсету әдісі бойынша және ашық есептеумен тауарларды сататын дүкендер үшін белгіленген. Бұл сауда кәсіпорындары үшін дүкеннің мамандануына және сауда алаңының ауданына байланысты сараланған тауар айналымына пайызбен тауар шығынының қосымша нормалары (табиғи кему нормаларынан тыс) айқындалды. Мұндай тауар шығындарының мөлшерін бекіту кезінде олардың жалпы мөлшері азық — түлік емес тауарлар бойынша 0,1% — дан, азық-түлік тауарлары бойынша-0,25% - дан, ал тауарлардың әмбебап ассортименті бар және сауда залының ауданы 400 шаршы метрден асатын ірі дүкендерде тауар айналымының 0,3% - ынан аспауға тиіс екендігін негізге алған жөн.

Табиғи кемудің есептелген нормалары тауарлардың кем шығуы анықталған кезде ғана қолданылады, егер тауарлардың кем шығу сомасы нормаларда көзделген табиғи кему сомасынан аз болса, онда есептен шығару тауарлардың анықталған кем шығуы шегінде ғана жүргізіледі.

Түгендеу нәтижелері бойынша анықталған тауарлардың оларды сақтау және өткізу кезіндегі нормалар шегіндегі жетіспеушілік (шығын) сомасы материалдық жауапты тұлғалардан (қойма, дүкен, дүкен меңгерушісі және т.б.) түгендеу жүргізілген айда қосылған құн салығынсыз сатып алу бағасы бойынша сауда ұйымдарының шығыстарына есептен шығарылады.

Тауарларды түгендеу азық-түлік қоймаларында және бөлшек сауда желісінде жылына кемінде екі рет жүргізілетіндіктен, оның нәтижелері бойынша анықталған табиғи шығындар инвентаризация кезеңінде бірнеше ай ішінде пайда болды және жинақталды, бірақ оларды тауарларды түгендеу жүргізілген айдың сауда ұйымының шығыстарына есептен шығару экономикалық тұрғыдан дұрыс болмас еді, өйткені бұл осы айдағы шығыстардың негізсіз өсуіне және тауарларды түгендеу болмаған айлардағы шығыстардың жасанды азаюына әкелуі мүмкін. Бұл жарты жылға немесе тіпті жылға тең бүкіл инвентаризация кезеңінде сауда ұйымының түпкілікті қаржылық нәтижесінің бұрмалануына әкеледі. Сондықтан табиғи кему салдарынан анықталған тауарлық шығындар инвентаризацияаралық кезеңнің барлық айлары арасында біркелкі есептен шығарылуы тиіс. Ол үшін инвентаризацияаралық кезең ішінде ай сайын сауда ұйымдарының шығыстар сметасында көзделген мөлшерде тауарлардың табиғи кемуін есептен шығаруға резерв есептеу (құру) қажет. Өзіне-өзі қызмет көрсету әдісі бойынша және тауарларды ашық орналастырумен тауарларды сатумен байланысты нормаланатын ысыраптарды жабуға арналған Резерв нақты бөлшек тауар айналымы мен ысыраптардың белгіленген нормалары негізге алына отырып есептеледі (құрылады). Табиғи шығындарды резервтеу оны инвентаризация кезеңінің барлық айларындағы сауда ұйымдарының шығындарына біркелкі есептен шығаруға мүмкіндік береді.

Саудадағы табиғи кему салдарынан тауар шығындарынан басқа, нормаланбайтын болып табылатын өзге де ысыраптар орын алады. Бұл шығындардың мөлшері тауарлардың табиғи кему нормаларына енгізілмейді.

Тауарлардың мұндай шығындарына мыналар жатады:

- тауарларды сатуға дайындау кезінде пайда болатын қалдықтар;
- әлеуметтік сынуы мен сынықтарын тауарлар.

Кейбір азық-түлік тауарлары сауда залына келіп, сатып алушыға жіберілгенге дейін дайындық сатысынан өтуі тиіс, атап айтқанда: байлам материалдарынан, ыдыстан және қағаз орауыштан босатылған, ластанған беттер, оралған кесектер, майлардың, маргариндер мен майлардың сары қабаты және т.б. бұл ретте түзетін қалдықтар есептен шығарылуы тиіс. Жекелеген тауарлар бөлшек саудада белгіленген нормалар бойынша қалдықтарды алып тастағанда бірден келеді (арқансыз шұжық, т.б.).

Шарттың талаптарына байланысты тауарларды сатуға дайындау кезіндегі шығындар жеткізушінің есебінен немесе сауда компаниясының есебінен есептен шығарылады. Бекітілген нормалар бойынша қалдықтардың шамасын есептеу тікелей кіріс тауар құжаттарының өзінде жүргізіледі. Материалдық жауапты тұлғалар тауарларды таза салмақпен, яғни қалдықтарды алып тастағанда келеді. Қалдықтардың кейбір түрлері сатылуы мүмкін (сан еттері, балықтардың басы мен құйрық канаттары) немесе субъект дербес белгілеген баға бойынша жануарларды өңдеуге немесе бордақылауға тапсырылуы мүмкін.

Тауарларды өнім берушінің есебінен сатуға дайындау кезінде пайда болған қалдықтарды есептен шығару кезінде сауда кәсіпорны келіп түскен тауарлардың сомасын, тиісінше өнім берушіге төленетін соманы азайта алады.

Бөшкелерде немесе өзге ыдыста тауарлардың кейбір түрлерін (повидло, бал, ерітілген май және т.б.) кіріске алған кезде тауарлардың таза массасын брутто массасынан таңбалау бойынша ыдыс массасын шегеру жолымен айқындайды. Мұндай тауарларды өткізгеннен кейін босатылған ыдыс өлшенеді, бұл ретте ыдыстың нақты массасы таңбалауда белгіленгеннен артық болуы мүмкін. Салмағының ыдыстың есебінен жүреді сіңіру және біраз қалдық тауардың қабырғаларында ыдыс. Бұл дегеніміз, тауарлар кіріске қарағанда аз сатылады. Босатылған ыдыстың нақты массасы мен таңбалау (құжат) бойынша ыдыстың массасы арасындағы қалыптасқан айырмашылық ыдыстың шымылдығы деп аталады. Ыдыс пердесі сатушының кінәсінен емес, объективті себептер бойынша болатындығына байланысты, ыдыс пердесінің сомасы артық кіріске алынған тауар ретінде есептен шығарылуы тиіс. Ыдыстың шымылдығын анықтау үшін арнайы нысандағы ыдыстың алдында акті жасайтын комиссия басшысы тағайындайды. Актіні жасау кезінде ыдыста бір ыдысты қайта актілеуді болдырмау үшін актінің күні мен нөмірі көрсетіле отырып, арнайы белгі жасалады. Жасалған актілер арнайы журналда тіркеледі және оны басшы бекітеді. Тауарлардың ысырабын алып тастау жеткізушімен жасалған шарттың талаптарына байланысты. Ыдыс пердесі есебінен тауарлардың шығындары өтелуі мүмкін:

- өнім берушілер, егер бұл шартта көзделсе;
- егер шартта ыдыс не есептен шығару талаптары көрсетілмесе, сауда фирмасының есебінен;
- кінәлі тұлғалардың есебінен, егер актілер уақтылы жасалмаса және дұрыс ресімделмесе, соның салдарынан өнім берушінің шығындарды өтеу

мүмкіндігі ұсынылмаса.

Сынықтың және бүлінудің пайда болуы кезінде тауар өндіруші осы ысыраптарды актілеу үшін комиссия тағайындайды. Тауарлардың сынуына, сынуына және бүлінуіне арналған актіде тауарлардың атауы, сорты, саны, бағасы мен құны, шығындардың себебі мен кінәлілері, тауарларды одан әрі пайдалану немесе жою мүмкіндігі көрсетіледі. Комиссия қол қойған тауарларды ұруға, сынуға және бүлдіруге арналған актіні басшы бекітеді, ол кімнің есебінен тауарлардың ысырабын есептен шығаруды айқындайды. Тауарлардың ұрысы, сынуы және бүлінуі, әдетте, ұқыпсыздықтың салдары болғандықтан, шығындар материалдық жауапты адамдардан (кінәлі адамдардан) алынады. Кінәлі адамдар тауарларды ұрудан, сынудан және бүлдіруден залалды өтеуден бас тартқан кезде іс кінәлі адамға азаматтық талап қою үшін сот-тергеу органдарына беріледі. Нақты кінәлі адамдарды анықтау мүмкін болмаған ерекше жағдайларда тауарлардың ұрысынан, сынықтарынан және бүлінуінен болған шығындар кәсіпорын есебінен есептен шығарылуы мүмкін. Актіні басшы бекіткеннен кейін бүлінген тауарларды қайта актілеуді және санитариялық нормаларды сақтауды болдырмау үшін комиссияның қатысуымен жояды.

Бухгалтерлік есеп шоттарында нормаланбайтын тауар ысыраптары туралы ақпаратты көрсету кестедегі деректер шоттарының хат-хабары негізінде жүзеге асырылады.

Өзге де тауар ысыраптарын есепке алу

№	Шаруашылық операциялар мазмұны	Шоттар корреспонденциясы	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Жекелеген азық-түлік тауарларын сатуға дайындау кезінде пайда болатын қалдықтарды кәсіпорын (фирма) есебінен есептен шығару:		
	А) Құны ҚҚС-сіз	7110	1330
	Б) ҚҚС есептелді	7110	3130
2	Кәсіпорынның (фирманың) есебінен ыдысты жапқыштан тауарлар шығынының құнын есептен шығару		
	А) Құны ҚҚС-сіз	7110	1330
	Б) ҚҚС есептелді	7110	3130
3	Өнім берушілер немесе материалдық жауапты тұлғалар сатып алу бағалары бойынша өтейтін ыдыспен өлшейтін тауарлар шығынының құнын есептен шығару.	7470	1330
4	Ыдыс өлшеуден болған шығындарды өтеуге жеткізушіден алынуға тиіс кірісті көрсету:		
	А) Құны ҚҚС-сіз	1280	6280
	Б) ҚҚС есептелді	1280	3130
5	Ыдыс өлшеуден болған шығындар бойынша материалдық жауапты тұлға өтеуге тиіс кірісті көрсету:		
	А) Құны ҚҚС-сіз	1250	6280

1	2	3	4
	Б) ҚҚС есептелді	1250	3130
6	Материалдық жауапты тұлға өтеуге жататын тауарлардың сынуынан, бүлінуінен және сынуынан болған шығындар құнын шығысқа есептен шығару:		
	А) сатылым бағасымен	7470	1330
7	Материалдық жауапты тұлға тауарлардың сынуынан, сынықтарынан және бүлінуінен болған шығындар бойынша өтеуге жататын кірісті көрсету		
	А) Құны ҚҚС-сіз	1250	6280
	Б) ҚҚС есептелді	1250	3130
8	Кәсіпорынның (фирманың) есебінен тауарлардың ұрысынан, сынықтарынан және бүлінуінен болған шығындарды есептен шығару:		
	А) Құны ҚҚС-сіз	7210	1330
	Б) ҚҚС есептелді	7210	3130

3. Тауарды қайта бағалау

Шаруашылық қызметті жүзеге асыру кезінде бөлшек сауда кәсіпорындарында тауардың сату бағасын өзгерту, яғни оны қайта бағалау қажеттілігі туындайды. Бұл аймақтағы бағаның өзгеруіне, тауарлардың сапасы мен тұтынушылық қасиеттерінің төмендеуіне және басқа жағдайларға байланысты болуы мүмкін.

Қайта бағалау нәтижесінде тауарлардың сату құны өзгереді. Тауарларды қайта бағалау бірнеше себептерге байланысты жүргізілуі мүмкін.

Қайта бағалау, яғни тауар бағасының өзгеруі бағаның өсуі (қайта бағалау) жағына да, оларды төмендету жағына да (арзандату) жүргізілуі мүмкін.

Арзандату (қайта бағалау) сомасы-бұл тауарлар қалдықтарының бұрынғы және жаңадан белгіленген сату бағалары бойынша құны арасындағы айырма. Бағаның төмендеуі нәтижесінде жаңа сату бағасы сатып алудан төмен болуы мүмкін.

Қайта бағалау бухгалтерлік есеп принципіне негізделген негізгі ерекшелік-сақтық.

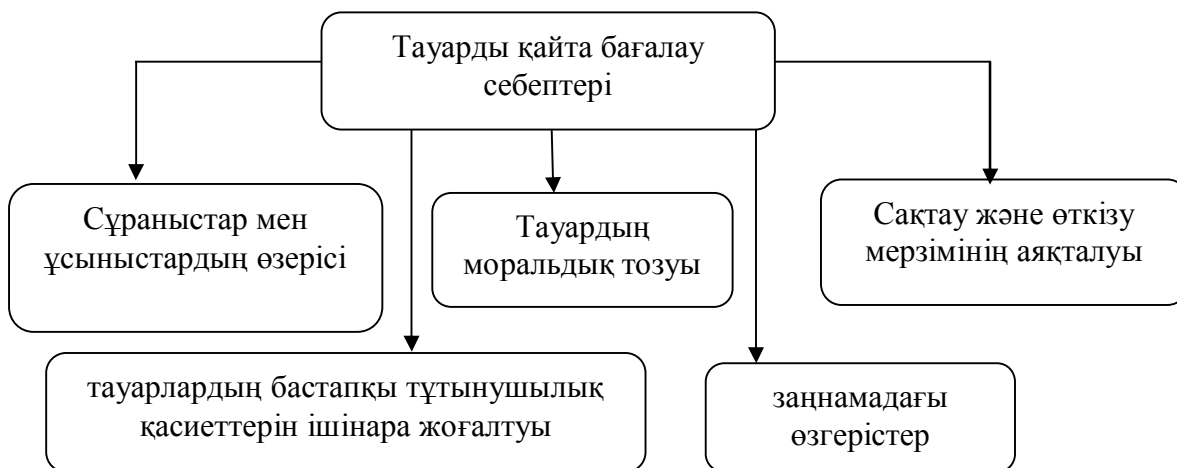
Сақтық-бухгалтерлік есепте бағалау әдістерін қолдану, олар міндеттемелер мен шығыстарды бағалауды төмендетуге және кәсіпорынның активтері мен кірістерін бағалауды асыра бағалауға жол бермеуі керек.

Демек, кәсіпорынның балансында тауарлар ең төменгі бағамен көрсетілуі керек:

- өзіндік құны;
- сатудың таза құны.

Сатудың таза құны деп сатуға арналған күтілетін шығыстарға азайтылған тауардың әрбір бірлігін сатудың күтілетін бағасын түсіну керек.

Қайта бағалауды жүргізу тәртібі және оның бухгалтерлік есепте көрсетілуі 1 – сызбада келтірілген.

Сызба 1 - Қайта бағалауды жүргізу тәртібі және оның бухгалтерлік есепте көрсетілуі

Қайта бағалауды жүргізу тәртібі және оның бухгалтерлік есепте көрсетілуі сауда кәсіпорнында қабылданған тауарларды есепке алу әдісіне - сатып алу немесе сату бағалары бойынша байланысты болады.

Тауарларды сату бағалары бойынша есепке алу кезінде бухгалтерияда дүкенде нақты тауардың болуы туралы деректер жоқ, сондықтан қайта бағалау жағдайында түгендеуді жүргізу арқылы бағалауға (арзандатуға) жататын тауарлардың қалдығын анықтау қажет.

Түгендеу жүргізу үшін комиссия құрылады, оның құрамына комиссия төрағасы, материалдық жауапты тұлғалар мен мамандар (бухгалтерлер, тауартанушылар, экономистер және т.б.) кіреді.

Комиссия қайта бағаланатын тауардың қалдықтарын алып тастайды және түгендеу тізімдемесін-акт жасайды, онда тауардың атауы, оның артикулы, саны, ескі және жаңа бағасы, ауытқу (арзандату немесе қайта бағалау) сомасы көрсетіледі.

Дүкенде тауарларды сату бағасымен есепке алғанда, қайта бағалау нәтижелері бухгалтерлік есеп шоттарында көрсетіледі, өйткені тауардың есептік бағасы оның сату құны болып табылады.

Әрбір тізімдеме-акт бір мезгілде 3 данада жасалады (ал қайта бағалау нәтижелерін бюджетпен есеп айырысуға жатқызған кезде - 4 данада): бір данасын материалдық жауапты тұлға, қалғандары көшірмемен - комиссия мүшелерінің бірі толтырады. Қайта бағалау жүргізілуі мүмкін:

- есепті кезең ішінде: тауарлардың құнын міндетті немесе ерікті қайта бағалау;
- балансты жасау күніне.

Бақылау сұрақтары

1. Тауарлы-материалдық қорлардың қоймадағы есебі
2. Материалдар қозғалысы есебінің ведомостісі

3. Еңбекақы төлеудің жүйесі мен түрлері
4. Еңбекақыдан ұсталымдар мен төлемдер
5. Материалдар қозғалысын бақылау түрлері
6. Туристік бизнес кәсіпорындарында бухгалтерлік есепті ұйымдастыру
7. Үстеме шығындарды бөлу және оның есебі
8. Есеп айырысу шоты
9. Қайта бағалауды жүргізу тәртібі және оның бухгалтерлік есепте көрсетілуі
10. Бухгалтерлік қорытынды есеп және оның мәліметтерін пайдаланушылар
11. Жеткізуші мердігерлермен келісім-шартты тоқтатуы

ТАҚЫРЫП 6. САЯХАТ ҚЫЗМЕТТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МӘНІ

1. Саяхат қызметінің мәні маңыздылығы және туризм
 2. Туристік қызметтегі бухгалтерлік есептің негізгі міндеттері мен принциптері
 3. Туристік кәсіпорынның шығындарын жіктеу және есепке алу, туроператорлық қызметті есепке алу
 4. Туристік өнімді өткізуі есепке алу
 5. Туристік бизнес кәсіпорындарда бухгалтерлік есепті ұйымдастыру.
- Қонақ үй қызметтері ұғымы және олардың сипаттамалары

1. Саяхат қызметінің мәні маңыздылығы және туризм

Саяхат-қандай да бір аумақ немесе Акватория бойынша оларды зерттеу мақсатында, сондай-ақ жалпы білім беру, танымдық, спорттық және басқа да мақсаттарда қозғалу. XIX ғасырға дейін саяхат белгілі бір елдер (олардың табиғаты, халқы тарихы, экономикасы), жер бетінің жалпы сипаты мен құрылымы туралы ақпарат алудың негізгі көздерінің бірі болды.

Саяхаттың маңыздылығы

Адамзат өркениетінің басынан бастап адамдар бір континенттен екінші континентке саяхатталып, планетаның жаңа жерлерінде тұрып табиғи байлықтарды игеріп, мәдени, іскерлік және саяси қатынастар орнатты. Туризм саяхаттың заманауи түрі екендігі анықталды. Саяхаттың кез-келген түрі туристік болып саналады. Көптеген елдерде туризм экономикадағы негізгі буын болып табылады. Туристердің үлкен ағымының арқасында мемлекет ақшалай баламада үлкен пайда алады.

Туризм-әлемдік бизнестің қарқынды дамып келе жатқан түрлерінің бірі. Кәсіпкерлердің туризмге деген қызығушылығы бірқатар факторлармен түсіндіріледі. Біріншіден, туристік бизнесті бастау үшін үлкен инвестициялар қажет емес. Екіншіден, ірі, орта және шағын фирмалар туристік нарықта сәтті өзара әрекеттеседі. Бұл ретте туристік бизнес капиталды жылдам айналдыруға, сондай-ақ (халықаралық туризм сласында) валюталық операциялар есебінен белгілі пайданы алуға мүмкіндік береді.

Туризмдегі (саяхаттағы) тұтынушылық мінез-құлық оның тауар

айналымы саласындағы формаларынан айтарлықтай ерекшеленеді. Егер тауар айналымы саласында қызмет көрсету сапасы көбінесе тауардың тұтынушыға қаншалықты жақын жеткізілуіне байланысты болса, туризмде керісінше, тұтынушы туристік және рекреациялық ресурстарға барар жолда басқа қашықтықты еңсереді. Сонымен қатар, туристік қызмет пайдалы нәтижесі туристік өнімге кіретін қызметтердің барлық жиынтығына байланысты.

Туризмнің бірнеше санаты бар

1) Ішкі-азаматтардың өз қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін басқа жерге, бірақ өз мемлекетінің шегінде белгілі бір уақытқа кетуі.

2) Халықаралық-азаматтардың сол шарттарымен өз елінің аумағынан тыс шығуы.

3) Жоспарлы - туристік агенттіктер (туроператорлар) әзірленген демалыс

4) Көркемөнерпаздар - туристік ұйымдар ерікті негізде ұйымдастыратын, өз күштерімен жарыстар, жорықтар, слеттер өткізетін өзіндік қоғамдық қызмет түрі.

5) Әлеуметтік туризм-мүмкіндігі шектеулі адамдарды мемлекет есебінен әкетумен айналысатын қайырымдылық ұйымы болып табылады.

Туристік бизнестегі негізгі қызметке мыналар жатады:

- туристік қызметтер пакеті (турпакет) түрінде туристік өнімді өткізу;
- жекелеген туристік қызметтерді сату;
- туризм саласында ақпараттық қызмет көрсету;
- экскурсиялық қызмет;
- негізгі қызметтің өзге де қызметтері.

Қызмет түрлеріне сүйене отырып, туроператорларды бөліп көрсетуге болады. Олар туристік өнімді шығарады және оын нарықта әрі қарай жылжыту үшін оны Тарапқа немесе турагентке сатады. Сонымен қатар, туристік индустрияға туроператорлардан дайын туристік өнімді сатып алып, оларға соңғы тұтынушы-туристке сататын турагенттер кіреді.

Туризмді түсінудің жалпы қабылданған белгілері:

1. Туризм тұрақты тұрғылықты жерінен сапарларды немесе уақытша сапарларды қамтиды;

2. Саяхат - бұл уақытша әрекет, содан кейін туристер тұрақты тұратын елге оралады;

3. Туристердің саяхаттауының мақсаты тұтынушылық сипатқа ие, оның ішінде олар сауықтыруға, танымдық танысуға, кәсіби - іскерлік мүдделерге, спорттық діни және өзге де салаларға бағытталған;

4. Туристердің сабақтары кәсіпкерлік сипатта болмайды, яғни пайда немесе өзге нысандағы табыс алуға әкелмейді.

2. Туристік қызметтегі бухгалтерлік есептің негізгі міндеттері мен принциптері

Қазақстан Республикасында нарықтық экономикаға көшумен болып жатқан саяси және әлеуметтік өзгерістер туризмнің дамуына ықпал етті. Туризм әлемдік экономикада басты рөлдердің бірін атқарады. Халықаралық туризм мұнай өндіру өнеркәсібі мен автомобиль құрастырудан кейін ең ірі үш

экспорттық саланың қатарына кіреді. Әлемдік үлесі экспортта 11% және 8,6%-ды құрайды. Туризм экономиканың 32 саласының дамуына тікелей немесе жанама әсер етеді. Туризм жалдамалы жұмысшылар мен қызметкерлер санының өсуіне, олардың материалдық және мәдени деңгейінің артуына ықпал етеді, нарықтық инфрақұрылымның дамуына әкеледі. Туризм индустриясында құрылатын әрбір жұмыс орнына басқа салаларда пайда болатын 5-тен 9-ға дейін жұмыс орны келеді.

Туризмнің экономикалық маңызы ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік-мәдени маңызы бар, өйткені ол елдер арасындағы халықаралық байланыстар мен мәдени алмасулардың дамуына ықпал етеді, аймақ аралық байланыстардың көлемін арттырады және халықтың танымдық деңгейін арттырады.

Қазіргі уақытта туризм халық шаруашылығының перспективалы салаларының бірі болып табылады. Осы салада жұмыс істейтін көптеген ұйымдар сенімді туристік қызметтер нарығында өз орнын алады, өздерінің агенттік желісі мен тұрақты клиенттері бар. Жақында туристік және экскурсиялық салада өз қызметін жүзеге асыратын ұйымдар көбейіп келеді. Бұл Қазақстандық кәсіпкерлер үшін бизнестің салыстырмалы түрде жаңа табысты түрі. Қазіргі кезеңде жаңа жеке туристік фирмалар пайда бола бастады. Республикада 751 туристік фирма жұмыс істейді, оның 98,4%-ы шағын кәсіпкерлік субъектілер болып табылады.

Туристік ұйымдар қызметінің тиімділігі басқару шешімдерін қабылдау үшін маңызды ақпарат көзі болып табылатын бухгалтерлік есепті нақты ұйымдастырусыз мүмкін емес.

Басқарудың қазіргі жағдайында кәсіпорынды тиімді басқарудың және бизнесте жетістікке жетудің маңызды шарттарының бірі-дұрыс орнатылған бухгалтерлік есеп. Бухгалтерлік есепке тән артықшылықтарға байланысты оны «бизнес тілі», нарықта дамыған қатысушылардың іскелік қарым-қатынасының әмбебап тілі деп те атайды.

Қазіргі бухгалтерлік есеп - бұл активтер, меншікті капитал, міндеттемелер және олардың қозғалысы туралы ақшалай ақпарат жүйесі, үздіксіз және құжатталған түрде оқшауланған шаруашылық жүргізуші субъектінің шаруашылық операцияларын көрсету болып табылады.

Бухгалтерлік есеп - бұл кәсіпорынның экономикалық қызметін бақылау, басқару жүйесінің қажеттіліктеріне сәйкес ақпарат жинақтау құралы. Оларға барлық шаруашылық кез-келген кәсіпорынның негізін құрайтын процесс. Қазақстандық бухгалтерлік есептің дамуына үлкен үлес қосқан ғалым - экономистер: Радостовец В.К., Сатубалдин С.С., Кеулімжаев және тағы басқалары. Туристік компания айналысатын қызметтің әртүрлілігі экономикалық операцияларды есепке алу мен көрсетудің әртүрлі әдістері мен сол әдістерін қолдануды талап етеді. Бұл туристік ұйымдардағы басқарудың маңызды құралы болып табылатын нақты бухгалтерлік есеп жүйесін құруды және жүргізуді анықтайды.

Есепте кәсіпорын жұмысының өндірістік, экономикалық және қаржылық көрсеткіштері туралы ақпарат қалыптастырылады. Бұл ақпарат өңдеуден және

талдаудан кейін басқару саласында тиімді шешім қабылдауға және кәсіпорынның қаржылық тепе-теңдігін сақтауға мүмкіндік береді.

Туристтік фирмалардағы бухгалтерлік есептің негізгі міндеттері:

1. Тиімді басқару шешімдерін қабылдау үшін экономикалық процестер мен қызмет нәтижелері туралы толық, сапалы және сенімді ақпарат қалыптастыру;

2. Бекітілген нормаларға, нормативтерге және сметаларға сәйкес мүліктің бар болуына және қозғалысына, материалдық, еңбек және қаржы ресурстарының пайдалануына бақылауды қамтамасыз ету;

3. Шаруашылық қызметтің тиімділігін арттырудың ішкі резервтерін анықтау және барынша пайдалану.

Туристтік фирмаларда бухгалтерлік ұйымы келесі талаптарға сай болуы керек:

- активтерді (мүлікті) көрсету. Міндеттемелерді, меншікті капиталды және бухгалтерлік есеп пен есептіліктегі шаруашылық операцияларды ақшалай түрде;

- бухгалтерлік есепте және осы компанияның меншігі болып табылатын мүліктің (активтердің) балансында көрініс. Басқа ұйымдарға тиесілі мүлік баланстан тыс шоттарда оқшауланған болып көрсетіледі;

- мүліктің және барлық шаруашылық операциялардың есепті кезеңдегі (ай, тоқсан, жыл) есепте көрсетілудің толықтығы;

- есепке алу тіркелімдеріндегі жазбалардың негізділігі. Барлық шаруашылық операциялар жасалған сәтте немесе ол аяқталғаннан кейін бірден жасалатын бастапқы есепке алу құжаттары негізінде жүргізілуі тиіс;

- синтетикалық есепке алу шоттары бойынша айналымдар мен қалдықтарға талдамалық есепке алу деректерінің ұқсастығы;

- фирманың шығыстары мен кірістерін есептік кезеңдер бойынша бөлу;

- мүлік пен қаржылық міндеттемелерге түгендеу жүргізудің және оның нәтижелерін бухгалтерлік есеп шоттарынша көрсетудің міндеттілігі;

- есепті жыл ішіндегі қабылданған Есеп саясатын сақтау.

Туристтік фирмалардағы бухгалтерлік есеп «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есеп туралы» 2002 жылғы 26 маусымдағы өзгерістерімен және толықтыруларымен ҚР 1995 жылғы 26 желтоқсандағы №2732 Заңына сәйкес ұйымдастырылады. Бухгалтерлік есептің ұлттық стандарттары, Азаматтық кодекс, Салық Кодексі және ұйымның шаруашылық қызметін реттейтін басқа да жарлықтар мен заңдар. Қазақстанда нарықтық экономикалық қатынастар жағдайында қабылданған жаңа нормативтік құжаттарда «Есеп саясаты» ұғымы енгізілді.

Шығындар құрамы және туристік оператор жасаған Туристтік өнімнің өзіндік құнын есептеу

Халықаралық және қабылданған отандық практикаға сәйкес шығындар өзіндік құны бойынша бағаланады. Туристтік өнімнің құны әртүрлі факторлардың әсерінен қалыптасады. Сондықтан туристік өнімді құрудың әртүрлі кезеңдерінде шешуші факторларды анықтау және оларды талдауды

ұйымдастыру қажет. Туристік өнімнің өзіндік құны өндіріс процесінде пайдаланылатын табиғи ресурстардың, отынның, энергияның, негізгі құралдардың, еңбек ресурстарының, сондай-ақ басқа да шығындардың құндық бағасын білдіреді. Өнімнің (жұмыстардың, көрсетілген қызметтердің) кез келген өндірісі белгілі бір шығындармен байланысты.

Шығындар - бұл өндіріс шығындарының пайда болуымен байланысты активтердің азаюы немесе міндеттемелердің ұлғаюы. Ұйымның ақшалай шығындары өнімнің өзіндік құнын құрайды.

Туристік ұйымдарда туындайтын шығындарға мыналарды жатқызуға болады:

1) Туристік өнімді өндірумен және өткізумен тікелей байланысты шығындар - мамандандырылған бөгде ұйымдардан және кәсіпкерлерден туристерге мынадай көрсетілетін қызметтерге құқықтар мен көрсетілетін қызметтерді сатып алуға:

- Көліктік қызмет көрсету бойынша
- орналастыру және тұру бойынша (қонақ үйлерде, демалыс үйлерінде);
- экскурсиялық қызмет көрсету бойынша;
- визалық қызмет көрсету бойынша;
- медициналық қызмет көрсету;
- гид-аудармашылар мен алып жүрушілерге қызмет көрсету бойынша;

2) Туристік фирманы жұмыс персоналымен қамтамасыз етуге арналған шығындар

3) фирма персоналының еңбегіне ақы төлеу қорынан әлеуметтік сақатандыру қорына әлеуметтік салық пен әлеуметтік аударымдарды аудару

4) кадрларды іріктеу бойынша көрсетілген қызметтерге ақы төлеуге байланысты қызметкерлерді ұйымдасқан түрде қабылдауға арналған шығындар;

5) турларды ұйымдастыру бойынша көрсетілген қызметтер үшін бөгде ұйымдарға төлемдер;

6) контрагенттерге комиссиялық сыйақылар төлеуге арналған шығындар

7) турларды қалыптастыру мақсаттары үшін құқықтары партиялармен саты алынатын туристер талап етпеген көрсетілетін қызметтері бөлігі бойынша туындайтын шығындар:

8) өзге де шығындар мен төлемдер

Өнімнің өзіндік құнына енгізілген шығындардың құрамы №2 ҚЕХС бухгалтерлік есеп қағидаларымен сондай-ақ «қорлар» 2 ҚЕХС регламенттеледі. Осы құжаттарға сәйкес туристік өнімнің өндірістік өзіндік құнына: тікелей және жанама болып бөлінетін шығындар кіреді.

Тікелей шығындар - бұл туристік өнімнің өзіндік құнына тікелей және тікелей енгізілуі мүмкін шығындар, туристік өнімді өндіруге және сатуға байланысты жұмысшылардың жалақысы.

Жанама шығындар - бұл туристік өнімнің өзіндік құнына оларды бөлу арқылы енгізілетін шығындар, интернетке кіру қызметтеріне ақы төлеу, жарнамалық және өнімдерін өндіру жалдау ақысы.

Бұдан басқа туристік өнімді өндіруге арналған шығындар экономикада жалпыға бірдей қабылданған шығыстардың түрлері бойынша топтастырылады:

1) экономиялық элементтер тұтастай алғанда фирмада өзіндік құнды қалыптастыру кезінде қолданылады, өзіндік құнның құрылымын анықтауға мүмкіндік береді және шығындардың 5 негізгі тобын қамтиды:

- материалдық шығындар;
- еңбекке ақы төлеу шығындары;
- аударымдар;
- қаражаттың амортизациясы және құнсыздануы;
- басқа шығындар.

2) шығындар баптары бойынша калькуляцияны жасау кезінде пайдаланылады яғни өнімнің әрбір түрінің бірлігі ұйымға не шығатынын анықтауға мүмкіндік береді және мыналарға жұмсалатын шығындардан тұрады:

- материалдар;
- еңбек ақы төлеуге;
- аударымдар;
- үстеме шығыстар

Туристік ұйымды жұмыс күшімен қамтамасыз етуге арналған шығындар бухгалтерлік есепте мынадай жазбамен көрсетіледі:

7110 «Дайын өнімді (тауарларды, жұмыстарды көрсетілетін қызметтерді) өткізу бойынша шығыстар» дебеті

7210 «Әкімшілік шығыстар»

Қаражаттың амортизациясы және құнсыздануы.

Жылжымайтын мүлік пен жабдықтың амортизациясы мен құнсыздануына байланысты шығындар туристік фирманың есеп саясатында қабылданған әдіспен айқындалады және:

7210 «Әкімшілік шығыстар», 7110 «дайын өнімді (тауарларды, жұмыстарды, көрсетілген қызметтерді) өткізу бойынша шығыстар» дебеті

Кредит 2420 «негізгі құралдардың амортизациясы»

2430 «негізгі құралдардың құнсыздануынан шығын» кредиті

Жалпы шаруашылық шығыстарға келетін болсақ, оларды ұйымдар туристік өнімнің өзіндік құнына қоспайды және қорытынды табысты азайту есебінен өтелетін кезең шығыстары (есепті кезеңде шеккен шығыстар) ретінде табылады. Олар өндіріс көлеміне тәуелді емес және туристік өнімдердің белгілі бір түрлерімен байланысты емес тұрақты шығындар ретінде анықталады.

3. Туристік кәсіпорынның шығындарын жіктеу және есепке алу, туроператорлық қызметті есепке алу

Фирмалардың басқару қызметтері мен өндірістік бөлімшелері әртүрлі тәсілдермен топтастырылған әртүрлі ақпаратты қажет етеді. Шығындар көрсеткіштерін пайдаланатын жедел басқару есебі жүйесінде бухгалтерлік есеп пен кірісті анықтаудың дәстүрлі мақсаттарына қол жеткізіледі.

Сонымен қатар, ұйымының жеке менеджерлерінің әртүрлі қажеттіліктері

қанағаттандырылады. Бұл деректер файлдарын оларды жіктеу жүйесіне сәйкес ұйымдастыру арқылы қамтамасыз етіледі.

Айналымдар мен тұрақты шығындарды жіктеудің тәсілдеріндегі маңызды ереже: осы жіктеудің шарттылығы, алдын-ала нақты жатқызуға болатын шығындар жоқ деген болжам айналымы немесе тұрақтылығы, шығындарды айнымалалар мен тұрақтыларға бөлу көбінесе белгілі бір жағдаймен немесе шешім қабылдау мәселесі және соңғысы осы шығындарды жіктеуді одан әрі дамытудың бастапқы нүктесі болып табылады. Осылайша, тұрақты және ауыспалы шығындарды жіктеудің өзі, айнымалы немесе тұрақты деп тікелей жатқызуға болатын шығындарды қоспағанда, салыстырмалы болып табылады, өйткені тұрақты шығындар белгілі бір аралыққа ғана өзгермейді, қызметтерді өндіру көлемінің өзгеруі және бір қызметке есептеудегі ауыспалы шығындар әрдайым бола бермейді олар өзгеріссіз қалады, технология мен өндірісті ұйымдастырудағы өзгерістердің әсерінен өзгереді.

Барлық тұрақты және ауыспалы шығындардың жалпы сомасы орташа шығындарға немесе өнім бірлігіне жұмсалатын шығындарға айналатын жалпы шығындарды құрайды. Орташа шығындар шығындардың жалпы мөлшерін тауардың өндірілген санына бөлудің жеке мәні ретінде есептеледі.

Толық өзіндік құнды калькуляциялаудың отандық баламалы тәсілдерінің бірі калькуляциялау объектілері бөлінісінде толық емес, шектелген өзіндік құн жоспарланатын және ескерілетін тәсіл болып табылады. Бұл өзіндік құн тікелей немесе өзгермелі шығындар, яғни қызметтерді өндіру көлемінің өзгеруіне тікелей байланысты шығындар. Бұл «тікелей костинг» бухгалтерлік есеп жүйесінің басты ерекшелігі.

Басқарушылық (өндірістік) есептің қазіргі заманғы жүйесі шығындарды есепке алудың жеделдігін сипаттайды. Осы тұрғыдан алғанда шығындарды есепке алу және «стандарт-кост» жүйесі бойынша шығындарды есепке алу болып бөлінеді. Бұл жүйе стандарттарды нормаларын әзірлеуді қамтиды еңбек шығындары, материалдар, үстеме шығыстар стандарттары (нормативтік) калькуляция жасау және ауытқуларды бөлумен нақты шығындарды есепке алу стандарттардан тұрады.

Туристік фирмаларды, мысалы, капиталды және материалды көп қажет ететін қызмет түрлеріне жатқызуға болмайды, бірақ олардың қалыпты жұмыс істеуі үшін компания қазіргі уақытта өмір сүре алатындай жоғары рентабельділік деңгейі қажет туристік өнімдер нарығындағы бәсекелестік. Туристік агенттік жұмысының соңғы көрсеткіштерін анықтау үшін кем дегенде келесі көрсеткіштерді есептеу қажет.

- * туристік өнімді өткізу көлемі;
- * туристік өнімді өндіруге тікелей және ауыспалы шығындар;
- * туристік өнімді сатудан түсетін маржиналдық кіріс;
- * фирманың туристік өнімдерді әзірлеуге және өткізуге арналған тұрақты шығындары;
- * жалпы пайда;
- * бюджетке және бюджеттен тыс қорларға салынатын салықтар;

* туристік өнімді сатудан фирманың таза пайдасы.

Қазіргі уақытта Қазақстанда турфирмалардың көпшілігі туроператорлар ретінде де, турагент ретінде де әрекет етеді. Сонымен қатар, туроператорлар белгілі бір турды жасағаннан кейін оны өз бетінше жүзеге асырады немесе серіктестіктеріне турагенттің жеңілдіктерін ескере отырып (тур құнының 5% және одан жоғары) осы турларды сатуға мүмкіндік береді.

Кейбір жағдайларда басқа туристік агенттіктердің турларын сатудан қосымша пайда тапқысы келетін турагенттер олардың бағаларын көтереді, бірақ тұтастай алғанда турлар бағамен ұсынылады деп саналады, туроператорлық фирмалар осы тармақтың материалдарын туроператорлардың шығындары мен нәтижелеріне бағыттайды, өйткені олар турфирмалардың белгілі бір турды ұйымдастыруға кетеін шығындары ретінде көруге тиісті барлық шығындарды қамтиды.

Әрбір турға есептелетін туроператорлар фирманың шығындары мыналарды қамтиды: қонақ үйде тұру құны; ұсынылатын тамақтану құны; топ басшысының сапарына арналған шығындар; көлік; темір жолмен жүру; авиа ұшу; бару және қайту; тур бағасында көзделген экскурсиялар; турфирмаларға арналған комиссия.

Туроператорлық қызметті есепке алу

«Туристік өнім» ұғымын өндірістік қызметтің дайын өніміне ұқсас өзіндік құнының қалыптасуын көрсету үшін пайдалануға болады. Өндірілген өнімнің өзіндік құны бұл туроператорлар сатып алған қызметтердің құнынан және туроператорлардың басқа шығындарынан қалыптасады.

Бұл шығындар ҚЕХС 2-нің әдістемелік ұсынымдарына сәйкес өнімнің (жұмыстардың, қызметтердің) өзіндік құнына енгізілетін шығындардың құрамын қалыптастыру және сыныптау бөлігінде «тауар-материалдық қорларды есепке алу» бөлімі өнімнің өзіндік құнына жатады (яғни туристік өнімнің өзіндік құнына).

Туроператорлық қызметті жүзеге асыратын туристік ұйымдардағы бухгалтерлік есептің маңызды бөлімі туристік өнімді қалыптастыруға және оның өзіндік құнын анықтауға арналған шығындарды есепке алу болып табылады.

Туристік өнімдердің жекелеген түрлерінің құнын есептеу үшін туристік фирмалар өз қызметінің ерекшеліктерін ескере отырып, шығындар тобын шығындар баптары бойынша дербес белгілейді. Жалпы алғанда типтік ретінде өндірістік шығындарды келесі топтастыру ұсынылады: сыртқы ұйымдардың қызметтеріне құқықтарды сатып алуға арналған шығындар туристік өнімді қалыптастыру мақсатында;

- Персоналдың қызметіне байланысты шығындар;
- Туристік өнімді қалыптастыруға қатысатын туристік ұйым бөлімшелерінің шығындары;
- Үстеме шығындар.

“Туристік өнімді қалыптастыру кезінде пайдаланылатын Бөгде ұйымдардың қызметтеріне құқықтарды сатып алу жөніндегі шығындар” деген

бапқа туристік өнімді өндіру мақсатында сатып алуға арналған шығындар енгізілуге тиіс. Көрсетілетін қызметтердің жекелеген түрлерін орындау арқылы туристік ұйым бөлімшелерінің шығындары көрсетілуге тиіс. Туристік ұйымның көрсетілген бөлімшелеріне қонақ үйлер, демалыс үйлері т.б. Үстеме шығыстар бабы бойынша өндірісті басқаруға және оған қызмет көрсетуге байланысты шығындарды көрсету қажет, олар кешенді сипатта болады және осы шығыстардың құрамына шығындардың барлық элементтері: шаруашылық мақсаттағы ғимараттар мен үй-жайларды, тетіктерді күтіп ұстауға және пайдалануға арналған шығыстар кіреді, амортизацияны және жөндеуді, сондай-ақ коммуналдық қызметтер мен техникалық қызмет көрсетуге арналған шығындарды; шаруашылық шығыстар; еңбекақы төлеуден аударымдар; шетелдік паспорттарды және басқа да шығу құжаттарын рәсімдеу жөніндегі шығындарды қоса алғанда, өндірістік қызметке байланысты шығындар және де туристік өнімді өндірумен байланысты өзге де шығындар жатады.

Мынадай жазбалармен өткізілген тауарлардың (жұмыстардың, қызметтердің) өзіндік құны:

1. Турпакеттің нақты өзіндік құнын есептен шығару:

7010 «өткізілген тауарлардың (жұмыстардың, қызметтердің) өзіндік құны» шотының дебеті

1320 «дайын өнім» шотының кредиті, турөнім қосалқы шот

2. ҚҚС-сыз сатылған тур өнімнің шарттық құнына:

1010 «Кассадағы қолма қол ақша» шотының дебеті

1210 «Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің дебиторлық берешегі»

6010 «тауарларды өткізудегі түскен кіріс» шотының кредиті.

3. Сомасы, қосылған құн салығының шотына енгізілген кезде туристік жолдамаларды іске асыру (ішкі туризм бойынша):

1010 «Кассадағы ақшалай қаражат» шотының дебеті

1210 «сатып алушылар мен тапсырысшылардың қысқа мерзімді дебиторлық берешегі» шотының дебеті

3130 «Қосылған құн салығы» шотының кредиті.

Шығындарды есепке алу және туристік өнімнің өзіндік құнын есептеу тапсырыс беру әдісін қолдана отырып ұйымдастырылуы мүмкін. Бұл үшін әрбір тапсырыс үшін Бухгалтерия карточка ашады, онда тапсырыс бойынша шығындар оны қалыптастырудың бүкіл мерзімі ішінде ескеріледі. Тапсырыс жасалғаннан кейін бухгалтерия нақты шығындарды есепке алу үшін есептеу парағын ашады. Тікелей шығындар бастапқы құжаттар негізінде тиісті тапсырысқа жатқызылады.

4. Туристік өнімді өткізуі есепке алу

Саяхаттың нақты шарттары, туристік өнімнің бөлшек сауда бағасы туристік жолдамада көрсетіледі. Туристік жолдама туроператордың немесе турагенттің туристік өнімді сатуға офертасының жазбаша акцепті (395-бабы-

шарт жасасу туралы ұсыныс) және шарттың ажырамас бөлігі, сондай-ақ туроператордың немесе турагенттің бастапқы есепке алу құжаты болып табылады. Басқаша айтқанда, туристік жолдама қызметтер кешеніне құқықты беру фактісін растайтын құжат болып табылады (туристерді орналастыру, тасымалдау, тамақтандыру, саяхат мақсаттарына байланысты ұсынылатын экскурсиялық қызметтер).

Туристік жолдаманың нысаны белгіленген тәртіппен ҚР Қаржы министірлігі бекіткен (ҚР Әділет министірлігінде тіркелген) үлгіге сәйкес келуі тиіс. Туристік маршруттарға және экскурсиялық қызмет көрсетуге жолдамалардың құнына мыналар кіреді: жолаушылар көлігінің қызметтері: туристік қонақ үй кешендерінде, туристік кешендерде тұрқ және тамақтану орталықтарында, қонақ үйлерде, турбазаларда, пансионаттарда, кемпингтерде тұру; басқа ведомстволардың жалға алынған орналастыру құралдарында және алынған орналастыру құралдарында және жеке тұрғын үйде тұру экскурсиялық, туристік-сауықтыру қызмет көрсету; мәдени массалық қызмет және т.б

Жолдамаға маршрутта қызмет көрсету бағдарламасы, тәуекел факторлары және жол жүру кезінде ұсынылатын мінез-құлық ережелері туралы ақпараттық парақ қоса беріледі.

Туристі жіберетін туроператорлар немесе турагент және турға кіретін нақты қызметтерді ұсынатын туроператорлар немесе тұлғалар арасындағы өзара есеп айырысуларды ретеу туристік ваучтер негізінде де жүзеге асырылуы мүмкін.

Туристік ваучтер - бұл туристің құқығын белгілейтін құжат жоғарыда көрсетілген қызметтер кешенінің құрамына кіретін және олардың көрсетілу фактісін растайтын қызметтер.

Туристік өнімді түпкілікті тұтынушыға дейін жылжыту кезінде туроператорлар мен турагент арасында делдалдық шарттар жасалады. Тапсырма шарты бойынша бір Тарап – «сенім білдірілген адам» екінші Тарап - «сенім білдірушінің» атынан және оның есебінен белгілі бір заңды іс-әрекеттер жасауға міндеттенеді, ал өтеулі қызмет көрсету шарты бойынша (683-Бап). Орындаушы Тапсырыс берушінің тапсырмасы бойынша қызметтер көрсетуге (белгілі бір іс - әрекеттер жасауға немесе белгілі бір іс-әрекетті жүзеге асыруға) міндеттенеді, ал Тапсырыс беруші осы көрсетілген қызметтерге ақы төлеуге міндеттенеді.

Тараптар арасында халықаралық келісімшарттар жасасу кезінде салаға қатысты заңнаманың нормативтік актілерін ескеру қажет. Халықаралық ынтымақтастық, үкіметаралық келісімдер мен шарттар, әлемдік қоғамдастық әзірленген Халықаралық құқық нормалары туризм кіретін қызметтердің халықаралық саудасын реттеу үшін қажет.

Қазақстандық және шетелдік туристік фирмалар арасындағы өзара қарым-қатынастар,әдетте ұзық кезең ішінде (кемінде бір жыл) бір емес, бірнеше турды өткізуге есептелген халықаралық туризм саласындағы ынтымақтастық туралы шартпен рәсімделеді.

Шарт тараптардың бір - бірінің және туристің алдындағы міндеттерін бөлуге негізделеді: Қазақстан тарапы туристік топтарды қалыптастырады және туристерге сақтандыру, халықаралық тасымалдау, паспорттық-визалық рәсімдеу жөнінде қызметтер көрсетеді; шетелдік контрагент қазақстандық туристерді қабылдауды ұйымдастырады және туристерге орналастыру тамақтандыру экскурсиялық қызметтер көрсетеді.

5. Туристік бизнес кәсіпорындарда бухгалтерлік есепті ұйымдастыру. Қонақ ұй қызметтері ұғымы және олардың сипаттамалары

Туроператорлық, турагенттік қызметтің лицензиялауды ҚР Туризм және спорт министрлігінің Туризм индустриясы комитеті жүзеге асырады. Шаруашылық жүргізудің қалыптасқан жағдайында туристік бизнес ұйымдарды бухгалтерлік есеп жүйесін нақты ұйымдастыруы, пайдаланушыларға уақытылы және сенімді қаржы есептілігін жасауы және ұсынуы, активтер мен міндеттемелердің жай-күйі туралы мәліметтерді уақытылы алуы тиіс. Туристік компаниялардағы бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік жүйесі бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы заңда, ұлттық және халықаралық қаржылық есептілік стандарттында белгіленген қағидаттар мен сапалық сипаттамаларға сәйкес құралады.

Қаржылық есептілік тұжырымдамасында жеті элемент белгіленеді: активтер, міндеттемелер, капитал, кірістер, шығыстар, пайда, шығындар. Олар қаржылық есептілікте ұсынылған ақпаратты пайдаланушылар үшін пайдалы ететін атрибуттар.

Қаржылық есептіліктің негізгі сапалық сипаттамалары: Түсініктілік, орындылық, сенімділік, бейтараптық, толықтылық, салыстырмалылық, уақытылығы.

Есепке алу саясатынла мыналар қаралуға тиіс: туристік бизнестің ерекшеліктері, оларды есепке алу; шоттардың жұмыс жоспары; шаруашылық операцияларын рәсімдеу үшін қолданылатын бастапқы құжаттардың нысандары; түгендеу жүргізу тәртібі және тауар-материалдық қорларды, мүлік пен міндеттемелерді бағалау әдістері, құжат айналымы ережесі және есепке алу ақпаратын өңдеу технологиясы және бухгалтерлік есепті ұйымдастыру үшін қажетті басқа да шешімдер.

Есеп саясаты - бұл әр кәсіпорын дербес жасайтын бухгалтерлік есеп, талдау, аудит саасындағы ұзақ мерзімді саясат. Ұйым басшылығы есеп саясатын барлық қаржылық есептілік бухгалтерлік есептің әрбір қолданылатын стандарттарының және оларға әдістемелік ұсынымдардың барлық талаптарына сәйкес келетіндей етіп тандап, қолдануы тиіс. Нақты талап болмаған кезде басшылық қаржылық есептілікке есептеу қағидаттары; үздіксіз қызмет және сапалық сипаттамалар-түсініктілік; орындылық; сенімділік; салыстырмалық сақталатын ақпаратты ұсынуды қамтамасыз ететін саясатты әзірлеуі тиіс.

Есеп саясаты - бұл субъект басшысының бухгалтерлік есепті жүргізу және қаржылық есептілікті олардың принциптері мен негіздеріне сәйкес ашу

үшін қабылдайтын тәсілдерің жиынтығы.

Бухгалтерлік есеп - бұл қазіргі қоғамда маңызды қолданбалы маңызы бар арнайы экономикалық білім саласы. Ол ұйымдық - құқықтық нысаны мен қызметінің мақсаттарына қарамастан әрбір ұйым үшін қажет. Қонақ үй кешені қызмет көрсетудің маңызды салаларының бірі болып табылады. Қонақ үй кешеніне басты орынды қонақ үй және оның құрылымдық бөлімшелері жатады. Қонақ үй қызмет көрсету саласына жатады және шаршашылық қызметті ұйымдастыруда, тұтынушылардың құқықтарын қорғау, бухгалтерлік есеп және салық салу туралы заңнама талаптарын сақтауда өз ерекшеліктері бар.

Қонақ үй қызметтері бойынша шығындарды есепке алу.

Қонақ үйлерде қонақ үй қызметтерін көрсету бойынша шығындарды есепке алу үшін 8110 «негізгі өндіріс» шоты пайдаланылады, оған «қонақ үй қызметтерін көрсету бойынша шығындар» қосалқы шот ашылады. «Қонақ үй қызметтерін көрсету бойынша шығындар» қосалқы шоты бойынша осы шығындарды есепке алу жалпы қабылданған әдіснамаға сәйкес жүзеге асырылады. Еңбекке ақы төлеу шығындары мен материалдық шығындар нормаланбайды.

Өз қызметі барысында қонақ үйлер табыс табады және шығындарды көтереді. Табыс дегеніміз-активтердің түсуі немесе өсуі арқылы немесе ұйымның әдеттегі қызметі нәтижесінде міндеттемелерді азайту арқылы экономикалық ресурстардың ұлғаюы.

Жылдық жиынтық табыс - заңды немесе жеке тұлғаның күнтізбелік жыл ішіндегі әртүрлі көздерден алған табысы. Жылдық жиынтық табыс жалғастырылатын және тоқтатылатын қызметен алынған кірістерді қамтиды.

Ұйымның кірістерін көрсету үшін 6 «кірістер» бөлімінің шоттары арналған. Шоттардың кредиті бойынша өнімді өткізуден түскен кірістер, өткен кезеңде алынған бірақ есепті кезеңге жататын кірістер негізгі құралдардың, материалдық емес активтердің шығуынан түскен кірістер көрсетіледі алынған оң бағамдық айырмалардың сомалары, алынған субсидиялар және өзге де кірістер.

Кірістер деген 6-шы бөлімде табысты түзетуге арналған шоттардың 2 тобы бар:

6020 «сатылған өнімді қайтару» және «6030 бағадан және сатудан жеңілдіктер». Осы шоттарда есепке алынған сомалар кірістен шегерілуі тиіс.

Өнімді, жұмыстарды және қызметтерді өндіру шығындарынан айырмашылығы кезең шығындары тұтастай өндіріс көлемінің өзгеруіне байланысты емес яғни шартты түрде тұрақты болып табылады.

Кезең шығындары - бұл кірістер туралы есеп көрсеткіштері және ұйым қызметінің шығыстарына кезең шығыстары ұйымның қорытынды кірісін азайтуға есептен шығарылады олар өндірілген және сатылмаған тауарлар қалдықтарының құрамында келесі кезеңдерген ауыстырлмайды.

Есепке алу кезеңінде кезеңнің шығындары туралы маңызды ақпаратты қалыптастыру үшін шығындар баптарының есептік номенклатурасын белгілеу үлкен мәнге ие.

Өнімнің (жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің) өзіндік құнына енгізілмейтін шығындарға пайыздарды төлеуге арналған шығыстар да жатады. Пайыз-қарыз алушыны несие берушіге қарызға алынған ақша капиталы үшін төлейтін табыстың бөлігі.

Пайыздар бойынша шығыстарға мыналар жатады:

- * банк несиелері бойынша пайыздарды төлеу;
- * жеткізушілердің несиелері бойынша пайыздарды төлеу;
- * мүлікті жалға алу бойынша пайыздарды төлеу бойынша шығыстар және

басқалары

Төтенше оқиғалар - бұл сирек кездесетін, әдеттегі іс-әрекетке тән емес және басшылықтың шешімдеріне тәуелсіз операциялар немесе оқиғалар немесе иелері жатады.

Бухгалтерлік есепте төтенше оқиғалар мыналарға бөлінеді:

- табиғи апаттар
- төтенше жағдайлар

Қонақ үй бизнесін лицензиялау және сертификаттау

Қонақ үй бағалау деңгейі коммерциялық қонақжайлылықтың қызметтерін өндіру және ұсыну жөніндегі кәсіпорын болып табылады. Қонақ үй қызметтерін көрсету үшін лицензия алу қажет. Әртүрлі аймақтарда лицензия алу шарттары айтарлықтай өзгеруі мүмкін, лицензиялық алым ең төменгі жалақының 10 мөлшерінен аспауы тиіс.

Қонақ үйлер өз клиенттеріне әртүрлі қызметтерді ұсынады. Олардың кейбіреулері, мысалы, көлік немесе медициналық, жеке лицензия алу арқылы ғана көрсетілуі мүмкін. Сондықтан қонақ үй әкімшілігі мұндай лицензиялардың алынуына қамқорлық жасауы керек.

Қонақ үй өзінің фирмалық атауын орналасқан жерін заңды мекен-жайын және жұмыс режимін клиенттердің назарына жеткізуге міндетті. Әдетте, мұндай ақпарат маңдайшад көрсетіледі. Қызметтерді пайдаланушылар үшін келесі ақпарат қол жетімді болуы керек.

- * қонақ үй қызметтерін көрсету ережелері;
- * орындаушы туралы мәліметтер және оның байланыс телефонының нөмірі;
- * қонақ үйге тиісті санатты беру туралы куәлік;
- * бөлме бағасы;
- * міндетті сертификаттауға жататын қызметтерді сертификаттау туралы мәліметтер;
- * нөмір бағасына кіретін қызметтер тізімі;
- * қызметтерді төлеу нысаны мен тәртібі туралы мәліметтер;
- * жеңілдіктер алуға құқығы бар адамдар санаттарының тізбесі, сондай-ақ заңдарға және өзге де талаптарға сәйкес қызметтер көрсету кезінде ұсынылатын жеңілдіктер тізбесі
- * қонақ үйде тұру тәртібі.

Сонымен қатар әр бөлмеде қонақ үйде тұру тәртібі өрт қауыпсіздігі ережелері және тұрмыстық элект құралдарын пайдалану ережелері туралы

ақпарат болуы керек.

Қонақ үй өнімінің ерекшелігі - оның уақыт пен кеңістікте бекітілуі. Қонақ үй қызметтері тікелей немесе туристік агенттіктердің көмегімен бөлек немесе турпакетте сатылады. Ұсынылатын қонақ үй өнімінің ассортименті мен сапасына байланысты қонақ үйлер 5 санатқа жіктеледі.

Бақылау сұрақтары

1. Әкімшілік шығындар
2. Қоғамдық тамақтанудағы өзіндік құнды калькуляциялау
3. Дайын өнімді қоғамдық тамақтануда есепке алу
4. Істелген жұмысқа толтырылатын құжаттар және еңбекақы түрлерін есептеу
5. Туристік бизнес кәсіпорындарында бухгалтерлік есепті ұйымдастыру
6. Калькуляциялау мақсаты
7. Жоспарлы калькуляция
8. Тауарлардың буфеттерде және шағын сауда желілерінде түсуін есепке алу
9. Туристік өнімді қалыптастырудың теориялық негіздері
10. Материалдық запастардың бағалау әдістерін салыстыру

ТАҚЫРЫП 7. ШЫҒЫНДАРДЫ ЕСЕПКЕ АЛУ ЖӘНЕ ТУРИСТІК ОПЕРАТОР ЖАСАҒАН ТУРИСТІК ӨНІМНІҢ ӨЗІНДІК ҚҰНЫН ЕСЕПТЕУ

1. Шығындарды есепке алу
2. Туризмдегі есеп
3. Туристік өнімнің өзіндік құнын есептеу
4. Туристік өнімнің өндірістік шығындары
5. Туристік компаниялардағы бухгалтерлік есеп ерекшеліктері

1. Шығындарды есепке алу

Өндіріске арналған шығындарды есепке алу және өнімнің өзіндік құнын калькуляциялау дайындалған өнімнің (орындалған жұмыстардың, көрсетілген қызметтердің) көлемімен ажырамас байланыста шығындарды зерттеудің бірыңғай есептік процесі болып табылады. Осының салдарынан шығындарды есепке алу және калькуляциялау әдісі өндірісі шығындарын көрсету және бақылау тәсілдері мен тәсілдерінің және өнімнің (жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің) нақты өзіндік құнын есептеудің белгілі бір өзара байланысымен көрінеді. Өнеркәсіптік өндірістің ерекшеліктеріне қарамастан, бұл әдіс құрамы, мазмұны, мақсаты, пайда болу орны және жауапкершілік орталықтары, өнім немесе жұмыс түрлері, олардың біртекті топтары, өнімнің үлкейтілген

бөліктері, жартылай фабрикаттар бойынша шығындарды жинақтау тәсілдермен сипатталады.

Шығындар мен шығындардың әр әдісінің міндетті шарты- бұл материалдық ресурстарды пайдалануды жедел бақылау, еңбекақы төлеу және т.б. және ұйымда белгіленген шығындар мен нормаларын бақылау, себептері мен кінәлілігін көрсете отырып, осы ауытқуларды жүйелеу. Өндіріс шығындарын есепке алуды ұйымдастыру кезінде нормалар мен нормативтерді қолдану (қолданылатын әдістерге қарамастан) шарушылық тәртіпті сақтауда арандатушы фактор болуға тиіс.

Жазықсыз әдіс. Шығындарды есепке алу мен өнімнің өзіндік құнын есептеулердің жеке әдісі жеке және сериялық өндірістерде, сонда-ақ барлық салалардың тәжірбиелік, жөндеу, құрал-саймандық және басқа да қосалқы өндірістерінде қолданылады. Бұл өндірістеріндегі шығындарды есепке алу объектісі бір бұйымға немесе бұйымдар сериясына Жеке тапсырыстар болып табылады. Тікелей шығындар тікелей тапсырыстарға жатады, ал жанама шығындар оларды алдын ала жинақтағаннан кейін олардың пайда болу орындары мен экономикалық мазмұны бойынша жеке тапсырыстар бойынша қабылданған базаға пропорционалды түрде бөлінеді.

Өндірістік есепке алу тәжірбиесінде жазаланатын әдістің бірнеше нұсқасы қолданылады. Көбінесе тапсырыстың толық құны оның аяқталуымен анықталады. Бұл ретте сериялық өндірісте тапсырысқа кіретін әрбір бұйымның өзіндік құны калькуляцияланбайды.

Өнімнің жеке технологиялық және монтаждық бөліктерінің өзіндік құнын ұзақ технологиялық циклі бар ірі жеке бұйымдарды өндіруге есептеу кезеңін азайту үшін белгіленген жиынтыққа сәйкес анықтайды. Әртүрлі бұйымдардың бірдей бөлшектерін калькуляциялау және ішінара шығару және жинақтау және шектеулі номенклатура мен арнайы мақсаттағы қосалқы бөлшектерді толық шығару мүмкін болады.

Жөндеу жұмыстарында жөндеу күрделілігінің шартты бірліктерінде көрсетілген орындалған көлемдер есептеледі. Опция белгілі бір серияның бас өнімі үшін шығындар жүйеленген кезде белгілі болады, ал модификацияланған өнімдердің құны жалпы тапсырыс бойынша анықталған ауытқуларды осы модификациялау нормалары бойынша шығындарға қосу арқылы есептеледі.

Айнымалы әдіс. Өндіріс процесі технологиялық циклдің жеке сатыларынан тұратын және өндірісті ұйымдастыруды: қара және түсті металлургияны, химия және тоқыма өнеркәсібін, мұнай өңдеудің және құрылыс материалдарын өндіруді және т.б қамтитын шикізатты кешенді пайдалана отырып дайын өнімге бірітіндеп қайта өңдейтін өндірістерде шығындарды есепке алу мен өнімнің өзіндік құнын калькуляциялаудың бөлу әдісі басым болады. Бұл әрбір өңделген өнімнің өзіндік құнын есептеуге мүмкіндік береді, ол келесі бөліктерді жартылай фабрикаттар ретінде әрікет етеді, ал жартылай фабрикаттардың бір бөлігі одан әрі өңдеуге жіберіледі, ал екінші бөлігі бір бағытта сатылуы мүмкін. Химия өнеркәсібінде, мұнай мен газды қайта өңдеуге жартылай фабрикаттың бір түрінен мынадай шығарушы өндірістердің

мамандануына байланысты әртекті өнім өндіріледі. Бұл аралық өнімдерді бөлек есептеуді қажет етеді. Кейінгі бөлімшелердің шығыстарында жартылай фабрикаттардың шығысы өз өндірісінің жартылай фабрикаттары кешенді бабы бойынша.

Шығындар әдістерімен ерекшеленетін бірнеше салалық нұсқалар бар. Мысалы, күрделі минералды тыңайтқыштар, азот, тұз және басқа қышқылдыр өндірісінде жекелеген аппараттық процесстердің өнімі бір қайта бөлу шегінде де есептеледі. Тоқыма өнеркәсібі ұйымдарында шығындар технологиялық процестің біртекті операцияларының кешені бойынша жүйеленеді, ал қайта бөлудің дайын өнімі ғана калькуляцияланады. Келесі бөліктерде өз өндірісінің жартылай фабрикаттары көтерме баға бойынша шығындарға қосылады.

Процесс әдісі. Шығындар мен өнімнің өзіндік құнын есептеудің процедуралық әдісі, әдетте, өндіріс пен энергетика салаларында қолданылады. Бұл салалар қысқа технологиялық циклмен, аяқталмаған өндірістің болмауымен немесе болуымен, өлшеу және есептеу бірлігі бар өнімнің шектеулі номенклатурасымен, шығындар баптарының біркелкілігімен және олардың шығын элементтеріне жақындығымен сипатталады. Бұл әдіс әрбір технологиялық процесс (фаза), цехтар мен учаскілер (қызметтер) және өндіріс шығындары мен өнімнің өзіндік құнын бақылау жүйесі ретінде шығындардың пайда болуының өзге де орталықтары бойынша шығындарды саралаған есепке алуды көздейді. Көрсетілген салалардағы шығындарды саралаған есепке алу объектісі (өнім түрі) калькуляция объектісімен сәйкес келеді.

Есептің мұндай құрылымы әртүрлі технологиялық процестерде алынған өнім бірлігін есептеуді қамтамасыз етеді. Мысалы, көмір өндіру кезінде дайындық және тазарту, тиеу және тасымалдау, желдету, газсыздандыру, кептіру және әртүрлі учаскілерде орындалатын басқа да жұмыстар жүргізілуі керек. Сондықтан, мұнда шығындарды топтастырудың бұл әдісін қолдануға болады, бұл көмір өндірудің әртүрлі әдістеріне байланысты және есептеу шығындарын жпсауға дейін нормадан ауытқуларды анықтауға мүмкіндік береді.

Технологиялық әдіс қолданылатын энергетика өнеркәсібі ұйымдарында өндірістік есепке алудың өзіндік ерекшеліктері болады. Жылу электр станцияларында өнімнің бірнеше түрі шығарылады (электр, жылу энергиясы), сондықтан өндіріс шығындары әр түрдің өзіндік құнын алу үшін процестер бойынша топтастырылады. Өнімнің әртүрлі түрлеріне жататын процесс бойынша жалпы шығыстар (отынның құны оны жеткізу, дайындау, механикалық беру жөніндегі шығыстармен бірге, суды химиялық тазарту жөніндегі шығыстар және т.б.) әдетте отынның шартты шығысы бойынша олардың арасында қабылданған базаға барабар бөлінеді.

Технологиялық әдіс қолданылатын энергетика өнеркәсібі ұйымдарында өндірістік есепке алудың өзіндік ерекшеліктері болады. Жылу электр станцияларында өнімінің бірнеше түрі шығарылады (электр, жылу энергиясы), сондықтан өндіріс шығындары әр түрдің өзіндік құнын алу үшін процестер бойынша топтастырылады. Өнімнің әртүрлі түрлеріне жататын процесс

бойынша жалпы шығыстар (отынның құны оны жеткізу, дайындау, механикалық беру жөніндегі шығыстармен бірге, суды химиялық тазарту жөніндегі шығыстар және т.б) әдетте отынның шартты шығысы бойынша олардың арасында қабылданған базаға барабар бөлінеді..

Нормативтік әдіс.Өндіріс шығындарын есепке алудың нормативтік әдісі- бұл өндіріс материалдарын жоспарлау, нормалау, босату, ішкі есеп беру, өнімнің өзіндік құнын есептеу, шығындар нормаларына негізделген экономикалық талдау мен бақылауды жүзеге асыру рәсімдерінің жиынтығы.

2. Туризмдегі есеп

"Қазақстан Республикасындағы туристік қызмет туралы" Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 13 маусымдағы № 211-ІІ Заңының (бұдан әрі - туристік қызмет туралы заң) 15-бабына сәйкес Қазақстан Республикасында туристердің құқықтары мен мүдделерін қорғау мақсатында туроператордың, турагенттің, гидтің қызметтері лицензияланады. Лицензиялау "Лицензиялау туралы" Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 11 қаңтардағы N 214 Заңына, "туроператордың, турагенттің, туризм жөніндегі нұсқаушының қызметін лицензиялау ережесін және оған қойылатын біліктілік талаптарын бекіту туралы"Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 11 маусымдағы № 481 қаулысына сәйкес жүзеге асырылады.

Туризм және спорт министрлігінің Туризм индустриясы комитеті туроператор мен туристік агенттіктің қызметін лицензиялаумен айналысады.

Жеке немесе заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу орнында өңірлік (Республикалық маңызы бар қалалардың, астананың) атқарушы органдардың жолсілтемелер жасау жөніндегі қызметті лицензиялауы.

Лицензия алу үшін туроператор мен турагент "туроператор мен турагенттің азаматтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы" Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 31 желтоқсандағы № 513-ІІ Заңының 14-бабына сәйкес азаматтық жауапкершілікті сақтандыру шартын жасасуы және сақтандыру сомасын төлеуі тиіс:

- Туроператор - 4 мыңнан кем емес немесе 10 мыңнан артық емес. Келісімшарт жасасу кезіндегі ҰҚЖ;

- Турагент-кемінде 2 мың немесе 5 мың. Келісімшарт жасасу кезіндегі ҰҚЖ.

Туристік бизнесті ұйымдастырудың қазіргі экономикалық жағдайында бухгалтерлік есеп жүйесін нақты ұйымдастыру, клиенттерге қаржылық есептілікті уақтылы және дұрыс жасау және ұсыну және активтер мен міндеттемелердің жай-күйі туралы ақпаратты уақтылы алу қажет.

Туризм рекреациялық, білім беру, кәсіптік және өзге де сапарлар үшін тұрақты тұратын жері бар Қазақстан Республикасы азаматтарының, шетел азаматтарының және азаматтығы жоқ адамдардың уақытша кетуі (кетуі).

Туристік бизнеске арналған бухгалтерлік есеп қағидалары Қазақстан Республикасының Конституциясымен, Азаматтық кодекспен, туристік қызмет

туралы заңмен, 2007 жылғы 28 ақпандағы № 234-III "бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы" заңмен (бұдан әрі - бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы Заң), Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің 2007 жылғы 23 мамырдағы бұйрығымен бекітілген бухгалтерлік есептің стандартты схемасымен реттеледі. Ұйымның 185 есебі мен есептерінің Бизнес-жоспары бухгалтерлік есеп шоттарының стандартты жоспары, бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттары (ҚЕХС, ҚЕХС) негізінде әзірленді.

Туристік компаниялардағы бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік жүйесі бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңда, ұлттық және халықаралық қаржылық есептілік стандарттарында айқындалған қағидаттар мен сапалық сипаттамаларға сәйкес құрылған.

Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептіліктің негізгі принциптері. Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы Заңның 4-бабы бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептіліктің негізгі мақсаттарын белгілейді:

- Мүдделі тараптарға жеке кәсіпкерлер мен ұйымдардың қаржылық жағдайы, қызметінің нәтижелері мен өзгерістері туралы толық және шынайы ақпарат беруге.

Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы Заңның 5-бабында бухгалтерлік есептілік негізгі принциптерге (қызметтің есебі мен үздіксіздігі) және сапалық сипаттамаларға (айқындық, жүзеге асырушылық, сенімділік және салыстырмалылық) сәйкес жасалуға тиіс деп көзделген.

Сонымен қатар, оларға № 2 ҚЕХС, № 1 ҚЕХС "қаржылық есептілікті ұсыну" және № 8 ҚЕХС "есеп саясаты, өзгерістер мен қателер" сертификаттары берілді.

Мерзімді қаржылық есептілік компания туралы бухгалтерлік ақпаратты таратудың негізгі құралы болып табылады. Элементтер-бұл қаржылық есептілікке енгізілуі керек мақалалар тобы.

Қаржылық есептілік тұжырымдамасы жеті элементті анықтайды: активтер, міндеттемелер, меншікті капитал (таза активтер (Ф. 1), кірістер, шығыстар, пайда, шығыстар, шығыстар (Ф. 2). Бұл қаржылық есептілікте ұсынылған ақпаратты тұтынушылар үшін пайдалы ететін функциялар.

ҚЕХС/ ҚЕХС, ҚЕХС және ҚЕХС 2 сәйкес Қазақстан Республикасында мынадай қағидаттар қабылданды.

Негізгі принциптері:

- Есеп айырысулар-кірістер мен шығыстар бухгалтерлік есепте танылады және олардың алынуына немесе жұмсалыуына қарай (алу немесе төлеу негізінде емес) қаржылық есептілікте көрсетіледі;

- Үздіксіз қызмет-субъект үздіксіз қызметпен айналысатын субъект ретінде қарастырылады, яғни ол жақын арада жұмысын жалғастырады және оның қызметінің ауқымын жоюға немесе едәуір қысқартуға ниеті немесе қажеттілігі жоқ;

Қаржылық есептіліктің негізгі сапалық сипаттамалары.

Айқындық. Қаржылық есептілікте ұсынылған ақпарат тұтынушыларға

түсінікті болуы тиіс.

Үйлесімділік. Өткен, қазіргі және болашақ оқиғаларды бағалауға, өткен бағаларды растауға немесе түзетуге көмектесетін пайдаланушылардың экономикалық шешімдеріне әсері.

Ақпараттың өзектілігі көбінесе оның сипаты мен мағынасына байланысты. Егер ақпараттың ағып кетуі немесе дұрыс түсінілмеуі пайдаланушылардың экономикалық шешімдеріне әсер етуі мүмкін болса, ақпарат маңызды.

Сенімділік. Ақпаратта елеулі қателер мен бұрмаланулар жоқ және пайдаланушылар оған дұрыс болып көрінетін жолмен сене алады.

Ақпараттың сенімділігіне айтарлықтай әсер етеді.

Нақты көрініс. Сенімділікті қамтамасыз ету үшін қаржылық жағдай, қызмет нәтижелері және ақша қозғалысы туралы ақпарат операциялар мен басқа да оқиғаларды дұрыс көрсетуі керек.

Нысанның формадаң басым болуы. Операциялар мен басқа да оқиғаларды дәл көрсету үшін олардың заңды формасын ғана емес, сонымен бірге олардың мәні мен экономикалық шындығына сәйкес ескеру және ұсыну қажет.

Бейтараптық. Сенімділікті қамтамасыз ету үшін қаржылық есептіліктегі ақпарат бейтарап, яғни объективті болуы тиіс.

Мұқият. Активтер мен кірістер бағаланбауы үшін және міндеттемелер мен шығындар әдейі асыра көрсетілмеуі үшін белгісіздік жағдайында қажетті есептеулер үшін пайымдауды қалыптастыру кезінде белгілі бір сақ болыңыз.

Толықтық. Қаржылық есептіліктегі ақпараттың дұрыстығын қамтамасыз ету үшін ол толық болуы тиіс.

Салыстырмалылық. Қаржылық ақпарат пайдалы және маңызды болуы үшін есеп беру кезеңдерін салыстыру қажет. Пайдаланушыларға ұйымның есеп саясаты, ондағы барлық өзгерістер және осындай өзгерістердің салдары туралы ақпарат берілуі керек.

Салыстырмалылыққа айтарлықтай әсер етеді.

Уақтылығы. Ақпаратты беруде негізсіз кідіріс болған жағдайда, ол өзінің пайдалылығын жоғалтуы мүмкін.

Пайда мен шығын арасындағы тепе-теңдік. Ақпараттан түсетін пайда оны алуға жұмсалған шығындардан асып түсуі тиіс. Пайда мен шығынды бағалау көбінесе кәсіби пайымдау мәселесі болып табылады.

Сапалық сипаттамалар арасындағы теңгерім. Іс жүзінде қаржылық есептіліктің негізгі мақсатына жету үшін көбінесе сапа сипаттамалары арасындағы тепе-теңдік немесе ымыраға келу қажет. Қаржылық есептілікті құрастырушылар әр түрлі жағдайларда сипаттамалардың салыстырмалы маңыздылығын кәсіби пайымдау арқылы анықтайды.

Сенімді және объективті қиял. Негізгі сапалық сипаттамалар мен бухгалтерлік есептің тиісті стандарттарын қолдану, әдетте, дәл және объективті ақпаратты қамтитын қаржылық есептілікті дайындауды және бейтарап ұсынуды қамтамасыз етеді.

Сенімді және объективті қиял. Негізгі сапалық сипаттамалар мен бухгалтерлік есептің тиісті стандарттарын қолдану, әдетте, дәл және объективті ақпаратты қамтитын қаржылық есептілікті дайындауды және бейтарап ұсынуды қамтамасыз етеді.

Есеп саясаты мыналарды ескеруі тиіс: туристік бизнестің ерекшеліктерін, оларды есепке алуды; шоттар жұмысының схемасын; шаруашылық операцияларын тіркеу үшін пайдаланылатын бастапқы құжаттардың нысандарын; түгендеу тәртібін және қорларды, мүлік пен міндеттемелерді бағалау әдістерін; құжат айналымы ережесін және бухгалтерлік ақпаратты өңдеу технологиясын және бухгалтерлік есепті ұйымдастыру үшін қажетті басқа да шешімдерді.

Бухгалтерлік саясат әрбір компания дербес әзірлейтін бухгалтерлік есеп, талдау, аудит саласындағы ұзақ мерзімді саясат.

Ұйым басшылығы барлық қаржылық есептілік әрбір қолданылатын бухгалтерлік есеп стандартының және олар үшін әдістемелік ұсынымдардың барлық талаптарына сәйкес келетіндей есеп саясатын таңдап, қолдануы тиіс. Нақты сұрау салу болмаған кезде басшылық есептеу; үздіксіз жұмыс; және сапалық сипаттамалар-айқындық; жүзеге асырымдылық; сенімділік; салыстырмалылық қағидаттарына сәйкес келетін қаржылық есептілікте ақпарат беретін саясатты әзірлеуі тиіс.

Есеп саясаты-бұл ұйым басшысының бухгалтерлік есеп жүргізу және қаржылық есептілікті олардың принциптері мен негіздеріне сәйкес ашу үшін қабылдаған әдістерінің жиынтығы. Яғни, бұл компанияның қаржылық есептілікті дайындау және ұсыну үшін қабылдаған нақты қағидаттары, негіздері, шарттары, ережелері мен практикасы.

Бухгалтерлік есептің нақты стандарты болмаған жағдайда басшылық өз пікірін құрылыс ұйымының қаржылық есептілігін пайдаланушылар үшін неғұрлым пайдалы ақпарат беретін есеп саясатын әзірлеу үшін пайдаланады. Мұндай шешімді қабылдау кезінде басшылық назарға алады:

- Ұқсас немесе онымен байланысты проблемаларды қозғайтын бухгалтерлік есеп стандарттарындағы талаптар мен нұсқаулықтар және олар бойынша әдістемелік ұсынымдар;

- Қаржылық есептілікті дайындау және жасау қағидаттарында белгіленген активтерді, міндеттемелерді, кірістер мен шығыстарды айқындау, тану және бағалау критерийлері;

- Стандарттарды белгілейтін және салалық практиканы қолданатын басқа органдардың шешімдері.

Есеп саясаты келесі құрылымға ие болуы мүмкін:

- Жалпы ережелер (ұйымның ресми атауы, орналасқан жері, құрылу мақсаты, қызмет мәні ескеріледі);

- Басқару, ұйымдастыру құрылымы;

- Бухгалтерлік есеп және ішкі бақылау жүйесі;

- Бухгалтерлік құжаттар және оларды сақтау мерзімдері;

- Түгендеу;

- Жылжымайтын мүлікті есепке алу, ғимараттарға арналған жабдықтар;
- Материалдық емес активтерді есепке алу;
- Қорларды есепке алу;
- Ақша қаражаттарының есебі;
- Есеп қызметкерлерге көмектесті;
- Дебиторлық берешек және өзге де активтер;
- Инвестицияларды есепке алу;
- Меншікті капиталдың ұлғаюы;
- Өндіріс шығындарын есепке алу және өнімнің (жұмыстардың, қызметтердің) өзіндік құнын есептеу ;
- Кезеңдегі шығыстарды есепке алу;
- Сату, түсім құны;
- Есеп;
- Түсіндірме жазба;
- Бухгалтерлік есептіліктің жұмыс жоспары.

Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы Заңның 8-бабына сәйкес ұйым (АЖ) басшысы Бухгалтерлік есеп жүйесін құруды және бухгалтерлік есепті ұйымдастыруды көздейді. Бухгалтерлік жұмыс көлеміне байланысты менеджер: бас бухгалтер басқаратын құрылымдық бөлімше ретінде бухгалтерлік қызмет құра алады; штатты бас бухгалтер ретінде ұсына алады; бухгалтерлік есепті мамандандырылған бухгалтерлік фирмада немесе маман-бухгалтерде шарттық негізде бере алады; жеке жазбаларды жүргізе алады.

Бас бухгалтер (бухгалтер) ұйымның жалпы есебін жүзеге асырады, заңнама ережелерін, Қаржы-шаруашылық қызметтің бухгалтерлік есеп стандарттарын және қаржылық есептілік нысандарын ұстанады.

ҚР Бухгалтерлік есебіне жалпы әдістемелік басшылықты ҚР Қаржы Министрлігінің Бухгалтерлік есеп және аудит әдіснамасы департаменті жүзеге асырады.

3. Туристік өнімнің өзіндік құнын есептеу

Туризмдегі бизнестің ең көп таралған түрі-туристік өнімдерді, соның ішінде туристік нұсқаулықтармен безендірілген туристік өнімдерді жылжытумен және сатумен айналысатын туристік агенттік. Сонымен бірге, турагент туристік өнімді қалыптастыратын қай туроператорлармен тиімді жұмыс жасайтынын өз бетінше таңдайды. Қазіргі уақытта отандық есептің әдіснамасы мен тәжірибесіндегі ең өзекті мәселелердің бірі өндіріс пен айналымның ағымдағы шығындарының құрамы, шығындарды есепке алу және есептеу, демек, туристік ұйымның қаржылық нәтижелерін қалыптастыру болып табылады. Туризм саласындағы қызметтің ерекшеліктеріне туристік өнімдердің құнын есептеу жатады. Шығындарды қалыптастыру проблемаларының бірі шығындарды бөлу және оларды есепке алу болып табылады.

Шығындар-бұл шығындарды есептеуді қажет ететін шығындар мен есептеу процедураларының аналитикалық есебінің әдістері мен әдістерінің

жиынтығы. Туристік өнімнің өзіндік құны-бұл туристік өнімді өндіру мен өткізуде пайдаланылатын материалдық және басқа ресурстардың құны, сондай-ақ оны өндіру мен сату кезінде жұмсалған басқа шығындар. Туристік ұйымдардың өнімдерінің (жұмыстарының, қызметтерінің) өзіндік құнына енгізілген барлық шығындарды бөлуге болады:

1. Өндірістік процестің:

- өндірістік процестер (туристік өнімді өндірумен байланысты шығыстар); - коммерциялық (туристік өнімді ілгерілетумен және өткізумен байланысты шығыстар);

2. Өзіндік құнға қосу тәсіліне байланысты:

- тікелей (калькуляция объектісінің өзіндік құнына тікелей және жанама енгізілуі мүмкін туристік өнімді өндірумен байланысты шығыстар); - жанама (үстеме) (есептеу объектісінің өзіндік құнына арнайы әдістермен енгізілетін, жалпы туристік ұйымның қызметімен байланысты туристік өнімді өндіруді ұйымдастырумен және басқарумен байланысты шығыстар).

Туристік агенттіктер өзіндік құнды калькуляциялаудың кез келген әдісін (ауысымды, стандартты емес, технологиялық, нормативтік, "тікелей шығыстар", "стандартты шығындар") пайдалана алады. Тәжірибе көрсеткендей, туристік компаниялар жеке турды есептеу кезінде шығындарды есептеудің жеке әдісін қолданады. Бұл әдіс шығындарды есепке алу карточкасы әрбір ашық тапсырыс үшін ашылатынын және тапсырысқа шығындарды есепке алудың шығыс құжаттарында көрсетілген нөмір берілетінін көздейді.

Туристік ұйымдар туристік өнімдердің өзіндік құнына кіретін шығыстарды шығыстар баптары бойынша топтастырады. Тікелей шығындарға мыналар жатады: - тұру және тұру; - көлік қызметтері және тасымалдау; - тамақтану; - экскурсиялық қызметтер; - медициналық көмек, ауруларды емдеу және алдын алу; - визалық қызметтер және туристік сапарларға байланысты басқа да шығыстар; - туристік саяхат кезінде жазатайым оқиғалардан және аурулардан ерікті сақтандыру;-экскурсовод-аудармашыларға қызмет көрсету шығыстары. Сақтандыруды қорғау (Медициналық және басқа қауіптер сақтандырылған кезде) туристерге қажет, өйткені көптеген туристік аудандар ақылы медициналық көмек көрсетеді. Туристерді сақтандыру жөніндегі операцияларды есепке алу туристік ұйымның сақтандыру компаниясымен қатынастарын тіркеу тәртібіне байланысты. Туристік агенттіктің сақтандыру компаниясымен өзара іс-қимылының екі нұсқасы бар: туристік агенттік сақтандыру агенті немесе брокер ретінде әрекет етеді, ал туристік агенттік сақтандыру шартын үшінші тараптардың пайдасына, соның ішінде сақтандыру құнын да жасайды.сапар.

Туристік өнімдерді өндіруге тікелей тартылған жұмысшылардың қызметіне байланысты шығындарды бөлу қажет. Мұндай қызметкерлер ұйымның бөлігі бола алады немесе азаматтық-құқықтық шарттар бойынша жұмыс жасай алады. Туристік өнімдерді жылжыту және сату шығыстары (немесе коммерциялық шығыстар) мыналарды қамтиды: - туристік агенттіктер, олардың жеке балансқа бөлінгеніне немесе бөлінбегеніне қарамастан, олардың

туристік агенттіктің бөлімшелері ретіндегі қызметіне байланысты. Оларға жеке теңгерімге жатқызылған, сондай - ақ туристік агенттіктердің қызметіне туристік ұйымның бөлімшелері ретінде байланысты бөлінбеген шығындар; - комиссияларға, агенттіктерге арналған шығыстар және туристік ұйымдар коммерциялық қызметтер көрсететін үшінші тұлғаларға (туристік агенттіктерге) өзге де сыйақылар; - туристік өнімдерді ілгерілетуге тікелей тартылған туристік ұйымдар қызметкерлерінің еңбегіне ақы төлеуге арналған шығындар, сондай-ақ сақтандыру жарналары түріндегі аударымдар; - жарнамаға арналған шығындар, оларға жарнама бұйымдарын (проспектілер, плакаттар, күнтізбелер, прејскуранттар және т. б.) әзірлеуге және басып шығаруға, бірегей фирмалық пакеттерді әзірлеуге және дайындауға, жарнамалық кәдесыйлар сатып алуға және дайындауға, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жарнамалық іс-шараларға және т. б. арналған шығындар жатады.

Туристік өнімдердің нақты құнында:

- Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген тәртіппен және шарттарда айқындалған залалды өтеу жөніндегі төлемдерді жүзеге асыру кезінде міндеттерді орындауға байланысты қызметкерлерге жарақаттанғаны, кәсіптік аурулары немесе денсаулығына зақым келтіргені үшін өтемақы төлеуге арналған шығындар; - туристік ұйымның қайта ұйымдастырылуына, штат пен персоналдың қысқаруына байланысты одан босатылған қызметкерлерге төлемдер. Туристік өнімді өндіруге, жылжытуға және сатуға арналған шығындарды есепке алу өндірілетін туристік өнімге материалдық, еңбек, ақша және басқа да шығыстар туралы жедел, сенімді және толық ақпаратты қамтамасыз етуі керек.

4. Туристік өнімнің өндірістік шығындары

Туристік өнімнің өзіндік құнын есептеу. Туроператордың өзіндік құнын есептеу объектісі жеке туристік өнім болып табылады. Оның құны ваучерлерді қалыптастыру, жылжыту және сату процесінде қолданылатын материалдық және басқа ресурстардың құнын бағалау болып табылады. Туристік өнімді есептеу кезінде ескерілетін шығындардың құрамы туристік өнімді жоспарлау, есепке алу және өзіндік құнын есептеу және туристік қызметпен айналысатын ұйымдарда қаржылық нәтижелерді қалыптастыру бойынша Әдістемелік ұсыныстармен анықталады. Сонымен, туроператордың барлық шығындары өндірістік (туристік өнімді қалыптастыруға байланысты) және коммерциялық (оны жылжытуға және сатуға байланысты) болып бөлінеді.

Өндірістік шығындар туристік өнімнің өзіндік құнын есептеу. Өндірістік шығындар оларды туристік өнімнің өзіндік құнына қосу әдісіне байланысты бөлінеді; - тікелей шығындар-бұл тиісті есептеу объектісінің өзіндік құнына тікелей қосуға болатын шығындар; - жанама (үстеме) – тұтастай алғанда фирманың қызметіне байланысты шығындар, олар арнайы әдістердің көмегімен тиісті есептеу объектісінің өзіндік құнына қосылады.

Әдістемелік ұсынымдар туристік өнімнің өзіндік құнына кіретін өндірістік шығындардың типтік тобын анықтады. Турөнімді өндіру кезінде пайдаланылатын бөгде ұйымдардың қызметтеріне құқықтарды сатып алу жөніндегі шығындар. Бұл:

- қонақ үйлер (туристерді орналастыру және тұру жөніндегі өзге де ұйымдар);

- тасымалдаушылар;

- қоғамдық тамақтандыру ұйымдары;

- экскурсиялық бюролар және экскурсиялық қызмет көрсету жөніндегі өзге де осыған ұқсас ұйымдар;

- медициналық мекемелер, санаторийлер және профилакторийлер, медициналық қызмет көрсету, ауруларды емдеу және алдын алу жөніндегі шығыстар;

- визаны ресімдеуге байланысты және жол жүруді ресімдеу бойынша өзге де шығындар;

- мәдени-ағарту, мәдени-ойын – сауық және спорттық сипаттағы ұйымдар;

- сапар кезеңінде туристерді сақтандыру бойынша;

- гид, ілесіп жүрушілер;

- туристік өнімді өндіру кезінде пайдаланылатын өзге де қызметтер.

Өндірістік персоналдың қызметіне байланысты шығындар. Бұған мыналарды жатқызуға болады:

- менеджерлердің еңбегіне ақы төлеуге арналған шығындар, оның ішінде азаматтық-құқықтық сипаттағы шарттар бойынша төленетін персоналдың сыйақысы

- мемлекеттік бюджеттен тыс қорларға сақтандыру жарналары;

- қызметкерлердің жеке автокөлігін қызметтік мақсатта пайдалану жөніндегі шығындарды қоса алғанда, турфирма немесе оның құрылымдық бөлімшесі орналасқан пункттің шегіндегі қызметтік жол жүрулерге байланысты шығындар.

Туристік өнімді өндіруге қатысатын туристік ұйым бөлімшелерінің шығындары. Оларға мыналар жатады:

- баланстағы қонақ үйлер, демалыс үйлері және т.б.;

- спорттық ғимараттар;

- көлік құралдары (мысалы, экскурсиялық автобустар) және т.б. бұл шығындар "негізгі өндіріс"шотында көрсетіледі.

Туристік өнімді өндіруге арналған шығындарды есепке алу кезінде тапсырыс беру әдісін қолдануға болады, онда есепке алу объектісі туристік өнімді немесе стандартты туристік өнімдер тобын құруға арналған жеке тапсырыс немесе белгілі бір белгі бойынша біріктіруге болатын туристік өнімдерді өндіруге арналған тапсырыстар жиынтығы болып табылады. Туристік өнімді өндіру кезінде пайдаланылатын жұмыстарды орындайтын бөлімшелердің шығындары "Қосалқы өндірістер"шотында ескеріледі. Осы бап бойынша үстеме шығындар:

- басқару аппараты қызметкерлерінің еңбегіне ақы төлеу;

- іссапар шығыстары көрсетіледі;
 - әкімшілік және шаруашылық мақсаттағы ғимараттар мен үй-жайларды ұстауға және пайдалануға арналған шығыстар;
 - коммуналдық қызметтерге, кеңсе техникасына қызмет көрсетуге арналған шығыстар;
 - үй-жайларды өрт және күзет күзетіне арналған шығыстар;
 - қызметтік автокөлікті ұстауға және пайдалануға арналған шығыстар;
 - негізгі құралдардың және МЕА амортизациясы;
 - жаңа бағыттарды әзірлеуге байланысты шығындар;
 - байланыс Қызметтерінің құны;
 - кеңсе тауарларына, қатаң есептілік бланкілерін сатып алуға арналған шығыстар;
 - ақпараттық, заңдық, аудиторлық қызметтерге арналған шығыстар, сондай – ақ кадрларды іріктеу жөніндегі Бөгде ұйымдардың қызметтеріне байланысты шығындар;
 - кадрларды даярлауға және қайта даярлауға байланысты шығындар; - өкілдік шығыстар;
 - туристік өнімді өндіруге байланысты өзге де шығындар.
- Туроператордың шығындарының бұл тобы жанама болып табылады, олар "жалпы экономикалық шығындар"шотында ескеріледі. Олар ай сайын арнайы әдістердің бірі негізінде есепке алу объектілері арасында бөлінеді – атап айтқанда:
- есепке алу объектісіне жатқызылған тікелей шығындарға пропорционалды;
 - есепке алу объектісі бойынша шығындарға тікелей қосылатын жұмыскерлердің еңбегіне ақы төлеу сомасына пропорционалды;
 - есепке алу объектілерінің жоспарлы өзіндік құнына пропорционалды.
- Үстеме шығыстарды бөлудің таңдалған әдісі туристік ұйымның есеп саясатында көрсетіледі.

5. Туристік компаниялардағы бухгалтерлік есеп ерекшеліктері

Туристік ұйымдардың қызметі 2001 жылғы 13 маусымда қабылданған" Қазақстан Республикасындағы туристік қызмет туралы" Қазақстан Республикасының Заңымен реттеледі.

Бұл Заң Қазақстан Республикасы экономикасының бір саласы ретінде туристік қызметтің құқықтық, экономикалық, әлеуметтік, ұйымдастырушылық негіздерін айқындайды.

Осы Заңның 1-тарауында Дүниежүзілік туристік ұйымның (ДСҰ) ұсынымдарына сәйкес туристік қызметтің негізгі ұғымдары және халықаралық туристік практикада пайдаланылатын терминология ашып көрсетіледі:

- туристік ұйымдар-қызметінің негізгі түрі туристік қызмет болып табылатын заңды тұлғалар;
- туристік қызмет-бұл жеке және заңды тұлғалардың Туристік қызметтер көрсету жөніндегі қызметі;

- туристік қызметтер-бұл туристің туристік саяхаты кезеңінде оның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажетті және осы саяхатпен байланысты қызметтер(орналастыру, тасымалдау, тамақтандыру, туризм нұсқаушыларының, гидтердің (гид-аудармашылардың) экскурсиялық қызметтері және сапар мақсаттарына қарай ұсынылатын басқа да қызметтер);

- туристік өнім-саяхат кезінде туристің қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жеткілікті туристік қызметтер жиынтығы;

- туристік жолдама-бұл туристік қызметтер кешенін алуға құқықты растайтын құжат;

- туристік ваучер-бұл туристің тур құрамына кіретін қызметтерге құқығын және оларды төлеу фактісін растайтын құжат;

- туристік операторлық қызмет (туроператорлық қызмет) - бұл қызметтің осы түріне лицензиясы бар заңды тұлғалардың Туристік агенттер мен туристердің өз туристік өнімдерін қалыптастыру, жылжыту және өткізу жөніндегі қызметі;

- туристік агенттік қызмет (турагенттік қызмет)-бұл қызметтің осы түріне лицензиясы бар жеке және (немесе) заңды тұлғалардың (бұдан әрі-турагент) туристік өнімді жылжыту және өткізу жөніндегі қызметі.

"Қазақстан Республикасындағы туристік қызмет туралы" Заңның 17-бабында туристік қызмет көрсету жазбаша нысанда жасалатын шарт негізінде жүзеге асырылады және Қазақстан Республикасының, оның ішінде тұтынушылардың құқықтарын қорғау саласындағы заңнамасына сәйкес келуге тиіс деп жазылған.

Ресей Федерациясының Азаматтық кодексінің 378-бабына сәйкес келісім - бұл екі немесе одан да көп адамның азаматтық құқықтары мен міндеттерін белгілеу, өзгерту немесе тоқтату туралы келісім.

ҚР Азаматтық кодексінің 393-бабына сәйкес Тараптар арасында оның барлық елеулі талаптары бойынша келісімге қол жеткізілген кезде шарт жасалған болып есептеледі. "Туристік қызмет туралы" Заңның 17-бабына сәйкес шарттың елеулі талаптарына мыналар жатады:

- туристік қызметті жүзеге асыруға лицензия туралы деректерді, оның атауын, орналасқан жерін және банктік деректемелерін қоса алғанда, туроператор немесе турагент туралы ақпарат;

- туристік өнімді өткізу үшін қажетті көлемде турист туралы мәліметтер;

- туристік өнімнің тұтынушылық қасиеттері туралы, оның ішінде болу бағдарламасы және саяхат бағыты туралы, туристердің қауіпсіздік шарттары туралы, туристік қызметтерге сертификаттың болуы туралы ақпарат;

- сапардың басталу және аяқталу күні мен уақыты;

- туристерді қарсы алу, шығарып салу және алып жүру тәртібі;

- туристік өнімнің бағасы және оны төлеу тәртібі;

- тараптардың міндеттері мен жауапкершілігі;

- шартты өзгерту және бұзу талаптары;

- туристің багажын межелі пунктіне жеткізу мәліметтері мен талаптары және шарттың осы тармағын тиісінше орындамаудың құқықтық салдары;

Шарттың тараптардың келісімі бойынша айқындалатын басқа да талаптары.

Турист туроператордан немесе турагенттен осы қызметтерді кім ұсынатынына қарамастан, турға кіретін барлық Қызметтерді көрсетуді талап етуге құқылы.

Саяхаттың нақты шарттары, туристік өнімнің бөлшек сауда бағасы туристік жолдамада көрсетіледі. Туристік жолдама туроператордың немесе турагенттің туристік өнімді сатуға офертасының жазбаша акцепті (ҚР АҚ 395-бабы-шарт жасасу туралы ұсыныс) және шарттың ажырамас бөлігі, сондай-ақ туроператордың немесе турагенттің бастапқы есепке алу құжаты болып табылады.

Туристік маршруттарға жолдамалар мен экскурсиялық қызмет көрсету құнына мыналар кіреді:

жолаушылар көлігі қызметтері:

туристік қонақ үй кешендерінде, туристік орталықтарда, қонақ үйлерде, турбазаларда, пансионаттарда, кемпингтерде тұру және тамақтану;

басқа ведомстволардың жалға алынған орналастыру құралдарында тұру және азаматтардың жеке тұрғын үйі;

экскурсиялық, туристік-сауықтыру қызмет көрсету;

мәдени-көпшілік қызмет көрсету және т. б.

Жолдамаға маршрутта қызмет көрсету бағдарламасы, жүру жолында ұсынылған тәуекел факторлары және мінез-құлық қағидалары туралы ақпараттық хат қоса беріледі.

Туристі жіберетін туроператор немесе турагент пен турға кіретін нақты қызметтерді ұсынатын туроператор немесе тұлғалар арасындағы өзара есеп айырысуларды реттеу туристік ваучер негізінде де жүзеге асырылуы мүмкін.

Туристік ваучер туристің жоғарыда көрсетілген қызметтер кешенінің құрамына кіретін қызметтерге құқығын белгілейтін және оларды көрсету фактісін растайтын құжат болып табылады.

Туристік өнімді түпкілікті тұтынушыға жеткізу кезінде туроператор мен турагент арасында делдалдық шарттар (тапсырма шарты, комиссиялар, агенттік шарт) жасалады.

Туристік қызмет лицензияланған қызмет түрлеріне жатады.

Туристік қызметті лицензиялау " Қазақстан Республикасындағы туристік қызмет туралы "Қазақстан Республикасы Заңының 15-бабында, сондай-ақ Қазақстан Республикасының 17.04. Заңының 9-бабында көзделген. 1995 жылғы № 2200 " Лицензиялау туралы "(13.06-ға өзгерістермен және толықтырулармен). 2001 жыл).

Туристік қызметті жүзеге асыруға Лицензия, әдетте, үш жылға беріледі. Бірақ оны алуға өтініш берген адамның өтініші бойынша лицензияның қолданылу мерзімі өзгертілуі мүмкін (мерзімі 3 жылдан аз).

"Туристік қызмет туралы" Қазақстан Республикасының Заңында туроператорлар мен турагенттер өткізетін туристік өнімді сертификаттау көзделген.

Сертификаттау-бұл өнімнің, қызметтердің және басқа объектілердің белгіленген талаптарға сәйкестігін растау қызметі.

Сертификаттау Стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі уәкілетті орган белгілеген талаптарға сәйкес жүргізіледі.

Бақылау сұрақтары

1. Материалдар қозғалысы есебінің ведомостісі
2. Материалдар қозғалысын бақылау түрлері
3. Жабдықтаушылардан тауарлардың келіп түсу есебі
4. Материалдар қозғалысы есебінің жүргізілу тәртібі
5. Қоймадағы материалдар қозғалысын бақылау есебі
6. Материалдар қозғалысы есебі
7. Туристік өнімнің баға саясаты
8. Экономиканың дамуындағы туризм алатын орны
9. Кассадағы операциялардың есебі
10. Сауданың түрі

ТАҚЫРЫП 8. ҚОҒАМДЫҚ ТАМАҚТАНДЫРУ КӘСІПОРЫНДАРЫНДА ӨНІМДІ ӨНДІРУ МЕН САТУДЫ ЕСЕПКЕ АЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

1. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарындағы бухгалтерлік есептің ерекшеліктері.
2. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында баға қалыптастыру.
3. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының қоймаларындағы тауарларды, өнімдер мен ыдыстарды есепке алу.
4. Қоғамдық тамақтану өнімдерін өндіру мен өткізуді есепке алу.
5. Буфеттерде және ұсақ бөлшек желілерде тауарларды есепке алу.

1. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарындағы бухгалтерлік есептің ерекшеліктері.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының негізгі мақсаты кейіннен сатып алушыларға немесе ұйымдарға сату үшін өз өнімдерін өндіру (тамақ дайындау) болып табылады.

Өз өнімі ас үйде немесе қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының (ұйымдарының) өндірістік цехтарында шикізатты жылумен немесе суықпен өңдеу жолымен өндірілген дайын бұйымдар мен жартылай фабрикаттарды білдіреді. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары өздері өндірген өнімдермен қатар кейбір сатып алынған тауарлар да сатылады.

Сатып алынған тауарлар-бұл кез-келген өңдеусіз сырттан сатып алынған тамақ өнімдері. "Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы" Қазақстан

Республикасының Заңына сәйкес қоғамдық тамақтандыру қызметтері саласындағы тұтынушылар мен орындаушылар арасындағы қатынастарды айқындайтын және реттейтін" қоғамдық тамақтандыру өнімдерін (көрсетілетін қызметтерін) өндіру және өткізу қағидалары", сондай-ақ қоғамдық тамақтандыру саласындағы өнімдерді (көрсетілетін қызметтерді) өндірумен және өткізумен айналысатын заңды және жеке тұлғалардың орындауы міндетті талаптар әзірленді.

Ережеге сәйкес, қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары тұтынушыларға көрсетілетін қызметтер туралы қажетті және сенімді ақпаратты көрнекі және қол жетімді түрде жеткізуге міндетті. Бұл ақпарат мыналарды қамтуы керек:

- тағамдарды дайындау тәсілдерін және оларға кіретін ұйымның фирмалық атауы, оның орналасқан жері (заңды мекенжайы), кәсіпорынның типі, сыныбы, жұмыс режимі;

- қызметтер тізбесі және оларды көрсету шарттары;

- қызметтердің бағасы мен төлем шарттары;

- негізгі ингредиенттерді көрсете отырып, қоғамдық тамақтандырудың болжамды өнімінің атауы;

- қоғамдық тамақтандыру кәсіпорнының дайын тағамдары мен басқа да өнімдері порцияларының массасы (көлемі) туралы мәліметтер;

- лицензияның болуы;

- қызметтерді сертификаттау туралы ақпарат.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары тұтынушыға сапасы нормативтік құжаттардың міндетті талаптарына және тапсырыс талаптарына сәйкес келетін қызметтерді көрсетуге міндетті.

Өндірілетін өнім мен көрсетілетін қызметтердің сапасы мәселелерінде тұтынушылардың мүдделерін қорғау мақсатында "стандарттау және сертификаттау туралы" Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының барлық өнімдері мен қызметтері нормативтік құжаттаманың талаптарына сәйкес келуі тиіс: санитарлық-гигиеналық және технологиялық; азық-түлік шикізаты мен өнімдерінің қауіпсіздігі; экологиялық, өртке қарсы және электр қауіпсіздігі. Өндірістік үй-жайлар мен жабдықтарды орналастыру өнімді өндіру мен өткізудің технологиялық процесін жүргізудің бірізділігін қамтамасыз етуі тиіс.

Қоғамдық тамақтандыру қызметтерін әр түрлі кәсіпорындар (мейрамханалар, барлар, асханалар, асханалар және т.б.) ұсына алады. Олар өз кезегінде сыныптарға бөлінеді: люкс, жоғары, бірінші. Кәсіпорынның түрі мен класын меншік иесі немесе кәсіпорын басшысы анықтайды. Бұл бөлім кәсіпорынның түріне, оның орналасқан жеріне, тұтынушыға көрсетілетін қызметтердің көлеміне, материалдық-техникалық жабдыкталу дәрежесіне байланысты. Кәсіпорынның таңдап алынған типі мен сыныбына сәйкестігін беруді және растауды (лицензия болған кезде) жергілікті атқарушы органдар куәлік беру түрінде жүзеге асырады.

Люкс кәсіпорындарына ғимараттардың сәулеттік және көркемдік шешімінің ерекше сипаты бар, келушілерге қызмет көрсетудің ең жоғары

деңгейі және кең ассортименті бар мейрамханалар мен барлар кіреді(өндірілетін және сатылатын өнім).

Мейрамханалар, кафелер, барлар, сонымен қатар келушілерге қызмет көрсетудің жоғары деңгейі және өндірілетін өнімдердің кең ассортименті бар жоғары деңгейлі кәсіпорындарға жатады.

Бірінші сыныпқа аз қызмет көрсететін барлық басқа тамақтандыру кәсіпорындары кіреді: өзіне-өзі қызмет көрсету әдісі бойынша жұмыс істейтін кәсіпорындар (кафелер, барлар, асханалар, кәсіпорындардың буфеттері); сондай-ақ кафелер, асханалар, асханалардың филиалдары, өндірістік кәсіпорындардың, мекемелердің, оқу орындарының аумағында да, одан тыс жерлерде де орналасқан, бірақ оларға қызмет көрсететін кәсіпорындар немесе студенттер.

Барлық типтегі және сыныптағы қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары өздерінің өндірістік (дайын өнімді өндіру) және сауда (өндірілген өнімді сату) қызметін әр түрлі типтегі және сыныптағы кәсіпорындар үшін аспаздық өнімдер ассортиментіне мемлекетаралық стандарттың, сондай-ақ санитарлық қызметпен келісілген ассортимент минимумының талаптарын басшылыққа ала отырып, жасалған мәзір мен прејскурант негізінде жүзеге асырады.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарындағы бухгалтерлік есеп екі бағыттағы қызметті көрсетуге арналған: бір жағынан, бұл процестер өндіріс, ал екінші жағынан, сауда (сату) процестері.

Қоғамдық тамақтанудың ерекшелігі: өнімді өндіру және сату процестерінің тығыз байланысы.

Өндіріс процесі өнімдер (өндірістік қызмет нәтижесінде шығарылатын тағамдар, өнімдер мен жартылай фабрикаттар) жасалатын маңызды кезеңдердің бірі болып табылады, ол, әдетте, осы мақсаттар үшін арнайы бөлінген, жабдықталған және дайындалған жерлерде (өндіріс немесе ас үй) жүзеге асырылады.

Кәсіпорын үшін сату процесі тұтыну мақсатына жеткен кезде тауар қозғалысының соңғы кезеңін құрайды.

Тамақтандыру кәсіпорнының қызметі өнімнің жеткізушіден тұтынушыға ауысуы ретінде ұсынылуы мүмкін, мұнда кәсіпорынның өзі қосымша ыңғайлылықты тудыратын немесе өнімге жаңа қасиеттер беретін, яғни өнімнің тұтынушылық құндылығын арттыратын байланыстырушы ретінде әрекет етеді.

2.Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында баға қалыптастыру

Баға-бұл өнімнің өзіндік құнынан және кәсіпорынның кірістілігін қамтамасыз ететін кірістіліктің белгілі бір пайызынан тұратын тауарлар, жұмыстар немесе қызметтер құнының ақшалай көрінісі. Бағаның бірнеше түрі бар, атап айтқанда:

1) көтерме және бөлшек сауда. Көтерме бағамен өндіруші өз өнімдерін көтерме сатып алушыларға сатады, ал бөлшек саудада олар тауарларды тікелей халыққа сатады;

2) нарықтық және шарттық. Нарық конъюнктурасының өзгеруіне байланысты сатушы белгілейтін баға нарықтық немесе еркін баға болып табылады, ал сатушы мен сатып алушы арасындағы уағдаластық нәтижесінде белгіленетін баға-шарттық;

3) сатып алу және сату. Тауарды сатып алатын баға сатып алынады, ал ол сауда маржасын ескере отырып, сатып алушыларға сатылады — сату.

Экономиканың басқа салаларынан айырмашылығы, тамақтандыру кәсіпорындарында өнімнің өзіндік құны есептелмейді. Баға ерекшеліктері, ең алдымен, өз өндірісінің өнімдерін есептеу әдісімен сипатталады. Қоғамдық тамақтану кезінде шығындар сату бағасын есептеуге дейін азаяды, ол тікелей шығындар ретінде тек шикізаттың құнын қамтиды, ал қалған элементтер мен күрделі шығындар сауда маржасы арқылы бағада көрсетіледі.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының дайын өнімдеріне сату бағасы олардың өзіндік құны негізінде анықталады.

Бір тағамның бағасын дәл анықтау үшін олар 100 тағамға (10 кг) шикізат құнын есептеу арқылы есептеледі. Сату бағасы есептеу карточкасында әр тағамға немесе өнімге бөлек, жиынтықтың сату құнын 100 порцияға немесе 10 кг-ға бөлу арқылы анықталады.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарындағы негізгі нормативтік құжаттар: Шикізат шығыны, жартылай фабрикаттар мен дайын тағамдардың шығуы, сондай-ақ оларды дайындау технологиясы көрсетілген тағамдар мен аспаздық өнімдердің рецептураларының жинақтары болып табылады.

Жинақтардың әр рецептісінде шикізатты масса бойынша салу нормалары және дайын өнімнің шығу нормалары жеке компоненттердің массасы мен тұтас тағамның массасы көрсетілген.

Өнімдерді формулаларға салу нормалары екі немесе үш нұсқада белгіленген. Бірінші нұсқа бойынша ет, балық, құс еті, май, жұмыртқа және басқа да өнімдердің қымбаттауы қарастырылған. Егер тағам бірінші нұсқа бойынша дайындалса, онда оның бағасы жоғары болады. Екінші және үшінші нұсқалардың бағасын төмендету үшін олар картоп, көкөністер сияқты арзан өнімдердің инвестициялар мөлшерін арттырады.

Тағамның немесе бұйымның бағасын есептеудің дұрыстығын кәсіпорынның басшысы бекітеді және калькуляцияны жасаған адамның және өндіріс меңгерушісінің қолдарымен расталады.

Есептеу карточкасында өндірілген сату бағасын есептеу шикізат жиынтығындағы компоненттер мен шикізат пен өнім бағалары өзгергенге дейін жарамды. Өзгерістер туындаған кезде тағамның жаңа бағасы калькуляциялық карточканың келесі еркін бағанында айқындалады. Бұл ретте өткен өзгерістердің күні тіркеледі.

Жасалған калькуляциялық карточканың негізінде сату бағасын айқындау жоспар-мәзір бойынша тағамдардың ассортиментіне, әрбір тағамға арналған шикізат шығынының белгіленген нормаларына (рецептуралар жинағы бойынша) және калькуляцияға енгізілуге жататын шикізат бағасына қарай жүргізіледі.

Қоймадан қажетті өнім нормасын алу үшін негіз-бұл талап. Өнімдерді босату екі данада шот-фактурамен ресімделеді, оған өндіріс менеджері қол қояды және оны кәсіпорын басшысы бекітеді. Өндіріс менеджері жасаған жоспар-мәзір негізінде бухгалтерияда тағамның сату бағасы белгіленеді және келушілерге мәзір жазылады, онда тағамның атауы, оның құны және дайын салмағы көрсетіледі.

Тағамдар, тұздықтар, жеңіл тағамдар, жартылай фабрикаттар мен аспаздық өнімдердің бағасы шығындар негізінде анықталады. Буфеттер арқылы сатылатын сатып алынған тауарлар сатып алу бағасы мен сауда бағасынан тұратын бөлшек сауда бағасымен сатылады.

Сату тізбегін есептеу әдісі неғұрлым айқын болуы үшін біз мысал келтіреміз.

Мысал:

"Табиғи котлет" ыдысының сату бағасын есептеу керек. Ол үшін сатып алынған шикізатпен жұмыс істейтін қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары үшін ірі жартылай фабрикаттар мен котлеттердің Шығу жылдамдығы көрсетілген рецепттер жинағының кестесін қолдана отырып, біз есептеулер жүргіземіз:

"Табиғи котлет" тағамының өзіндік құнына кіретін 3-ші санаттағы шошқа етінің жалпы шикізатының (қабырға бөлігі бар корейлер) массасын анықтау үшін шошқа етінің 2-ші санатының таза массасын (147 г) және сүйекті (2 г) ірі жартылай фабрикаттардың Шығыс нормасына бөлу керек (64,6%). 3-ші санаттағы майлы шошқа етінің жалпы салмағы 258, г құрайды $[(147 + 20) : 64,6 \times 100\%]$, ол "табиғи котлет" ыдысының калькуляциясына қосылады. Еттен басқа, "табиғи котлет" тағамы пияз мен дәмдеуіштерді қамтиды.

3-санатты шошқа етін сатып алу бағасы — 1 кг үшін 280 теңге, пияз — 1 кг үшін 20 теңге, дәмдеуіштер-100 гр үшін 25 теңге.

Жоғарыда айтылғандай, тағамның (өнімнің) бағасын дәл анықтау үшін есептеу 100 тағамға немесе 10 кг-ға шикізаттың құнын есептеу арқылы жасалады.

Үстеме баға 200%, ал қосылған құн салығы 20% құрайтынын ескере отырып, тағамның сату құны 262 16 теңгені құрайды $[72,99 + (72,99 \times 200\%) + (72,99 + (72,99 \times 200\%) \times 20\%)]$.

3.Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының қоймаларындағы тауарларды, өнімдер мен ыдыстарды есепке алу

Қоймаға келіп түскен барлық өнімдерді, тауарлар мен ыдыстарды қойма меңгерушісі (қоймашы) атауы, саны, сорты және бағасы бойынша кіріске алуға міндетті. Қабылданған тауарлық-материалдық құндылықтарға арналған құжаттар оларды тексеру және сату бағаларын анықтау үшін бухгалтерияға уақтылы ұсынылуы керек.

Қоймаларға келіп түсетін өнімдер мен тауарларды құжаттық ресімдеу тәртібі негізінен тауарлық-материалдық құндылықтар қандай көздерден және

қандай жолмен жеткізілетініне байланысты. Егер тауарларды жеткізуді жеткізуші жүзеге асырса, ол жолдағы жүктің сақталуына жауап береді. Тауарлар мен өнімдер, әдетте, олар өнеркәсіп оралған ыдыста немесе пломбаланған контейнерлерде жеткізіледі. Кейбір тауарлар қаптамасыз тасымалданады. Алайда, барлық жағдайларда тауарды жеткізген қызметкерде жүкке ілеспе құжат-шот-фактура, тауар-көлік жүкқұжаты және т. б. болуы тиіс..

Қойма меңгерушісі (қоймашы) жүкті ала отырып, контейнерлер мен олардың пломбаларының бүтіндігін (егер жүк контейнерлерде жеткізілсе), сондай-ақ өнеркәсіп қаптамасында жеткізілген тауарлар бойынша ыдыстың бүтіндігін тексеруі тиіс.

Контейнерде, пломбада немесе өнеркәсіп ыдысында бүліну іздері болмаған кезде қойма меңгерушісі (қоймашы) шот-фактураның барлық даналарына жүк орындарының санын алғаны туралы қол қояды. Контейнерлерде жеткізілген жүкке арналған құжаттарда контейнердің нөмірі мен пломбалардың жай-күйі көрсетіледі.

Қойма меңгерушісі (қоймашы) шот-фактураның екі данасын тауарды жеткізген адамға береді, ал бір данасын контейнерлерді немесе өнеркәсіптің қаптамасын ашу кезінде тауардың саны мен сапасын тексеру үшін өзінде қалдырады.

Қаптамасыз келіп түскен жүкті оны жеткізген адамның қатысуымен дереу тексереді.

Азық-түлік пен тауар қоймаға олардың контейнерлердегі, пломбалардағы немесе ыдыстардағы бүліну белгілері бар келіп түскен жағдайларда іс жүзіндегі бар-жоғын және ілеспе құжаттарға сәйкестігін дереу тексереді.

Егер өнімдерді, тауарларды және ыдыстарды қабылдау кезінде ілеспе құжаттарда көрсетілген саны мен сапасына қарсы алшақтық анықталса, қойма меңгерушісі (қоймашы) жүкке ілесіп жүрген қызметкердің және мүдделі емес ұйым өкілінің қатысуымен Өнімді (тауарды) қабылдау кезінде санында белгіленген алшақтық туралы актіні немесе тауарды сапасы бойынша қабылдау туралы актіні жасауға тиіс.

Актіге жүкті тексеруге қатысқан барлық адамдар қол қояды. Актінің бір данасы жүкті жеткізген қызметкерге алушыда қалған актінің данасына қол қойғызып тапсырылады. Актінің жасалғаны туралы бір мезгілде шот-фактуралардың барлық даналарына және тауар-көлік жүкқұжатына белгі жасалады.

Келіп түскен өнімдерге, тауарлар мен ыдыстарға актілерге сәйкес қойма меңгерушісі (қоймашы) кіріс жүкқұжатын жазып береді.

Жарамды контейнерлерде немесе пломбалардың немесе ыдыстардың бүліну белгілерінсіз келген өнімдер мен тауарлардың бар-жоғын тексеруді, әдетте, жүкке ілесіп жүрген адам болмаған кезде жүргізеді.

Өнімдер мен тауарлардың нақты бар-жоғы ілеспе құжаттармен салыстырылады, содан кейін есеп бағалары мен олардың құны шот-фактураның немесе қойма меңгерушісі (қоймашы) қол қоятын басқа құжаттың бос бағандарына қойылады.

Егер құндылықтарды қабылдау кезінде жеткізушінің құжаттарымен айырмашылықтар анықталса, онда актілер де жасалады.

Азық-түлік пен тауарлар қоймадан ас үйге, жартылай фабрикаттар шығаратын цехтарға, буфеттерге және басқа да қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарына жіберіледі.

Өнімдерді ас үйге және жартылай фабрикаттар цехына жіберу, әдетте, күн сайын, шығаруға жоспарланған тағамдар мен аспаздық өнімдерді дайындау қажеттілігі шегінде және аспазшының өткен жылғы қалдықтарын ескере отырып жүзеге асырылады. Қоймадан өнімнің қажетті нормасын босатуға өндіріс меңгерушісі қол қоятын және кәсіпорын басшысы бекітетін талап пен жүкқұжат негіз болады. Жүкқұжаттар екі данада ресімделеді: біреуі өнімдермен бірге өндіріс меңгерушісіне беріледі, екіншісі — тауарлық есеппен бірге қоймашы бухгалтерияға тапсырады.

Ас үйге жіберілетін өнімдердің санын жартылай фабрикаттар цехтарында ас мәзірін немесе өндіріс жоспарын жасау кезінде қоғамдық тамақтандыру кәсіпорнының директоры (меңгерушісі) анықтайды.

Буфеттерге жіберілетін өнімдер мен тауарлардың санын бөлшек сауда айналымының белгіленген жоспарын және өнімдер мен тауарларды әкелу жиілігін ескере отырып, кәсіпорынның директоры (меңгерушісі) анықтайды.

Азық — түлік пен тауарларды ас үйге, буфеттерге және басқа да қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарына жіберу Шығыс жүкқұжатын екі данада ресімдейді: бірінші данасы қоймада қалдырылады және есепке қоса беріледі, екіншісі өнімдер мен тауарларды алушыға-аспазға, буфетшіге және т.б. беріледі.

Азық-түліктерді, тауарлар мен ыдыстарды босатуды ресімдеудің мұндай тәртібі қойма меңгерушісі (қоймашы) мен азық-түлікті алушы әртүрлі адамдар болған және Сеніп тапсырылған құндылықтар үшін бөлек материалдық жауаптылықта болған барлық жағдайларда белгіленуге тиіс.

Жеке қойма меңгерушісін (қоймашыны) ұстау орынсыз болатын шағын қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында қоймашының міндеттері аспазшыға немесе буфетшіге жүктелуі мүмкін. Мұндай жағдайларда азық-түлік пен тауарларды қоймадан босату оларды басқа материалдық жауапты адамдарға босату кезінде ғана Шығыс жүкқұжаттарымен ресімделеді. Мысалы, қоймашының міндеттері аспазшыға жүктелген кезде, асханадан буфетке жіберілген өнімдер мен тауарларға жүкқұжат жазылады, ал ас үй өнімдерін жасау үшін ас үйге жіберілген өнімдерге құжат жасалмайды. Аспаз жұмсаған Өнімдер Ас үй бұйымдарын сату туралы бастапқы құжаттардың (ас үй бұйымдарын сату мен босатуды есептеу актісі, чектерді есептеу актісі, буфеттерге бұйымдарды босатуға арналған жүкқұжаттар және т.б.) негізінде оның есебінен есептен шығарылады.

Өнімдердің басқа шығарылымдары сауда кәсіпорындарындағыдай жасалады.

Сақтау немесе босату процесінде өнімдердің, тауарлардың немесе ыдыстардың бүлінуі, ұрылуы немесе сынығы анықталған кезде қойма

меңгерушісі (қоймашы) бұл туралы кәсіпорын директорына (меңгерушісіне) баяндауы тиіс.

Шығындардың саны мен себептерін анықтау үшін комиссия тағайындалады. Ол "тауардың (материалдың) бүлінуі, ұрылуы, сынығы туралы актіні" жасайды, онда бүлінген (сынған) құндылықтардың саны, олардың құны, жоғалу себептері көрсетіледі және оларды өткізу мүмкіндігін айқындайды.

Комиссия төрағасы актінің бірінші данасын тексеру және кәсіпорын директорына беру үшін кәсіпорынның бас бухгалтеріне береді. Актінің бір данасын материалдық жауапты адамға береді, ол есеппен бірге бухгалтерияға тапсырады.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында анықталған тара пердесі актімен ресімделеді.

Тараны кері қайтарып алу шығындарын актілеу үшін комиссия тағайындалады. Комиссия актіде тауар келіп түскен құжатты көрсетуге, ілеспе құжат бойынша актіленетін ыдыстың салмағын іс жүзіндегі құжатпен салыстыруға және тауардың салмағындағы айырмашылықты, ыдыстың пердесінен болған шығынның бағасы мен сомасын анықтауға міндетті. Акт жасалғаннан кейін ыдыста актирлеу туралы белгі жасалады (күні мен нөмірі көрсетіледі).

Тараны кері қайтарып алу шығындарын есептен шығарудың дұрыстығын бақылауды бухгалтерия жүзеге асырады. Бухгалтерияда белгіленген нысандағы кітап жүргізіледі, онда тауар келіп түскен кезде тауардың кімнен және қандай құжат бойынша түскені, тауар мен ыдыстың атауы, тауардың брутто салмағы, нетто және ыдыстың салмағы көрсетіледі. Тараның назавес актісі жасалғаннан кейін кітапта актінің күні мен нөмірі, ыдыстың нақты салмағы және оның салмағында айырмашылық белгіленеді. Жеткізуші ұсынған жеңілдіктерден артық ыдыстың салмағынан ауытқудың барлық жағдайлары тексеріліп, тиісті шаралар қабылдануы керек.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының қоймаларындағы өнімдерді, тауарлар мен контейнерлерді есепке алуды дұрыс ұйымдастыру жедел басшылық пен бақылау үшін қажет. Өнімдер мен тауарлардың қалдықтары туралы қоймаларды есепке алу деректері меншікті өнімді шығару және сатып алынатын тауарларды өткізу жоспарын күн сайын жасау кезінде пайдаланылады.

Есеп беруге қабылданған өнімдердің, тауарлардың, ыдыстардың және басқа да құндылықтардың қозғалысын есепке алуды қойма меңгерушісі (қоймашы) тауар кітабында жүргізеді. Тауар кітабын беру алдында қойма меңгерушісі (қоймашы) нөмірлейді; соңғы бетке беттердің санын көрсете отырып, қоғамдық тамақтандыру кәсіпорнының директоры мен бухгалтері қол қояды.

Тауардың әрбір атауына оның номенклатуралық нөміріне сәйкес кітапта жеке шот, жеке бет ашылады.

Шоттар кітапта номенклатуралық нөмірлердің өсу ретімен орналастырылады. Әрбір тауар тобында (кіші топта) бұдан әрі түсуі мүмкін

тауарларға шоттар ашу үшін бос беттер қалдырылады.

Шоттың тақырыбында: сөре, тауар сақталатын ұяшық, номенклатуралық нөмір, өлшем бірлігі, баға, тауардың атауы, өлшеп орау, тауардың мөлшері мен сорты көрсетіледі.

Барлық өнімдер, тауарлар мен ыдыстар тауар кітабында қойма меңгерушісі (қоймашы) нетто салмағы немесе Дана саны бойынша есепке алады.

Құндылықтардың саны бойынша қозғалысы туралы тауар кітабындағы жазбаларды қойма меңгерушісі (қоймашы) күн сайын кіріс және шығыс құжаттарының негізінде жүзеге асырады; әрбір жазбадан кейін ол қалдықты шығаруға тиіс.

Материалдық жауапты адамның жазбасының дұрыстығы құндылықтар мен шығарылған қалдықтардың қозғалысы туралы кітапты бухгалтер тексереді. Бұл тексеру орынды әдетте, есептерді қабылдау кезінде жүргізіңіз, бірақ айына кемінде 2 рет, сондай-ақ түгендеу күні. Жүргізілген тексерулер туралы бухгалтер кітабында.

4. Қоғамдық тамақтану өнімдерін өндіру мен өткізуді есепке алу

Бухгалтерлік есепте азық-түлік өнімдеріне сату бағасын қалыптастыру бойынша операцияларды есептеу (материалдық) және қосымша (сату тізбегін қалыптастыру бойынша операциялар, бөлшек саудадағы операцияларға ұқсас) деп бөлуге болады.

Ас үй өнімдерін өндіруге жұмсалатын шығындарды есепке алу "негізгі өндіріс" белсенді шотында жүргізіледі. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарындағы бұл есеп калькуляциядан материалдыға айналады. Бұл шотта тек өндіріске жіберілген өнімдер мен шикізат ескеріледі. Қызметкерлердің жалақысы, жалақыдан аударымдар, ұстау бойынша шығыстар, негізгі құралдардың амортизациясы және т.б. сияқты барлық қалған шығындар сату бойынша шығыстар немесе жалпы және әкімшілік шығыстар ретінде ескеріледі және сауда үстеме бағалары есебінен жабылуы тиіс.

"Негізгі өндіріс" шотының дебеті бойынша: ас үйге келіп түскен шикізаттың құны, буфеттерден және ұсақ бөлшектерден өнімді қайтару, анықталған артық сома сомасы; кредит бойынша — өткізілген және жіберілген бұйымдарды дайындауға жұмсалған шикізаттың құны, өнімдерді қоймаға қайтару көрсетіледі. "Негізгі өндіріс" шотының дебеттік сальдосы жұмыс істемейтін шикізаттың, жартылай фабрикаттардың және ас үйдегі дайын өнімдердің құнын көрсетеді.

Сатуға берілген дайын бұйымдарды есепке алу "бөлшек саудадағы дайын өнім" шотында жүргізіледі.,

Кәсіпорын бухгалтериясында "дайын өнім" шотына дайын өнімдер бойынша сату бағасын қалыптастыру кезінде келесі қосалқы шоттар ашылады:

➤ 3 "дайын бұйым бағасындағы үстеме баға" қосалқы шоты, онда сатуға берілген дайын бұйымдар бойынша үстеме баға сомасы ескеріледі;

➤ 4 "Дайын бұйымның бағасындағы қосылған құн салығы" қосалқы шоты, онда сатуға берілген бұйымның бағасына қосылған ҚҚС сомасы көрсетіледі.

Сатып алынған тауарлар үшін сату бағасын қалыптастыру тәртібі жоғарыда айтылғанға ұқсас. Әр айдың соңында кәсіпорынның бухгалтериясындағы сатушылардың есептері негізінде өткізілген тауарлар, дайын өнімдер бөлігінде есептелген қосылған құн салығының сомасы және сауда үстеме бағасы түзетіледі. Сатылған дайын өнім мен сатып алынған тауарларға сауда маржасының Қандай мөлшері келетінін анықтау үшін олар сауда маржасының арнайы есебін жасайды. Бұл есептеудің мәні айдың басындағы сауда маржаларының сомасы және бір айда өндірілген тауарлар мен дайын өнімдерге айдың соңында сатылған және қалған тауарларға пропорционалды түрде бөлінеді. Біздің мысалда сатылған сауда маржасының сомасы:

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары үшін өнімнің бағасы тұтынушылардың сұранысын қанағаттандыру үшін, кәсіпорынның шығындарын өтеу үшін жеткілікті және жоспарланған рентабельділік деңгейіне сәйкес келуі үшін сауда маржасының мөлшерін дұрыс анықтау өте маңызды.

Өндірілген өнімге үстеме баға белгілеу кезінде қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары өндірістің бұзылу факторын ескере отырып талдау жүргізе алады. Үзіліссіз талдау кәсіпорын өзінің шығындарын кірістермен жабатын нүктені анықтауға мүмкіндік береді, нәтижесінде түпкілікті кіріс нөлге айналады.

5.Буфеттерде және ұсақ бөлшек желілерде тауарларды есепке алу.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарына бөлшек сауда кәсіпорындарымен бірдей функцияларды орындайтын буфеттер, барлар, дүңгіршектер, науалар, аспаздық дүкендер және т.б. кіреді, яғни дайын өнімдер мен сатып алынған жартылай фабрикаттарды тікелей халыққа қолма-қол ақшамен сату.

Өнімдер мен тауарлар буфеттер мен аспаздық дүкендерге өнім берушілерден шот-фактура және тауар-көлік жүкқұжаты бойынша; қоймадан — жүкқұжат бойынша келіп түседі; өз өндірісінің өнімдерін (дайын бұйымдар мен ас үйден жасалған тамақ өнімдері) босату алу парақтарымен ресімделеді.

Буфеттердегі өз өндірісінің тауарлары мен бұйымдары үстеме бағамен сату бағасы бойынша, қайтарылатын ыдыс — есептік баға бойынша жиынтықта ескеріледі.

Өз өндірісінің тауарлары мен өнімдері келушілерге қолма-қол есеп айырысу арқылы беріледі; төлем кәсіпорынның кассасы арқылы (кассалық аппаратты міндетті түрде пайдалана отырып) жүргізіледі. Егер өнім кассалық чектер бойынша берілсе, буфетші күннің соңында чектер бойынша түсім сомасын есептейді және оны кассалық аппараттың көрсеткіштерімен салыстырады.

Сатып алушыларға сұранысты қанағаттандыру үшін аспаздық, кондитерлік өнімдерді, жартылай фабрикаттарды сату алдын-ала тапсырыс бойынша жүзеге асырылуы мүмкін. Тапсырыс екі данада жасалады, онда өнімнің атауы, саны, бағасы, жалпы құны, тапсырыстың қабылданған күні, шығарылған күні мен уақыты көрсетіледі.

Тапсырыс кассаға немесе Тапсырыс қабылдаушыға төленеді, бланкінің "төленді" деген белгісі бар бірінші данасы сатып алушыда қалады, ал екіншісі — орындау үшін беріледі. Тапсырыстың құны оны алған кезде де төленуі мүмкін.

Тапсырыс берілген өнім сатып алушыға нормативтік-техникалық құжаттамада көзделген орамада беріледі.

Буфетпен немесе аспаздық дүкенмен сатылмаған өз өндірісінің өнімі ауысым ішінде ас үйге беріледі (қоршау парағында "қайтарылды" бағаны толтырылады); бос шыны ыдыс пен ыдысты қоймаға қайтару жүкқұжатпен ресімделеді.

Күн сайын немесе 2-3 күнде бір рет буфетші (немесе аспаздық сатушы) бухгалтерияға тауар есебін береді, онда тауардың күні, нөмірі, құны көрсетілген әрбір кіріс және шығыс құжаты жазылады. Тауар есебінің сыртқы жағында ыдыстың қозғалысы туралы есеп толтырылады.

Буфеттердегі тауарлардың талдамалы есебі әрбір материалдық жауапты тұлға бойынша жүргізіледі.

Буфетшілер ауысқан кезде тауарлардың, ыдыстардың және Мүкәммалдың қалдықтарын беру жүргізіледі, ол онда құндылықтардың атауы, саны, бағасы мен құны көрсетіле отырып, актімен ресімделеді.

Акт үш данада жасалады, оның біреуі тауарлық есеппен бірге бухгалтерияға тапсырылады, екіншісі құндылықтарды қабылдайтын тұлғаға беріледі, үшіншісі құндылықтарды тапсырған тұлғада қалады.

Ұсақ бөлшек сауда желісінің қызметкерлері (лотоктар, арбалар және т.б.) тауарды қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының қоймаларынан жүкқұжаттар бойынша, ал ас үй бұйымдары — алу парақтары бойынша алады. Бұл ретте құжаттар екі данада жазылады, оның біреуі тауарды алған адамға беріледі, екіншісі — тауарды жіберген материалдық жауапты адамда қалады. Жұмыс күнінің соңында тауарды алған сатушылар сатылған тауарлар үшін толық түсімді кәсіпорынның кассасына тапсырады, сатылмаған тауарларды қоймаға, ал ас үй бұйымдарын өндіріске қайтарады. Бұл шот-фактурада және қоршау парағында бекітілген. Әдетте, бөлшек сауда желісінің сатушылары тауарлық есептер жасамайды. Бірақ сатушылар қабылдау парақтары мен шот-фактураларға кәсіпорынның кассасына кіріс фактісін растайтын кассалық кіріс туралы түбіртекте қосып, құжаттармен бірге бухгалтерияға тапсырады, онда кіріс сомасы мен көрсетілген тауарларға сәйкестігі тексеріледі.

Буфеттердегі, барлардағы және басқа да бөлшек сауда желілеріндегі тауарларды есепке алу 1331 "бөлшек саудадағы тауарлар" шотында, дайын бұйымдарды (жоғарыда айтылғандай) - 1321 "бөлшек саудадағы дайын өнім" шотында жүргізіледі.

Буфеттердегі, дүкендердегі, кулинариялардағы және ұсақ бөлшектік желілердегі тауарлар мен дайын бұйымдар сату бағалары (үстеме баға мен ҚҚС қоса алғанда, өткізу бағалары) бойынша құндық көріністе ескеріледі.

Бақылау сұрақтары

1. Қоғамдық тамақтануды ұйымдастыру жөніндегі жалпы ережелер
2. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының жіктелуі
3. Жабдықтаушылар мен мердігерлердің есебі
4. Бухгалтерлік қорытынды есеп және оның мәліметтерін пайдаланушылар
5. Әкімшілік шығыстар
6. Капиталды құрылыстың мердігерлік келісім шарттары
7. Тауарлы-материалдық босалқыларды бағалау
8. Тауарлық босалқылардың есебі және оны құжаттау
9. Материалдар шығындарының есебі
10. Материалдар қозғалысы есебінің жүргізілу тәртібі

ТАҚЫРЫП 9. ҚОҒАМДЫҚ ТАМАҚТАНУ КЕЗІНДЕГІ БАҒАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ЕСЕБІ

1. Қоғамдық тамақтандыру кезіндегі бағаның қалыптасуы
2. Қоғамдық тамақтандыру кезіндегі бағаның есебі
3. Қоғамдық тамақтандыру ұйымдарында есеп жүргізудің халықаралық тәжірибесі
4. Қоғамдық тамақтандыру өнімдерінің сату бағалары
5. Калькуляция сметасын құру. Стандарттар бойынша шикізат мөлшерін есептеу

1. Қоғамдық тамақтандыру кезіндегі бағаның қалыптасуы

Қоғамдық тамақтандыру- дайын өнімді дайындап, өткізетін және тұтынушыларға қызмет жасайтын халық шаруашылығының саласы. Әдетте, қоғамдық тамақтандыру халықты кәсіпорындарда, асханаларда, мейрамханаларда, шәйханаларда, буфеттерде, сондай-ақ асханадан, үй кухнясынан дайын тамақты үйге босату арқылы тамақтану. Оның кейбіреулері жұмыс немесе оқу орны бойынша тұтынушыларға қызмет көрсетеді.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарды тұтынушыларға тапсырыс және міндетті нормативтік құжаттардың талабына сәйкес келетін қызметтер көрсету керек. Өндірілетін өнімдер мен көрсетілген қызметтердің сапасы төңірегінде тұтынушылардың мүдделерін қорғау мақсатында «Стандарттау және сертификациялау туралы» ҚР Заңы қабылданды.

Қоғамдық тамақтандыру объектілері мынандай санаттарға бөлінеді:

1) Ресторан - тұтынушыларға міндетті түрде даяршылар қызмет көрсететін, тапсырыстық және фирмалық тағамдарды қоса алғанда, дайындалуы күрделі ас мәзірінің түр-түрін, сондай-ақ алкоголь өнімдерін ұсынатын қоғамдық тамақтандыру және демалыс объектісі;

2) Кафе - тұтынушыларға міндетті түрде даяршылар қызмет көрсететін, тапсырыстық және де фирмалық тағамдарды қоса алғанда дайындалуы күрделі ас мәзірінің түр-түрін сондай-ақ алкоголь өнімдерін ұсынатын қоғамдық тамақтандыру және демалыс объектісі болып табылады

3) Бар - тұтынушыларға өз-өздеріне қызмет көрсететін қоғамдық тамақтандыру объектісі.

4) Асхана - тұтынушылар өз-өздеріне қызмет көрсететін қоғамдық тамақтандыру объектісі.

Сауда объектісінің мамандырылуын ҚР-ның заңдарына сәйкес, халықтың санитарлық - эпидемиологиялық салауаттылығы саласындағы уәкілетті органмен келісе отырып, оның меншік иесі айқындалады.

Кез-келген сертификацияның негізгі міндетті стандарттар мен санитарлық нормаларға сәйкес тұрғындарға ұсынылатын сол қызметтерге сәйкестілігі.

Тауар сатылатын және сатып алынатын баға-бұл белгілі бір өнімде енгізілген әлуметтік қажетті еңбек шығындарының мөлшерімен анықталатын оның құнының көрінісі.

Біздің мемлекетіміздің экономикалық саясаты бағаның өнімді өндіру мен өткізуге, оның тұтынушылық қасиеттеріне, сапасына және төлемге қабілетті сұранысына әлуметтік қажетті шығындары көбірек көрсетуіне бағытталған.

Бухгалтерлік есептің негізгі бақылау функцияларының бірі экономиканың барлық салаларына баға белгілеуді жетілдіруге, өнімнің өзіндік құнын төмендетуге бағытталған баға саясатын қатаң сақтау болып табылады.

2. Қоғамдық тамақтандыру кезіндегі бағаның есебі

Қоғамдық тамақтануда бағаның келесі түрлері қолданылады:

1. Көтерме
2. Бөлшек
3. Орташа
4. Өлшенген
5. Есептелген

Көтерме бағаның екі түрін ажырату керек: кәсіпорынның көтерме бағасы және өнеркәсіптің көтерме бағасы. Кәсіпорынның көтерме бағасы мынандай элементтерден тұрады: өнімнің өзіндік құны және кәсіпорынның кірісі (пайдасы).

➤ Өнімнің өзіндік құнына (шикізат, материалдар, электр энергиясы, жалақы, және т.б.) өндіру бойынша жоспарлы шығындар кіреді.

➤ Кәсіпорынның кірісі (пайдасы) - бұл көтерме бағамен сатылған өнімнің құны мен оның құны арасындағы айырмашылық. Осы бағамен кейбір

кәсіпорындар өз өнімдерін басқа кәсіпорындарға, сондай-ақ сату және көтерме базаларға сатады.

Өнеркәсіптің көтерме бағасы-бұл кәсіпорындар мен көтерме базалар сауда және тамақтану кәсіпорындарында тауарларды сататын баға. Ол келесі элементтерден тұрады: кәсіпорынның көтерме бағасы, салық.

Айналымнан алынатын салық мемлекеттік бюджеттің кірісіне енгізіледі, ал көтерме-өткізу жеңілдігі шығыстары жабуға және көтерме-өткізу базаларының кірістерін құруға арналған.

Ауыл шаруашылығында өнімдеріне көтерме бағалар да белгіленеді. Олар өнім өндірушіге төленетін сатып алу бағасын және шығыстарды жабуға және кірістерді алуға арналған дайындаушы ұйымның пайдасына үстеме бағаны қамтиды.

Ауыл шаруашылығын кәсіпорындары өздерінің сауда желісі арқылы сатылатын жоспарлы өнімнің бір бөлігіне және тыс барлық өнімге бағаны дербес белгілеуге құқылы.

Азық-түлік кәсіпорындары мен көтерме сауда базалары азық-түлік бөлшек бағамен сату кезінде сатып алушы кәсіпорындарға сауда жеңілдіктерін ұсынады, содан кейін өнеркәсіптің көтерме бағасы бөлшек сауда бағасы мен сауда жеңілдіктері арасындағы айырмашылық ретінде анықталады.

Сауда жеңілдіктері бөлшек сауда бағасына пайызбен белгіленеді және сауда және қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының айналым шығындарын жабуға және қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының айналым шығындарын жабуға және жоспарлы кіріс алуға арналған. Сауда жеңілдіктері жекелеген тауарлар бойынша сараланады, бұл оларды өткізуге, шығындардың әртүрлі деңгейіне байланысты. Жеңілдіктер мөлшері сауда ұйымдарының орналасқан жеріне (қала, ауыл, шалғай және таулы аудандар) байланысты болады, бұдан басқа олардың бағыныстылығы ескеріледі.

Тамақтану кәсіпорындарына арналған сауда жеңілдіктері сауда кәсіпорындарына қарағанда жоғары, бұл мейрамханалардың, кафелердің, асханалардың қымбаттылығымен түсіндіріледі.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары, әдетте тауарлы жеткізу шығындарын төлемейді және барлық шығындарды жеткізуші төлейді.

Ыдыстың құнын сатып алушы преysкуранттармен көзделген бағалар бойынша төлейді, қағаз ыдыстың және буып-түю материалдарының құны тауардың көтерме бағасына енгізіледі және алушылар төлемейді.

Бөлшек сауда бағаларының преysкуранттары бөлшек сауда бағаларының сақталуын, сауда жеңілдіктерінің мөлшерін, ыдыс және көлік қызметтері үшін жеткізушілермен айырысудың дұрыстығын бақылау үшін қажет.

Қоғмдық тамақтануда орташа өлшенген бағалар кең таралады. Олар сол ыдыс-аяқтардың күнделікті бағасының өзгеруіне жол бермеу, оларды есептеу бойынша жұмыс көлемін азайту, сондай-ақ дайын өнімдердің тұрақты бағасының преysкуранттарын жасау үшін орнатылады. Әртүрлі сұрыптағы, кондициядағы және өлшеп-ораудағы аттас азық-түлік тауарларына, сондай-ақ келіп түсу көзіне, атауына, сортына қарамастан аспаздық мақсаты бойынша

ұқсас өнімдерге орташа өлшенген бағалар есептеледі. Мысалы: бір орташа өлшенген баға етке, макарон өнімдеріне және басқа да өнімдерге қолданылады.

Орташа өлшенген бағалар облыс, аймақ, қала үшін бірдей есептеледі және қоғамдық тамақтану басқармалармен бекітіледі.

Шикізатқа орташа өлшенген бағаларды қолданған кезде жеткізушілерден орташа өлшенген бағаларды есептеу кезінде қарастырылған сорттар мен кондицияларға қатынасы бойынша өнім алуға қол жеткізу керек, әйтпесе бөлшек және орта өлшенген бағалар бойынша өнім құнынан ауытқулар пайда болды.

Егер негізінен жартылай фабрикаттар жұмыс істейтін тамақтандыру кәсіпорынына өңделмеген шикізат жеткізілсе, онда бұл шикізаттың есептік бағасы жартылай фабрикаттың орташа бағасы негізінде анықталады. Мысалы: бұл жағдайда картоп пен көкіністерге есептелген баға жартылай фабрикаттың 1кг шикізаттан шығуына орташа өлшенген бағасын көбейту арқылы есептеледі.

Есептік бағаларды қолдану шикізатты есепке алуды жеңілдетеді, өйткені өндіріске негізгі емес кондициялардың шикізатын босату кезінде материалдық жауапты тұлғаларға жеңілдіктер беру қажеттілігі болмайды, сондай-ақ шикізат пен жартылай фабрикаттарды бағалауда теңдікті қамтамасыз етеді.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарын тек жартылай фабрикаттармен қамтамасыз ету кезінде есептік бағалар қолданылмайды, бұл жағдайда жартылай фабрикаттардың бөлшек сауда бағасы қолданылады.

Бөлшек, орташа өлшенген немесе есептік бағалар негізінде тиісті үстеме бағаларды қосу арқылы Қоғамдық тамақтанудың бөлшек сауда бағасы айқындалады.

Үстеме баға қосылған бөлшек сауда бағасы дайын өнімнің бағасын есептеу кезінде кейбір сатып алынған тауарларды сату кезінде, сондай-ақ кәсіпорындарда өндірісте шикізатты есепке алу кезінде қолданылады.

Азық-түліктің үстеме бағалары Сауда жеңілдіктерімен қатар, өз өндірісінің өнімдері мен сатып алынған тауарларды өндіруге және сатуға байланысты шығындарды жабуға және экономикалық кірісті қамтамасыз етуге арналған.

Үстеме баға мөлшерін Одақтас Республикалардың Сауда Министрліктері белгілейді және кәсіпорынның үстеме баға санатына, шикізат түріне және дайын өнімді өңдеу тәсіліне байланысты болады.

Барлық үлгідегі қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарына бөлшек сауда бағалары бойынша үстеме бағасыз нан және нан-тоқаш өнімдері, өлшеп-оралған түрдегі балмұздақ, газдалған су, темекі бұйымдары және сіріңкелер сияқты тауарлар сатылады. Сонымен қатар, мектеп буфеттері мен асханаларында сүт, сүт қышқылы өнімдері, жемістер, цитрус жемістері, сатып алынған котлеттер, шұжықтар, шұжықтар маржасыз сатылады.

Берілген тауарлар мен ыдыстарға ақы төлеу үшін жеткізуші сатып алушы кәсіпорынға тауарлардың атауын, санын, бағасын, олардың жалпы құнын, ыдыстың құнын, сауда және қосымша жеңілдіктердің мөлшерін және есеп айырысуға қажетті басқа да деректемелерді көрсететін бірінғай нысан бойынша

төлем талабын жазады.

Егер тауарларды тізбесін төлем талабының бланкісіне салу мүмкін болмаса, қосымша шот-фактура немесе тауар-көлік жүк құжаты жазып беріледі және төлем талаптарында нақты тауарлар тізбесінің орнына қоса берілген ілеспе құжаттардың нөмірлері мен босатылған тауарларды жалпы құны көрсетіледі. Сатып алушы төлейтін сома тауарлар мен контейнердің сатып алу құнынан тұрады.

Егер тауарларды сату жеңілдіктерін алмайтын көтерме базалар босатса, онда олар тауарларды сату шығындарын жабу үшін сауда жеңілдіктерінің бір бөлігін алады.

Жергілікті жеткізушілер тауарды өз көлігімен жеткізе отырып, төлем талабына өнімді сатып алушы төлейтін көлік шығындарының сомасын қосады.

Төлем талаптарын алған кезде кәсіпорынның (ұйымның) бухгалтериясы оларды тіркеуге және мұқият тексеруге, яғни оларда тауарлар мен ыдыстардың бағасын, сауда жеңілдіктерін, көлік шығыстарын, сондай-ақ арифметикалық есептеулердің дұрыстығын тексеруге міндетті. Бұл ретте тауарлар мен ыдыстарға бөлшек сауда бағаларының преysкуранттарын, жеткізушілер мен сатып алушылар арасында жасалған шарттарды басшылыққа алу қажет. Бағаны тексеру мүмкіндігі үшін өнім беруші төлем талаптарында, шот-фактураларда немесе тауар-көлік жүк құжаттарында преysкурант бойынша тауар мен ыдыстың нөмірін көрсетуге міндетті. Өнім берушінің ілеспе құжатына тексеруші өз қолымен белгі қояды, содан кейін төлем талаптары акцепт немесе акцептен бас тарту үшін кәсіпорын басшысына беріледі. Назар аудару-тамақтандыру кәсіпорынның жеткізушінің шотын төлеуге келісімі.

Шикізат пен өнімдердің негізгі бөлігі қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарына түседі. Өз өндірісінің өнімдеріне шығындар жасау кезінде бұл шикізат бөлшек сауда бағаларына сәйкес белгіленген үстеме бағамен қосылады.

Өз өндірісінің өнімдері мен сатып алынған тауарлардың бағасы шығындар арқылы анықталады.

Сату бағасын есептеу нормативтік құжат болып табылатын рецептуралар жинағының деректері негізінде жүргізіледі. Рецепттер жинағында тамақтандыру кәсіпорындары үшін үстеме санатқа бөлінеді:

➤ Жоғары үстеме санат (мейрамхана, кафе, бар, «люкс» және бірінші дәмханалар санаттары);

➤ Екінші үстеме санат (мейрамхана, кафе, бар, дәмханалар);

➤ Үшінші үстеме санат (өндірістік кәсіпорындар, мекемелер мен оқу орындары жанындағы барлық үлгідегі қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары үшін).

Қоғамдық тамақтандыруда, өнеркәсіптік кәсіпорындардан айырмашылығы, шығындар объектісі өнімнің өзіндік құны емес, бағасы болып табылады.

Әрбір тағамға баға калькуляциясы үлгілік нысандағы карточкаларда рәсімделеді.

Калькуляциялық карточканы жасау және тағамның сату бағасын анықтау мынандай тәртіппен жүргізіледі:

➤ Жоспар-мәзірге сәйкес есептік есептеуді жасау қажет тағамдардың ассортименті анықталады;

➤ Рецептуралар жинағының негізінде әрбір жеке тағамға шикізат салу нормалары белгіленеді;

Қоғамдық тамақтандырудағы тауар операцияларын есепке алудың негізгі мақсаттары:

➤ Тауар айналымы және жалпы кіріс туралы толық және сенімді ақпарат қалыптастыру;

➤ Тауарлар мен ыдыстардың болуын және қозғалысын, тауарлық қорлардың жай-күйін және оларды пайдалану тиімділігін бақылау.

Осы мақсаттарға жету үшін бухгалтерлік міндеттердің келесі кешенін шешу қажет:

1. Басқа қызметтермен бірлесіп тауарлар мен ыдыстар үшін материалдық жауапкершілігі дұрыс ұйымдастыруды қамтамасыз ету;

2. Құжаттамалық ресімдеудің дұрыстығын, тауар - ыдыс операцияларының заңдылығы мен орындылығын тексеру, оларды есепте уақытылы көрсету;

3. Материалдық жауапты тұлғаларға тауарлар мен ыдыстарды кіріске алудың толықтығы мен уақытылығын, өткізілген және жіберілген тауарлар сипаттамасының дұрыстығын тексерту;

4. Тауар қорлары нормативтерінің сақталуын бақылау, қалдық емес, ескерген және сапасыз тауарларды анықтау;

5. Тауар шығындарын сипаттаудың дұрыстығын тексерту;

6. Ұйымның басқа қызметтерімен бірлесіп түгендеу жүргізу қағидаларының сақталуын бақылауды, нәтижелерін уақтылы және дұрыс анықтау;

7. Жалпы табысты уақтылы және дұрыс анықтау

Баяндалған міндеттерді тиімді шешу үшін өнімдерді, тауарлар мен ыдыстарды есепке алудың мынандай қағидаттары негізінде бухгалтерлік есепті ұтымды ұйымдастыру қажет.

1. Әрбір материалдық жауапты тұлға бойынша есепке алуды ұйымдастыру: бұл жағдайда әрбір материалдық жауапты тұлғаның дербес жауапкершілігі қағидаты іс жүзінде іске асырылады. Жауапкершілік материалдық жауапкершілік туралы шарттан туындайды, ал ұйым кінәлә адамға бөлек есеп жүргізген кезде ғана негізделген талап қоя алады.

Егер қоғамдық тамақтандыру қызметкері тауарларды сақталуына дербес жауап бермесе, әрбір материалдық тұлға бойынша есепке алуды ұйымдастырудың қажеті жоқ. Осылайша олар нарықтық экономикасы дамыған елдерде есеп жүргізеді, мұнда біздің түсінігімізде жауапкершілік жүйесі жоқ. Жетіспеушілік пен ұрлықтан болған барлық шығындар әдетте, компания есебінен бір-біріне сенетін шағын ұйымдарда (отбасылық және фирмалар және т.б.) есеп ұйымдастырылған.

2. Осы ұйымның жұмыс жағдайында ең қолайлы тауарларды есепке алу схемасын таңдау. Екі негізгі схема мүмкін:

а) Заттай-құндық-әрбір атау бойынша тауарлардың қозғалысын заттай және құндық өлшемдерде тіркеді; материалдық жауапты тұлғалар әрбір атау бойынша тауарлардың сақталуы үшін есеп беруі тиіс;

б) Құндық-тауар массасының жалпы көлемінің қалдықтары мен қозғалысын белгілейді; материалдық жауапты тұлға тауарларды тұтастай сақталуы үшін есеп беруі тиіс (атаулары бойынша бөлініссіз).

Тауарлық қорларды басқару, тауарлардың қауіпсіздігін бақылау тұрғысынан алғанда, табиғи шығындар схемасы ең тиімді болып табылады. Оны қолдану тауарлардың барлық қозғалысы атаулар бойынша кіріс пен шығыс көрінетін құжаттармен ресімделген жағдайда ғана мүмкін болады. Тауарлардың атауы тұрғысынан келуді құжаттамалық ресімдеу іс жүзінде кез келген жағдайда мүмкін болады. Шығындарды атаулар бойынша рәсімдеу әрдайым мүмкін емес. Мысалы: өзіне - өзі қызмет көрсету кезінде, тамақтандыруды тауарларды есепке алудың тиімді емес схемасын-шығындарды пайдалануға мәжбүр болады.

3. Кіріске алу және шығу кезіндегі тауарларды бағалаудың бірлігі. Тауарларды сатып алу бағалары бойынша кіріске алған кезде олар сатып алу бағалары бойынша да есептен шығарылуы тиіс. Егер тауарлар кіріске алу бағасынан жоғары бағалар бойынша есептен шығарылса, артық пайда болады; кіріске алу бағасынан төмен бағалар бойынша есептен шығарғанда жетіспеушілік пайда болады.

4. Есеп пен жоспар көрсеткіштерінің бірлігі. Бухгалтерлік есепте ақпаратты қалыптастыру сауда-қаржы жоспарының көрсеткіштері бойынша жүзеге асырлуы тиіс. Егер, мысалы: тауар айналымының жоспары бүкіл ұйым бойынша ғана емес, сонымен қатар құрлымдық бөлімшелер бойынша бөлек оратылса, онда нақты тауар айналымының есебі әр бөлімше үшін жүргізілуі керек.

Жоспарлау - бұл ескерген ұғым емес. Алайда қазіргі жағдайда жоспарлаудың мағынасы мен мазмұны түбегейлі өзгерді. Нарықтық экономикасы бар елдерде мемлекеттік деңгейде егжей-тегжейлі жоспарлау жоқ, бірақ шаруашылық жүргізуші субъект деңгейінде жоспарлау айтарлықтай кең дамыған. Сонымен қатар, жақсы кәсіпкер ешқашан өз қызметін бастамайды және болашақта бизнес-жоспар құрмай жұмыс істемейді. Алайда, жоспар кез-келген жағдайда орындалуы керек заң емес бірақ бизнесте жетістікке жету үшін негіз болады.

5. Тауарлардың болуы және қозғалысы туралы материалдық жауапты тұлғалардың есептілігі. Есеп беру мерзімдерін ұйым әкімшілігі белгілейді. Тауарлардың қозғалысы (кіріс және шығыс) ресімделетін құжаттардың негізінде материалдық жауапты тұлғалар тауарлар мен ыдыстардың қозғалысы туралы есептілік жасайды және оны ұйымның бухгалтериясына тапсырады. Ұйым әкімшілігі осы есептілікті материалдық жауапты тұлғалардың іс-әрекеттерін бақылау үшін (негізінен құндылықтардың сақталуын тексеру

үшін) және тауарлық қорларды басқару үшін пайдаланады.

6. Тауарлардың нақты қалдықтарын түгендеу жолымен мерзімді анықтау және құндылықтардың сақталуын қамтамасыз етуді тесеру үшін оларды бухгалтерлік есеп деректерімен салыстыру.

7. Қарсы салыстыру арқылы материалдық жауапты тұлғалардың қызметін бақылау. Мысалы: тауарларды қоймадан шығару осы тауарларды өндіріске немесе буфеттерге кіріске алумен сәйкес келуі керек.

3. Қоғамдық тамақтандыру ұйымдарында есеп жүргізудің халықаралық тәжірбиесі

Халықаралық тәжірбиеде бухгалтерлік есеп табысты кәсіпкерлердің маңызды құралы ретінде қарастырылады. Бухгалтерлік есеп деректері ұйым ішінде де, одан тыс жерлерге де қаржылық ақпарат нарығының көптеген пайдаланушылары үшін көптеген экономикалық шешімдер қабылдауға негіз болады.

Қоғамдық тамақтандыру саласында жататын ұйымдар да елдің экономикалық өмірінің толық қатысушылары болып табылады. Экономикада болып жатқан өзгерістер осы саланы толығымен жұмсайды: мейрамханалар, кафелер, асханалар, және тағы басқалар болып табылады.

Бүкіл әлемде бухгалтерлік есеп бизнестің іскери тілі ретінде түсіндіріледі, бірақ кез-келген кәсіпорындарда ол әрі нақты әлуметтік-экономикалық, саяси және мәдени ерекшеліктеріне әсер етеді.

Бухгалтерлік есеп туралы заңнама бухгалтерлік есепті ұйымдастыру мен жүргізудің біріңғай құқықтық және әдіснамалық негіздерін белгілейді.

Халықаралық тәжірбеде бухгалтерлік есеп табысты кәсіпкерліктің маңызы құралы ретінде қарастырылады. Бухгалтерлік есеп деректері ұйым ішінде де, одан тыс жерлерде де қаржылық ақпарат нарығының көптеген пайдаланушылары үшін көптеген экономикалық шешімдер қабылдауға негіз болады.

Қоғамдық тамақтандыру саласында ұйымдар да елдің экономикалық өмірінің толық құқықты қатысушылары болып табылады. Экономикада болып жатқан өзгерістер осы саланы толығымен жұмсайды: мейрамханалар, кафелер, асханалар және тағы басқалар.

Бүкіл әлемде бухгалтерлік есеп бизнестің іскери тілі ретінде түсініледі, бірақ кез-келген кәсіпорында ол әр елдің нақты әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени ерекшеліктері әсер етеді.

Бухгалтерлік есеп туралы заңнамада бухгалтерлік есепті ұйымдастыру мен жүргізудің біріңғай құқықтық және әдіснамалық негіздерін белгілейді.

Халықты азық-түлікпен қамтамасыз ету мәселесі барлық елдері үшін әрқашан бірінші кезекте болды. Соңғы жылдары жер шары халқының өсуі, оның қажеттіліктерінің артуы және жердің табиғи ресурстарын неғұрлым орынды және тиімді пайдалануға бағытталған шаруашылық жүргізу әдістерін жетілдіру, өнім сапасының көрсеткіштерін стандарттау, оны сынау әдістері

және т.б. қажеттілігін туындатады.

Нарықты басқару әдістерін дамуы бухгалтерлік есепті үнемі жетілдіруді қажет етеді-қаржылық және басқарушылық. Осы мақсатты халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына (ХҚЕС) сәйкес бухгалтерлік есепті реформалау да көздейді.

Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары (ҚЕХС) - бұл әлемнің көптеген елдерінде қаржылық есептерді жасау кезінде қолданылатын ережелер. Олар қаржылық есептілікті ұсыну кезіндегі жауапкершілікті, сондай-ақ оның ашықтығын, түсіністілігі мен салыстырмалылығы - қазіргі заманғы жаһандық нарықтық экономикалық қажетті атрибуттарын қамтамасыз етеді. Бұл инвестиция тәуекелдерін азайтады, өйткені инвестор инвестиция объектісінің қаржылық жағдайы туралы өзіне түсінікті ақпарат алады.

Орталықтандырылған жоспарлы экономика жағдайында жедел есепке алу және бақылау жүйесін ұйымдастыру және ең алдымен шығындарды бақылау мәселелері бойынша теориялық әзірлемелер мен нұсқаулықтар ұйымдардың жұмыс практикасына ішара және көп жағдайда ресми түрде енгізіледі. Мұны толық тамақтандыру ұйымдарына жатқызуға болады.

Нарықтық қатынастарға көшу қолда бар ресурстарды бөлу және тиімді пайдалану бойынша оңтайлы басқару шешімдерін қабылдау үшін ұйымды жедел, толық және сенімді ақпаратпен қамтамасыз ететін ақпараттық жүйелерді құру тәсілдерін өзгертті.

Бүгінгі таңда шет елдердегі қоғамдық тамақтандыру ұйымдарында болып жатқан экономикалық процесстердің қарқынды дамуы оның әртүрлі белгілері бойынша аналитикалық ақпаратты қажет етеді.

Стандарттау жөніндегі халықаралық ұйымдардағы жұмыс елдерге ұлттық стандарттарды әзірлеуге кететін шығындар мен уақытты азайту, ұлттық стандарттардың талаптарын халықаралық стандарттарға енгізу, технологиялының әр саласында ғылыми зерттеулерді дамытудың алғашқы кезеңдерінде ақпарат алу және т.б арқылы үлкен экономикалық пайда алуға мүмкіндік береді.

Шет елде (Германияда, АҚШ-та, Францияда, Англияда және т.б.) жылдам қызмет көрсету кәсіпорындарының түрлері ең танымал:

- Асханалар мен кафелер жартылай автоматтандырылған және толық автоматтандырылған;
- «Снек» типті және «фаст-фуд» типті кафетерийлер;
- Гриль-барлар
- «Шоп» кафесі
- Буфет түріндегі буфеті бар мейрамханалар және дайын тағамдарды немесе жартылай фабрикаттарды пайдалану негізінде жұмыс істейтін басқа да кәсіпорындар.

Тамақ дайындаудың өнеркәсіптік әдістері, осы кәсіпорындардың арнайы секциялық шағын габаритті модуляцияланған жабдықтармен жоғары техникалық жабдықтылығы, тағамдарды жинақтау және тарту процестерін механикаландыру және автоматтандыру- мұның бәрі, сайып келгенде, шетелде

жаппай тамақтандыру желісін ұйымдастыру мәселелеріне жаңа көзқараспен қарауға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік органдар қоғамдық ұйымдар барлық кәсіпорындар үшін міндетті бухгалтерлік есеп стандарттарын әзірлейді. Мысалы, Ресейде мұндай стандарттар Бухгалтерлік есеп ережелері болып табылады.

Егер кәсіпорын әлемдік Инвестициялар нарығында шығуға ұмтылса, ол IAS (Халықаралық бухгалтерлік есеп стандарттары) немесе GAAP (АҚШ-та қолданылатын жалпы қабылданған бухгалтерлік есеп қағидалары) ережелері бойынша өз есептілігін жасауға мәжбүр болады.

Шетелдік есепте алу-талдау тәжірбиесі басқарушылық есепке алу туралы ақпарат Ұйымның ағымдағы перспективалық қызметі үшін басқарушылық шешімдер қабылдауға негіз болатындығын көрсетеді. Осыған байланысты, қазіргі жағдайда көрсету саласы басқарушылық есепті қамтамасыз ететін кешенді тәсілді жүзеге асыру арқылы басқару процесін ақпараттық қамтамасыз етуді қажет етеді.

4. Қоғамдық тамақтандыру өнімдерінің сату бағалары

Егер бөлшек сауда кәсіпорындарының негізгі функциясы тамақ өнімдерін сату болса, онда тамақтандыру кәсіпорындарының функциялары әлдеқайда кең болып табылады. Бұл тағамды дайындау, оны сату және тұтынуды ұйымдастыру. Сондықтан, қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары шығындарды өтеу үшін тауарларды (өнімдер мен шикізаттың) бөлшек бағасына пайызбен үстеме баға белгілейді.

Порциялық тағамдар сату бағасына қосымша үстеме бағамен келесі мөлшерде сатылады:

I санаттағы кәсіпорындарда - 25%; II және III санаттағы кәсіпорындарда - 10%.

Мейрамханалар мен кафелерді қамтитын I және жоғары санаттағы кәсіпорындар үшін ең жоғары маржалар белгіленеді, өйткені бұл кәсіпорындар өнім өндірумен де, қызмет көрсетуді ұйымдастырумен де байланысты шығындардан едәуір көп. Мейрамханалар мен кафелерде дайындалған тағамдар технологияға қарағанда күрделірек, дизайнға жоғары талаптар қойылады, сондықтан мейрамханалар мен кафелердің асханалары асханаларға қарағанда жоғары жалақы алады. Мейрамханалар мен кафелерде интерьерді безендіру құны көбірек, ыдыс-аяқ пен ас құралдары жақсы және қымбатырақ келеді, даяршыларға қызмет көрсетіледі, кешке келушілерге музыкалық қызмет көрсетіледі.

II және III санаттағы асханалар шығындары бірдей деңгейде өндіреді. Алайда II санаттағы асханалар шығыстарды өз кірістері есебінен өтейді, ал III санаттағы асханалар шығыстардың бір бөлігін осы асхана қызмет көрсететін өнеркәсіптік кәсіпорындар немесе оқу орындары өтейді. Осы асханалық орынжайларды, жабдықтары тегін ұсынады, электр энергиясы мен сумен жабдықтау ақысын төлейді, орынжайларға ағымдағы және күрделі

жөндеу жүргізеді және басқа да қызметтерді көрсетеді.

Бөлшек бағаға тиісті үстеме бағаны қосып, олар өнімдер мен шикізаттың сату бағасын алады.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары үстеме бағасыз, бөлшек сауда бағасымен: нан, нан-тоқаш өнімдерін, жеміс және қызанақ шырындарын, өндірістен өлшеп оралған түрде келіп түсетін балмұздақты, темекі бұйымдары мен сіріңкелерді сатады.

Кейбір жағдайларда қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарына колхоз базарларынан қымыздық, салат, жасыл пияз және т.б. да көк шөптер сатып алуға рұқсат етіледі. Бұл өнімдер сатып алу бағалары бойынша қабылданады және ескеріледі. Егер кәсіпорындарда қосалқы шаруашылық болса, онда осы шаруашылықтардың өнімдері келіп түседі және нақты құны бойынша есепке алынады, ол сауда жеңілдіктерін шегергенде бөлшек сауда бағасынан аспауға тиіс.

5.Калькуляция сметасын құру. Стандарттар бойынша шикізат мөлшерін есептеу

Тағамның (бұйымның) сату бағасын есептеу калькуляция деп аталады. Ол карточкаларда үлгі нысан бойынша ресімделеді. Ыдыс-аяқтың (ас үй өнімдерінің) бағасын әдетте калькулятор есептейді.

Өнімдердің атауы мен салыну нормалары рецептуралар жинағы бойынша анықталады, бұл ретте карточкада рецептураның нөмірі мен жинақ шыққан жылы көрсетіледі. Өнімдердің басым бөлігін "Брутто"бағаны бойынша калькуляцияға енгізеді.

Егер асханаға еттен, құс етінен, Балықтан, картоптан жартылай фабрикаттар келіп түссе, онда азық-түлік нормасын "Нетто"бағаны бойынша айқындайды. Рецепттураға өнімдерді салу нормалары 1 порцияға беріледі, ал есептеу 100 порцияға беріледі; егер нормалар 1 кг-ға берілсе, онда есептеу 10 кг-ға тең болады. Норманы 100-ге немесе 10-ға көбейту нәтижесінде алынған өнімдердің массасы килограммен көрсетіледі.

Өнімдер калькуляцияға сату бағасы бойынша (бөлшек сауда немесе үстеме бағаны қоса отырып орташа өлшенген) енгізіледі. Өнімдер таза массаға есептелген кезде, жартылай фабрикаттарға белгіленген бағалар қолданылады.

"Сома" бағанындағы көрсеткіштер өнімдердің массасын 1 кг бағасына көбейту арқылы анықталады, оларды қосады және өнімдер жиынтығының құнын 100 порцияға немесе 10 кг дайын өнімге алады. Бұл сомаларды 100 немесе 10-ға бөліп, 1 порцияның немесе 1 кг тағамның, өнімнің бағасын анықтаңыз.

Осылайша, тағамның бағасы оның құрамына кіретін өнімдер жиынтығының құнымен анықталады.

Бұрыш, лавр жапырағы және қыша кіретін тұз бен дәмдеуіштердің мөлшері көптеген рецепттерде көрсетілмеген. Сіз нормаларды рецепттер жинағының тиісті бөлімдерінің алғы сөзінде анықтай аласыз:" суық тағамдар",

сорпалар " және т. б.

Басқа нұсқалар болуы мүмкін. Мысалы, сатылған өнімнің айналымына % қатынасында дәмдеуіштер мен тұзды тұтыну нормалары белгіленеді. Калькуляциялық карточкаға енгізілетін тұз бен дәмдеуіштердің сомасы олардың тағамдарды дайындауға жұмсалған және келушілердің еркін пайдалануы үшін үстелдерге берілген құнын жабады.

Есептеу карточкасында тағамның шығуы көрсетіледі, ол рецепт бойынша анықталады.

Бірінші және екінші курстардың шығуы, әдетте, фракциямен жазылған бірнеше сандардан тұрады.

Бірінші курстар үшін бірінші Сан сорпаның шығуын білдіреді, екіншісі - табаққа бөлек салынған ет, балық немесе құс етінің шығуы, үшінші Сан - қаймақ массасы және т. б.

Екінші курстар үшін бірінші Сан негізгі өнімнің массасын білдіреді - ет, балық, құс еті, ал екінші және үшінші - ыдысқа кіретін компоненттердің құрамына байланысты бүйір тағамның, тұздықтың немесе майдың және т.б. массасы.

Есептеу карточкасына асхана директоры, калькулятор және өндіріс меңгерушісі қол қояды, ол тағамның бағасын есептеудің дұрыстығын тексеруі керек.

Алғашқы курстарды есептеу кезінде өнімнің рецепт жинағында рецепттер мен кестелер құрудың кейбір ерекшеліктерін ескеру қажет. Осылайша, Рецептураларға өнімдерді салу нормалары 1000г шығымға берілген, сорпаның толық порциясының салмағы 500г; калькуляцияны 100 порцияға жасай отырып, нормаларды 50-ге көбейту керек,

Ет өнімдерінің, балықтардың, құстардың саны қосымша кестеде анықталады, онда нормалар 1 порцияға беріледі;

- олар 100-ге көбейтіледі. Біздің мысалда треска мен картоптың массасы "таза" бағанына сәйкес алынады, ал бағасы жартылай фабрикат ретінде көрсетілген.

Гарнирлер мен тұздықтарды есептеудің өзіндік ерекшеліктері бар. Өнімнің кіріс коэффициенті 1000г өнімге арналған рецепттерде берілген, 10кг үшін есептеледі, содан кейін 1кг үшін баға анықталады.

№2 және №3 Есептеу карталарындағы картоп бағаларын салыстырыңыз. Бірінші жағдайда сульфиттелген картоп пайдаланылады, ол жартылай фабрикат бағасы бойынша "нетто" бағаны бойынша калькуляцияға енгізіледі, екіншісінде - өңделмеген картоп, оны сату бағасы бойынша "Брутто" бағаны бойынша калькуляцияға қосады.

Қазіргі уақытта тағамның бағасына бүйір тағамдар мен тұздықтарды қосудың бірнеше нұсқалары қолданылады.

Әр түрлі бүйір тағамдардың бірдей сату бағасы (біздің мысалда 6 тиын. 1 порция үшін) шығу нормасының өзгеруімен қамтамасыз етіледі.

Бір порцияға босатылатын гарнирдің салмағы мынадай формула бойынша есептеледі: $1000\text{г} \times 1 \text{ порцияның бағасы} / (1 \text{ кг гарнирдің бағасы})$ калькуляцияға

сәйкес.

Бұл әдістің кемшілігі-бүйір тағамдардың шығуы 1 кг бағасына байланысты айтарлықтай өзгереді. Басқа нұсқада бүйір тағам негізгі тағамды есептеуге кірмейді.

Екінші тағамдардың бағасы мәзірде гарнирлерсіз көрсетіледі; бағаның атауы және гарнирлердің шығуы бөлек санамаланады.

Бұл ретте гарнирдің шығуы рецептурада көрсетілген нормаға сәйкес келеді (150, 200 г), ал 1 порция үшін баға 1 кг бағасына байланысты көрсетіледі. Бұл опцияның артықшылықтары айқын: тұтынушылар бүйір тағамды еркін таңдайды, ал дистрибьютор әртүрлі бүйір тағамдардың шығуын ұмытпауы керек. Сол сияқты тағамдар мен тұздықтар бағасына қосылады.

Бөлінген ыдыс-аяқтар, әдетте, ыдысқа бекітілген күрделі бүйір тағаммен беріледі және рецепт бойынша және 1 кг үшін бағамен көрсетілген норма бойынша есептеледі.

Көптеген тәтті тағамдар мен сусындарға формулалардағы инвестиция мөлшері 1000 г шығу үшін беріледі. Егер бұл тағамдар тұтынушыларға бөліктерде берілсе, шығындар келесі тәртіппен жасалады: тағамның 100 порциясының салмағы есептеледі және рецепт бойынша өнімнің нормасын нәтижеге көбейтеді.

Біздің мысалда кептірілген жемістерден алынған компоттың бір бөлігінің массасы 200 г құрайды, 100 порцияның массасы 20 кг ($0,2 \text{ кг} \times 100$) болады.

Дайын бұйымдардың есептік бағалары және нақты өткізу бағалары

Есептеу карточкасында есептелген және өндірістің есептік бағалары бойынша өнімдер жиынтығының құнын көрсететін тағамның бағасы сату бағасы деп аталады. Тұтынушыларға тағамдарды сату нақты сату бағалары бойынша жүзеге асырылады.

Дайын өнімді жалпы таратудан босату кезінде есептік және нақты бағалар сәйкес келеді.

Қандай да бір себептермен тағамдар мен дайын бұйымдарды өндіруге және сатуға арналған шығыстар өскен немесе азайған жағдайларда, олардың есептік бағаларына қосымша үстеме баға жасалады немесе олардан жеңілдік жүргізіледі, сонда нақты өткізу бағалары оны дайындау үшін пайдаланылатын өнімдер жиынтығының құнын көрсетпейді.

Бөлінген тағамдар тұтынушылардың тапсырысы бойынша 15-20 минуттан кейін беріледі. Әдетте, бұл тағамдар пісіру технологиясына сәйкес күрделі және дизайн мен қызмет көрсету кезінде қосымша жұмысты қажет етеді. Сондықтан, бөлінген тағамдарды сату кезінде қосымша үстеме баға белгіленеді. Мәзір тағамның бөлік ретінде сатылатындығын көрсетуі керек.

Үйге түскі ас беру кезінде тағамның есептік бағасынан қосымша жеңілдік белгіленеді: люкс санатындағы, Жоғары, I және II үстеме санаттағы кәсіпорындарда - 10% мөлшерінде, III санаттағы кәсіпорындарда - 5% мөлшерінде, өйткені тағамдарды сату бойынша шығындар азаяды: асхана бөлмесін ұстауға, керек-жарақтардың, ыдыстардың, аспаптардың тозуына және

т. б.

Үйге сатылатын тағамдарға мәзір жасалады немесе демалыс бағасы жалпы мәзірде жеке бағанмен көрсетіледі.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары жасайтын жартылай фабрикаттар мен аспаздық өнімдер, әдетте, асхана залында сатылмайды. Кәсіпорынның оларды өндіруге шығындары азайғанын және сату шығындары жоқ екенін ескере отырып, сатып алушыларға 7-ден 17% - ға дейін жеңілдік беріледі.

Прейскуранттардың кестелерінде бұйым өндірістің есептік бағалары бойынша калькуляцияланады, ал жеке бағанда бөлшек (сату) бағасы көрсетіледі.

Күн сайын олар өндірістің есептік бағалары мен нақты демалыс бағалары бойынша бөлек мәзір жасайды. Мәзірді кәсіпорын директоры бекітеді.

Түскі ас құнының жалпы сомасы жалақы беру кезінде айына екі рет алынады.

Азық-түліктің бөлшек бағалары бойынша ыдыс-аяқтың құнын анықтау үшін (шикізат жиынтығының құны) бөлек шығындар жасалуы мүмкін.

Бақылау сұрақтары

1. Қоғамдық тамақтанудағы өзіндік құнды калькуляциялау
2. Дайын өнімді қоғамдық тамақтануда есепке алу
3. Істелген жұмысқа толтырылатын құжаттар және еңбекақы түрлерін есептеу
4. Туристік бизнес кәсіпорындарында бухгалтерлік есепті ұйымдастыру
5. Калькуляциялау мақсаты
6. Жоспарлы калькуляция
7. Тауарлардың буфеттерде және шағын сауда желілерінде түсуін есепке алу
8. Туристік өнімді қалыптастырудың теориялық негіздері
9. Материалдық запастардың бағалау әдістерін салыстыру
10. Материалдар қозғалысы есебінің ведомостісі

ТАҚЫРЫП 10. ФУРШЕТТЕР МЕН ШАҒЫН САУДА ЖЕЛІЛЕРІНДЕГІ ТАУАРЛАРДЫҢ ЕСЕБІ

1. Қоғамдық тамақтану орындарындағы бухгалтерлік есептің ерекшеліктері
2. Қоғамдық тамақтанудағы бағаны қалыптастыру және есептеу.
3. Қоғамдық тамақтану өнімдерін өндіру мен сатудың есебі
4. Фуршеттерде және сауда желілеріндегі тауардың есебі

1. Қоғамдық тамақтану орындарындағы бухгалтерлік есептің ерекшеліктері

Бұқаралық тамақ қоғам өмірінде маңызды рөл атқарады. Ол адамдардың

тамақтану қажеттіліктерін барынша қанағаттандырады. Қоғамдық тамақтану өзара байланысты үш функцияны орындайды:

- Дайын өнімді өндіру
- Оларды өткізу
- Тұтынуды ұйымдастыру

Азық – түлік – жұмысшылардың, қызметкерлердің, студенттердің көпшілігі мен ел тұрғындарының басқа да көптеген топтары үшін өмірлік қажеттілігі болып табылады.

Қоғамдық тамақтану саласы даму үстінде – мекемелер саны да, қызмет көрсеті сапасы да өсуде.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының негізгі міндеттері – халықтың сұранысын барынша толық қанағаттандыру, өнім сапасын жақсарту, қызмет көрсету мәдениетін көтеру.

Қоғамдық тамақтану орындары өз өнімдерін және сатып алынған тауарларды тек асханалар арқылы ғана емес, сонымен қатар буфеттер, барлар, азық - түлік дүкендері мен шағын сауда желілері арқылы сатады.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында қызмет көрсету қызметін ұйымдастыру және келушілерге қызмет көрсетудің жоғары мәдениеті маңызды рөл атқарады. Бүгінгі таңда бұл белгілі бір қоғамдық тамақтандыру мекемесін таңдаудағы негізгі факторлардың бірі. Демек, бұл кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттырады, бұл нарықтық қатынастарда өте маңызды.

Зерттеу объектісі – қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындар.

Қоғамдық тамақтану бүгінгі таңда көптеген ұйымдар мен жеке кәсіпкерлер кәсіпкерлік қызметтің бір түрі ретінде қоғамдық тамақтандыру қызметін көрсетумен айналысады. Бұл ретте тамақтану мен демалысқа деген қажеттілікті тамақтандыру мекемелері түрі, көлемі және ұсынылатын қызмет түрлерімен ерекшеленеді.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорны - қоғамдық тамақтандыру қызметін көрсететін ұйымның жалпы атауы: аспаздық өнімдерді өндіру, оларды сату және халықтың әр түрлі топтарына тамақтандыру.

Азық - түлік өнімдерін сату мейрамханалардағы буфеттер, өнеркәсіптік кәсіпорындардағы асханалар, мекемелер, оқу орындары, саябақтар, театрлар, дүкендер, аспаздық бұйымдар, шағын сауда желілері арқылы жүзеге асады.

Буфеттер бөлшек саудагерлер сияқты қызмет етеді. Олар ас үй өнімдерін, аспаздық өнімдерді және сатып алуларды сатып алушыларға тікелей қолма-қол ақшаға сатады. Сатып алынған тауарлар мен асхана өнімдері үшін ақшығы кассирлер немесе асхана қызметкерлерінің өздері кассаға міндетті түрде қолдана отырып алады.

Асханалардан буфеттерге келген тауарлар шот-фактурамен рәсімделеді. Буфетке түскен ас үй өнімдері күнделікті жинау парақтарын немесе шот-фактураларды рәсімдеу арқылы рәсімделеді. Тауарды – материалдық қорлардың бір барменнен екіншісіне ауысуы актіні рәсімдеу арқылы рәсімделеді. Құндылықтардың берілуінің дұрыстығын бақылауды әкімшіліктің өкілі жүзеге

асырады, ол оларды беру кезінде қатысады және актіге қол қояды.

Сатылған тауарлар мен асхана өнімдерінен түскен түсім күн сайын қоғамдық тамақтандыру компаниясының кассасына тапсырылады. Берілген түсімдер үшін барменге кассир мен бухгалтердің қолы қойылған кіріс кассалық ордерінің түбіртегі беріледі. Уақыт өте келе бармен бухгалтерияға барлық кіріс және шығыс құжаттары бар тауар есебін ұсынады.

Буфетте тауарлардың аналитикалық есебі әрбір қаржылық жауапты тұлға үшін жүргізіледі.

Шағын бөлшек сауда желісінің қызметкерлеріне қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының қоймаларынан тауарлар жүкқұжаттар бойынша, ас асхана өнімдері күнделікті жинау парақтарына сәйкес беріледі. Жол ақысы да, күндізгі қабылдау парағы да екі данада жазылады: 1- тауарды алған адамға беріледі, 2-тауарды берген материалдық жауапты адамда қалады. Тауарды алған ұсақ бөлшек саудагерлер жұмыс күнінің соңында сатылған тауарлардың ақшалай қаражатын қоғамдық тамақтандыру мекемесінің кассасына тапсырады, сатылмаған тауарлар қоймаға қайтарылады, ал асхана өнімдері өндіріске қайтарылады. Бұл туралы шот-фактура мен күнделікті жинау парағында ескерту жасалады. Сатушылар түсімдерді күнделікті қабылдау парағына және жүкқұжатқа жеткізу үшін кассалық түбіртектерін тіркейді, ал сатушылар, әдетте, бухгалтерияға бұл құжаттарды рәсімдемейді.

Аспаздық өнімдер мемлекеттік стандарттардың, салалық стандарттардың, кәсіпорын стандарттардың, тағамдар мен аспаздық өнімдердің рецептілерінің жинақтарының, техникалық шарттардың талаптарына сәйкес келуі және қоғамдық тамақтану орындарының санитарлық ережелерін сақтай отырып, технологиялық нұсқаулар мен диаграммалар бойынша әзірленуі тиіс.

Мейрамхана – тамақтанудың ең ыңғайлы орны. Бұл қоғамдық тамақтану нысаны, оның ішінде тапсырыс бойынша дайындалған және фирмалық тағамдар, шарап – арақ, темекі және кондитерлік өнімдер, қызмет көрсету деңгейі жоғарыланған, бос уақытты ұйымдастырумен біріктірілген күрделі тағамдардың кең ассортименти бар. Тапсырыспен жасалған тағам – бұл тұтынушыдан тапсырыс алғаннан кейін жеке дайындық пен орындауды қажет ететін тағам. Мамандықтарға жаңа рецепт пен технология немесе шикізаттың жаңа түрі негізінде дайындалған тағамдар жатады. Бұл тағамдар осы тағамдық қондырғының ерекшеліктерін көрсетеді. Олар өзіндік дизайнымен ерекшеленуі керек, өнімдерді дәмдік жағынан сәтті біріктіруі керек. Мейрамхана қызметіне жоғары білікті официанттар қызмет көрсетеді. Мейрамханаларда премиум, люкс, бірінші және екінші санаттар болуы мүмкін. Қосымша ақы төлеу санатына байланысты мейрамханаларға материалдық – техникалық жабдықталуы (жиһаз, ыдыс – аяқ, дастархан және тұрмыстық техника) залдың интерьер дизайны, жарнама, ассортимент (мәзірдегі тапсырыс берілген және фирмалық тағамдардың меншікті салмағы бойынша талаптар қойылады).

Мейрамханалардың айырмашылығы:

- Сатылатын өнімдер ассортименті бойынша балық сыра ұлттық тағамдар немесе шет елдердің тағамдары

- Орналасқан жері бойынша (қонақ үйде , вокзалда, демалыс аймағында, мейрамханалық вагон және т.б)

Қоғамдық тамақтану кәсіпорындарының шаруашылық қызметінің ерекшелігі бухгалтерлік есептің ерекшеліктерін анықтайды. Бір жағынан, ол өндірістік процестерді, екінші жағынан сауда процестерін көрсетуге арналған. Өзіміздің өндіріс өнімдерімен қатар (жеңіл тағамдар, бірінші , екінші жартылай фабрикаттар, аспаздық өнімдер және т.б)

Өндіріс шығындары 8110 «Негізгі өндіріс» шоты бойынша бөлек, ал 7110 « Өнімдерді сатуға арналған шығындар» шоты бойынша бөлек есепке алынады, басқаруға байланысты шығыстар 7210 «Әкімшілік шығыстар» шотында есепке алынады.

Экономиканың басқа салаларынан айырмашылығы тамақтандыру кәсіпорындарда өнімнің өзіндік құны есептелмейді. Баға ерекшеліктері, ең алдымен, өз өндірісінің өнімдерін есептеу әдісімен сипатталады. Қоғамдық тамақтану кезінде шығындар сату бағасын есептеуге дейін азаяды, ол тікелей шығындар ретінде тек шикізаттың құнын қамтиды, ал қалған элементтер мен күрделі шығындар сауда маржасы арқылы бағада көрсетіледі. Қоғамдық тамақтану кәсіпорындарының қызметі жарғы негізінде және өнімді өндіру, өткізу және тұтынуды ұйымдастыру құқығына лицензиямен жүзеге асырылады.

Қоғамдық тамақтану объектілері **«сауда қызметін реттеу туралы» ҚР Заңының 10-бабының 3-тармағына** сәйкес мынадай санаттарға бөлінеді: Мейрамханалар, дәмханалар, барлар, асханалар:

1) Мейрамхана-тұтынушыларға міндетті түрде даяшылар қызмет көрсететін, тапсырыстық және фирмалық тағамдарды қоса алғанда, дайындалуы күрделі ас мәзірінің түр-түрін, сондай-ақ алкоголь өнімдерін ұсынатын қоғамдық тамақтандыру және демалыс объектісі;

2) Кафе – тұтынушыларға міндетті түрде даяшылар қызмет көрсететін, дайындалуы күрделі емес ас мәзірінің түр-түрін, сондай-ақ алкоголь өнімдерін ұсынатын қоғамдық тамақтандыру және демалыс объектісі;

3) Бар- тұтынушыларға тіскебасарлар, десерттер мен кондитерлік өнімдер, сондай-ақ алкоголь өнімдерін ұсынатын қоғамдық тамақтандыру және демалыс объектісі;

4) Асхана – тұтынушыларға өз бетінше қызмет көрсететін қоғамдық тамақтандыру объектісі.

Қоғамдық тамақтандыру объектілерінде (мейрамханаларда, дәмханаларда, барларда, асханаларда) қызмет көрсетілетін контингенттің ерекшелігіне сәйкес арнайы қызмет көрсету аймақтары, мысалы диеталық, емдік-профилактикалық, балалар тағамы көзделуі мүмкін.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының барлық өнімдері мен қызметтері нормативтік құжаттаманың санитарлық-гигиеналық және технологиялық талаптарына; қызметтер мен оларды ұсыну қауіпсіздігіне:

экономикалық қауіпсіздікке; өртке қарсы; электр қауіпсіздігіне және т.б сәйкес келу тиіс.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарына өнімдер мен тауарлар жеткізушілерден (тамақ өнеркәсібі кәсіпорындарынан) сондай-ақ базарлар мен дүкендерден өз сатып алу тәртібімен түседі.

Жеткізушілерден тауарлар мен шикізат түскен кезде оларды қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында қабылдау жүкқұжаттары (автомобиль көлігімен жеткізілетін) шот – фактуралар негізінде саны мен сапасы бойынша жүргізіледі.

Сәкестік сертификаты немесе оның мөрмен расталған көшірмесі жоқ; жарамдылық, сақтау мерзімі өткен тауарлар қабылдауға және өткізуге жатпайды. Мақсаты бойынша тұтынуға жарамсыз деп танылған тауарлар жойылуға жатады.

Тауар-материалдық қорларды өнім берушіден алу сенімхатта көрсетілген адамның жеке басын куәландыратын құжатты көрсеткен кезде сенімхат негізінде жүргізіледі. Егер тауар – материалдық қорларды алушы субъект және жөнелтуші субъект бір-бірімен қалыптасқан коммерциялық қатынастарға ие болса, тауар-материалдық қорларды беру сенімхатсыз жүзеге асырылуы мүмкін.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының негізгі мақсаты кейіннен сатып алушыларға немесе ұйымдарға стау үшін өз өнімдерін өндіру тамақ дайындау болып табылады.

Өз өнімі ас үйде немесе қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының өндірістік цехтарында шикізатты жылумен немесе суықпен өңдеу жолымен өндірілген дайын бұйымдар мен жартылай фабрикаттарды білдіреді. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары өздері өндірген өнімдермен қатар кейбір сатып алынған тауарлар да сатылады.

Сатып алынған тауарлар – бұл кез келген өндеусіз сырттан сатып алынған тамақ өнімдері.

«Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы «Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес қоғамдық тамақтандыру қызметтері саласындағы тұтынушылар мен орындаушылар арасындағы қатынастарды айқындайтын және реттейтін» қоғамдық тамақтандыру өнімдерін өндіру және өткізу қағидалары» сондай-ақ қоғамдық тамақтандыру саласындағы өнімдерді өндірумен және өткізумен айналысатын заңды және жеке тұлғалардың орындауы міндетті талаптар әзірленеді.

Ережеге сәйкес, қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары тұтынушыларға көрсетілетін қызметтер туралы қажетті және сенімді ақпаратты көрнекі және қол жетімді түрде жеткізуге міндетті:

Бұл ақпарат мыналарды қамтуы керек:

- Ұйымның фирмалық атауы, оның орналасқан жері (заңды мекенжайы) кәсіпорынның типі, сыныбы, жұмыс режимі;
- Қызметтер тізбесі және оларды көрсету шарттары;
- Қызметтердің бағасы мен төлем шарттары;
- Тағамдарды дайындау тәсілдерін және оларға кіретін негізгі

ингредиенттерді көрсете отырып, қоғамдық тамақтандырудың болжамды өнімнің атауы;

- Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорнының дайын тағамдары мен басқа да өнімдері порцияларының массасы туралы мәліметтер;

- лицензияның болуы;

- қызметтерді сертификаттау туралы ақпарат

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының барлық өнімдері мен қызметтері нормативтік құжаттардың талаптарына сәйкес: санитарлық - гигиеналық және технологиялық, қызметтер мен оларды ұсыну қауіпсіздігіне; азық-түлік шикізаты мен өнімдерінің қауіпсіздігіне; экологиялық қауіпсіздікке; өртке қарсы; электр қауіпсіздігіне және т. б. сәйкес келуі тиіс.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары тұтынушыға сапасы нормативтік құжаттардың міндетті талаптарына және тапсырыс талаптарына сәйкес келетін Қызметтерді көрсетуге міндетті.

Тауарларды сатып алуды растайтын құжаттар болмаған кезде қорларды қабылдау туралы акт жасалады.

Аспаздық өндеуге арналған қоймалардағы шикізат пен тауарлар сауда үстемесін қоспай сатып алу бағаларында ескеріледі. Аспаздық өндеусіз сатуға арналған сатып алынатын тауарлар сауда үстеме бағасын қоса отырып, сатып алу бағаларында ескеріледі.

Сауда үстемелерінің деңгейін ұйыс әзірлейтін преysкуранттарға және таңдалған есеп саясатына сәйкес субъект дербес айқындайды және бекітеді.

Азық-түлік пен тауарларды қоймадан шығару талаптар мен жүкқұжаттар негізінде жүзеге асырылады. Азық-түліктер мен тауарларды қоймадан өндіріске, буфетке, ұсақ бөлшек сауда желісіне және басқа пункттерге босату кезінде олар екі бағамен бағаланатын: өзіндік құны бойынша сатып алу құны немесе есептік бағасы, қоймашының есебінен есептен шығару үшін және сату бағасы бойынша үстеме бағаны ескере отырып жүкқұжаттар жазып береді.

Қоғамдық тамақтану қоймаларындағы бухгалтерлік есеп жедел-бухгалтерлік сальдолық әдіс бойынша жүргізіледі. Бұл әдістің мәні бухгалтерлік есепте бухгалтерлік есеп өнімдердің, тауарлардың орналасқан жері бойынша, материалдық жауапты адамдар үшін жалпы ақшалай түрде жүргізілетіндігінде. Қоймалардағы өнімдер мен тауарларды есепке алуды материалдық жауапты тұлғалар (қойма меңгерушісі, қоймашылар атауы, сорты, саны, бағасы бойынша сандық-сомалық есепке алу карточкаларында немесе тауар кітаптарында жүргізеді.

Сұрыптар санаттар бойынша өнімдердің, тауарлардың әрбір атауына жеке карточка ашылады немесе тауар кітабындағы беттердің белгілі санын бөледі.

Материалдық жауапты адам тұлға құндылықтардың кірісі мен шығысы және олардың тауарлық кітаптағы қалдықтары бойынша жүргізілетін жазбалардың дұрыстығын бухгалтер кезең – кезеңмен тексереді арнайы баға қойылады. Ай тоқсан аяқталғаннан кейін, сондай-ақ түгендеу күніне азық – түлік, тауар қалдықтарының ведомосы бухгалтерлік есеп деректерімен салыстыру үшін қоймада жасалады.

Қоймалардың материалдық жауапты адамдары тізілімдер немесе тауар есептері кезінде өнімдердің келіп түсуі мен шығуына арналған құжаттарды кәсіпорында белгіленген мерзімде бухгалтерияға тапсырады. Тізілімдер, әдетте, есепке алудың сандық-сомалық тәсілі кезінде жасалады.

Есепке алудың жедел-бухгалтерлік (**сальдо**) әдісі кезінде материалдық жауапты адамдар тауарлық есептер жасайды.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарындағы бухгалтерлік есеп екі бағыттағы қызметті көрсетуге арналған: бір жағынан бұл процестер **өндіріс**, ал екінші жағынан **сауда процестері**. Қоғамдық тамақтанудың ерекшелігі – бұл өндіріс процестер мен өнімді өткізу арасындағы тығыз байланыс.

Өндіріс процесі - бұл өнімдерді жасаудың маңызды кезеңдерінің бірі өндірістік қызмет нәтижесінде шығарылатын ыдыс-аяқтар, өнімдер мен жартылай фабрикаттар, әдетте олар арнайы белгіленген жабдықталған және дайын орындарда жүргізіледі.

Кәсіпорын үшін енгізу процесі соңғы тұтыну мақсатына жеткеннен бастап тауарлар қозғалысының соңғы кезеңін құрайды.

Қоғамдық тамақтану кәсіпорнының қызметі жеткізушіден тұтынушыға тауардың қозғалысы ретінде ұсынылуы мүмкін, мұнда кәсіпорын өзі қосымша ыңғайлылық туғызатын байланыстырушы буын қызметін атқарады немесе өнімге жаңа қасиеттер береді, яғни тұтынушылық құндылықты арттырады.

2. Қоғамдық тамақтанудағы бағаны қалыптастыру және есептеу

Баға азық-түлік кәсіпорындарындағы тауарлар құнының ақшалай көрінісі, ол келесі элементтерден тұрады: өндіріс бірлігінің құны және сауда маржасы кезең шығындары және пайданың пайызы. Экономиканың басқа салаларынан айырмашылығы, қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында шығарылатын өнім бірлігінің өзіндік құны есептелмейді.

Сондықтан, тікелей шығындар ретінде азық-түлік өнімдерінің бағасы тек шикізаттың құны қамтиды, ал қалған элементтер шығындар мен кірістер жанама түрде – сауда маржасы арқылы көрсетіледі.

Буып - тую материалдары мен бұйымдарының зат белгілеріне, қосымша парақтарында және стикерлерінде ақпарат мемлекеттік және орыс тілдерінде және мынадай қосымша мәліметтер көрсетілуге тиіс:

1) өнімнің тағамдық құндылығы туралы калориялылығы, ақуыздардың, майлардың, көмірсулардың, витаминдердің, макро - және микроэлементтердің болуы;

2) тағайындау және қолдану шарттары туралы оның ішінде балалар, диеталық, емдік-профилактикалық тағам өнімдері мен биологиялық белсенді қоспалар;

3) дайын тағамдарды дайындау тәсілдері мен шарттары туралы концентраттар мен тамақ өнімдерінің жартылай фабрикаттары үшін;

4) сақтау шарттары мен мерзімдері сақтау шарттарына қойылатын талаптар белгіленген тамақ өнімдеріне қатысты және жарамдылық мерзімдері

туралы;

5) тамақ өнімдерін дайындау күні және орау күні;

құрамы, және оның ішінде тағамдық және биологиялық белсенді қоспалар генетикалық түрлендірілген көздер туралы.

Қоғамдық тамақтанудың дайын өнімінің бағасы есептеу әдісімен айқындалады. Бұл жағдайда өнімнің өзіндік құны емес, шикізат жиынтығының құны және өнімнің сату құны есептеледі. Есептеу карточкасында ас үйдің әр тағамы немесе өнімі үшін бөлек жүргізіледі. Шиказатты салу нормалары тағамдар мен аспаздық өнімдер рецептураларының жиынтығында, Қазақстан халықтарының ұлттық тағамдарының жинағында, ұн және бөлке бұйымдары рецептураларының жинағында, диеталық тағамдар жинағында және т.б. келтірілген. Сондай-ақ олар жеке дайын компоненттердің массасын граммен және тұтастай алғанда бүкіл тағамды көрсете отырып, дайын өнімдердің шығу нормаларын ұсынады.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары нормативтік құжаттама негізінде фирмалық және ұлттық тағамдар мен бұйымдарды әзірлеуге және өндіруге құқылы.

Қолданыстағы ұлттық тағамдар мен бұйымдар жинақтарында рецептуралар болмаған жағдайда оларды қоғамдық тамақтандыру мамандары әзірлеуі мүмкін.

Бұл ретте, егер кәсіпорын жаңа тағамдардың рецептурасын әзірлейтін болса, ол тиісінше технологиялық картаны немесе кәсіпорынның стандарттарын әзірлеуі тиіс, олар Мемлекеттік санитарлық эпидимиялогиялық қадағалау мен және осы кәсіпорынды сертификаттауды жүргізген ұйыммен келісілуі тиіс. Егер шикізат жиынтығында шикізат пен өнімнің компоненттері мен бағасы өзгерсе, онда жаңа сату бағасы келесі еркін есептеу бағанында есептеледі.

Сату бағасы калькуляциялық карточкада әрбір тағамға немесе тағам түріне жеке есептеледі немесе ас үй бұйысы кейіннен бір порцияның бағасын белгілей отырып, азық-түлікті сатып алу бағасы бойынша есептеледі. Үстеме баға шикізат жиынтығына немесе шикізаттың әрбір түріне жүргізіледі. Тағамның немесе ас үй бұйымының бағасын есептеудің дұрыстығы өндіріс меңгерушісінің және калькуляцияны құрайтын адамның қолымен расталады, субъектінің басшысы бекітеді.

Қалькуляциялық карточканы жасау және сату бағасын анықтау жоспар – мәзір бойынша тағамдардың түр – түріне қарай жүргізіледі; әрбір тағамға арналған шикізаттың белгіленген нормалары, шикізатқа сату бағасының калькуляциясына енгізілуге жататындарды айқындау: шикізат санын сату бағасына көбейту жолымен есептеледі, алынған нәтижелер жинақталады және бір тағамның сату бағасы шикізат жиынтығының сату құнын 100-ге бөлу арқылы белгіленеді. Белгіленген бағалардың дұрыстығына жауапты адамдар қол қойғаннан және қол қойғаннан кейін калькуляциялық карточкалар арнайы тізілімде тіркеледі. Осылайша есептелген тағамдар мен ас үй өнімдерінің бағасы бұрын осындай тағамдарға қолданылатын бағалармен салыстырылуы

керек, оларды талдау қажет.

Гарнирлер, тұздықтар, жартылай фабрикаттар мен аспаздық өнімдердің бағасы да есептеу әдісімен есептеледі. Буфеттер арқылы өткізілетін сатып алынатын тауарлардың бағасы сатып алу құны мен үстеме бағаның сомасына қарай айқындалады. Жеке тағамдардың рецептілерінде дәмдеуіштер, тұз және көк тұтыну көрсетілмеген. Осы өнімдерді бір ыдысқа жұмсау нормалары рецептуралар жинағының тиісті бөлімдерінің кіріспе бөлігінде келтірілген.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары тек сатумен ғана емес, сонымен қатар өндіріс пен тұтынуды ұйымдастырумен де айналасыда. Өндірістік – сауда бірліктерінің құрамына қоймалармен қатар жартылай фабрикаттар мен кондитерлік өнімдер шығаратын цехтар, буфеттер, ұсақ бөлшек сауда желісі кіреді.

Өндірістегі өнімдер үшін материалдық жауапкершілік өндіріс меңгерушісіне және оның орынбасарына немесе бригада жүктеледі.

Қоғамдық тамақтанудағы өндірісті есепке алу ерекшеліктерінің бірі өнімді кіріске алу өңделмеген шикізаттың массасы бойынша, жартылай фабрикаттарды шығару - нетто массасы бойынша жүзеге асырылады, ал өткізілген бұйымдарды есептен шығару шикізаттың есептік бағалары бойынша жүргізіледі, олар азық-түлік рецептураларының жинақтарында тіркелген өнімдерді салу нормалары бойынша калькуляциялық карточкаларда айқындалады, сатылған тағамдар мен аспаздық өнімдердің нақты санына.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында өнім өндіру күн сайын жоспар-мәзірге сәйкес жоспарланады. Онда тағамдардың тізбесі, олардың саны және тағамдар мен гарнирлердің қысқаша сипаттамасы келтіріледі. Мәзір жоспарын өндіріс меңгерушісі өз өндірісінің өнімдерін, ассортименттің минимумын, қоймада, өндірістік базада, өткізу қабілеттілігінде, сондай-ақ сатып алушылардың сұранысына арналған тауар айналымының күнделікті жоспарына сүйене отырып жасайды.

3. Қоғамдық тамақтану өнімдерін өндіру мен сатудың есебі

Бухгалтерлік есепте қоғамдық тамақтану өнімдерінің сату бағасын қалыптастыру бойынша операциялар есептік және қосымша бөлінуі мүмкін. Асханалық өнімдерді өндіру бойынша шығындар есебі «Негізгі өндіріс» активі шотында жүргізіледі. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарындағы бұл есеп есептеуден материалдық есепке ауысады. Бұл шотта тек өндіріске жіберілген өнім мен шикізат есепке алынады. Қызметкерлердің жалақысы мен жалақыдан шегерімдер, қызмет көрсету шығындары, негізгі құралдардың амортизациясы және т.б. сияқты барлық басқа шығындар сату шығындары немесе жалпы және әкімшілік шығындар ретінде есепке алынады және олар сауда маржасымен жабылуы тиіс.

«Негізгі өндіріс» шотының дебегі бойынша: асханаға түскен шикізаттың құны, буфеттерден және ұсақ бөлшек саудадан алынған өнімдерінің қайтарылуы, анықталған артық сомасы көрсетіледі; несие бойынша сатылған

және шығарылған өнімді дайындауға, өнімді қоймаға қайтаруға жұмсалған шикізаттың құны. «Негізгі өндіріс» шотының дебеттік сальдосы ас үйдің өнімдердің құнын көрсетеді. Аналитикалық есеп әр қаржылық жауапты тұлға үшін жүргізіледі.

Өндірістегі шикізаттың қозғалысын есепке алу шоттарының корреспонденциясын қарастырсақ:

Өндірістегі шикізаттың қозғалысын есепке алу шоттарының корреспонденциясы

Операциялардың мазмұны	Шоттардың корреспонденциясы	
	Дебет	Кредит
1		
1. Шот – фактура негізінде өнім жеткізушіден алынды және қоймаға енгізілді	1330	3310
2. Шот – фактурада көрсетілген ҚҚС есепке жатқызуға қабылданды	1420	3310
3. Алынған тауардың шот-фактурасы төленді	3310	1030
4. Алынған тауарлар мен өнімдер бойынша шот-фактурада көрсетілген ҚҚС есептеледі	3130	1420
5. Сатып алу актісі бойынша нарықта сатып алынған шикізат капитализацияланады	1310	1250
6. Сұраныс пен шот-фактураның негізінде шикізат пен өнімдер қоймадан негізгі өндіріске жіберіледі	8110	1310
7. Дайын өнімдер сатылымға шығарылады	1320	8110
8. Қоймаға пайдаланылмаған шикізат пен өнімдер қайтарылады	1310	8110
9. Сатуға шығарылған дайын өнім үшін өндірілген сауда маржасы	1320 (қосалқы есеп)	1320 (қосалқы есеп)
10. Сатушылардың, официанттардың есептеріне сәйкес, бақылау – касса машиналарының мәліметтерімен расталған, дайын өнімдерді қайталаудан табыс алынған.	1010	6010
11. Дайын өнім сатудан түскен табысқа ҚҚС есептелді	1010	3130
12. Дайын өнімнің өзіндік құны есептен шығарылды	7010	1320

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының ерекшелігімен өндірілген өнімді сатуды жүзеге асырылады: кәсіпорындардың өздері де, басқа да шағын сауда желілері болып табылады. Осыған байланысты, өндірілген өнімге бақылауды оңтауландыру үшін оны негізгі өндірістен сатуды жүзеге асыратын қаржылық жауапты тұлғалар алдында есепке алу сату бағасы бойынша жүзеге

асырылады. Ол үшін кәсіпорынның бухгалтериясы дайындалған әрбір тағамға маржа мен қосылған құн салығын есептейді. Әдетте, қоғамдық тамақтану өнімдерін үшінші тарап ұйымдарына жеткізу келісімшарттық бағамен жүзеге асырылады, бұл жағдайда тауарлар кәсіпорын шығындарына сатып алу бағалары бойынша есептен шығарылады, ал табыс келісімшарт негізінде қалыптасады. бағалар, қосылған құн салығы сату айналымына жалпы белгіленген тәртіппен есептеледі.

Әр айдың соңында сатушылардың есептері негізінде компанияның бухгалтериясы есептелген қосылған құн салығының сомасын және сатылатын тауарлар мен дайын өнімге қатысты сауда маржасын өзгертеді. Сауда маржасының қандай көлемі сатылған дайын өнім мен сатып алынған тауарға түсетінін анықтау үшін сауда маржасының арнайы есебі жүргізіледі. Бұл есептің мәні мынада: айдың басындағы және ай ішінде жасалған сауда маржасының көлемі сатылған тауарлар мен дайын өнімдерге пропорционалды түрде бөлінеді және айдың соңында қалады. Біздің мысалда сатылған маржаның мөлшері:

Өнім бағасы тұтынушылардың сұранысын қанағаттандыруы үшін, кәсіпорын шығындарын өтеу үшін жеткілікті болуы және кірістіліктің жоспарланған деңгейіне сәйкес болуы үшін қоғамдық тамақтану кәсіпорындары үшін сауда маржасының мөлшерін дұрыс анықтау өте маңызды.

Өндірілген өнімге маржа белгілеу кезінде қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары өндірістің бұзылу факторын ескере отырып талдау жүргізе алады. Шығынсыздықты талдау компания шығындарды кірістермен жабатын нүктені анықтауға мүмкіндік береді, нәтижесінде жиынтық кіріс нөлге айналады.

4.Фуршеттерде және сауда желілеріндегі тауардың есебі

Фуршеттердергі тауарлардың аналитикалық есебі әрбір қаржылық жауапты тұлға үшін жүргізіледі

Қоймаларда шикізат пен тамақ өнімдерінің болуы мен қозғалысының бухгалтерлік есебін 1331 "**сатып алынған тауарлар - қоймадағы тауарлар**" белсенді синтетикалық шотында жүргізеді. Бұл шоттың дебеті бойынша тауарлардың қоймаға түсуі көрсетіледі, ал несиеден олар өндіріске немесе буфеттерге есептен шығарылады.

Ұсақ бөлшек сауда желісінің қызметкерлері (лотоктар, арбалар және т.б.) тауарды қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының қоймаларынан жүкқұжаттар бойынша, ал ас үй бұйымдары - алу парақтары бойынша алады. Бұл ретте құжаттар екі данада жазалады, оның біреуі тауарды алған адамға беріледі, екіншісі – тауарды жіберген материалдық жауапты адамда қалады. Жұмыс күнінің соңында тауарды алған сатушылар сатылған тауарлар үшін толық түсімді кәсіпорынның кассасына тапсырылады, сатылған тауарлар қоймаға, ал ас үй бұйымдарын өндіріске қайтарылады. Бұл шот-фактурада және қоршау парағында бекітілген. Бөлшек сауда желісінің сатушылары тауарлық

есептер жасамайды. Бірақ сатушылар қабылдау парақтары мен шот – фактураға кәсіпорынның кассаға кіріс фактісін растайтын кассалық кіріс туралы түбіртекте қосып, құжаттармен бірге бухгалтерияға тапсырады, онда кіріс сомасы мен көрсетілген тауарға сәйкестігі тексеріледі.

Буфеттерде және бөлшек сауда желісінде тауарларды есепке алу бойынша операцияларды бухгалтерлік есепке алу шоттарында көрсету тәртібін қарастырсақ:

Буфеттерде және бөлшек сауда желісінде тауарларды есепке алу бойынша операциялардың корреспонденциясы

Операциялардың мазмұны	Шоттардың корреспонденциясы	
1	2	
1. Шикізат қоймадан кәсіпорынның асханасына берілді	8110 - негізгі өндіріс	1311- Қоймадағы шикізат
2. Дайын тағамдар берілді: - кондитерлік цех өнімдерінің қоймасына	1321 - қоймадағы дайын өнім 1322- бөлшек саудадағы дайын өнім	8110 - негізгі өндіріс 8110- негізгі өндіріс
3. Пайдаланылмаған өнімдер қоймаға қайтарылады	1311-қоймадағы шикізат	8110- негізгі өндіріс
4. Жеткізушілерден кафе қоймасына тауарлар түсті: - тауарлардың құнына - қосылған құн салығының сомасына	1311 - қоймадағы шикізат 1420 - қосылған құн салығы"	3310 - жеткізушілерге және мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек" 3310 "жеткізушілерге және мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек"
5. Тауарларды жеткізушілердің шоты төленді	3310- жеткізушілерге және мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек	"1030" Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты "
6. Тауарлар қоймадан буфет пен барға өткізуге берілді	1331- бөлшек саудадағы тауарлар	"1311" қоймадағы шикізат"
7. Дайын бұйымдар мен тауарларды сатудан кіріс алынды	1010 - Кассадағы ақша қаражаты	"6010" өнімді өткізуден және қызметтер көрсетуден түсетін кіріс"
8. Тауарлар мен дайын бұйымдарды сатудан алынған кірістен қосылған құн салығы есептелді	1010 - Кассадағы ақша қаражаты	3130 - қосылған құн салығы"
9. Кафе қызметкерлеріне еңбек-ақы есебіне түскі ас өнімдері жіберілді	1250 - қызметкерлердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі	6010 - өнімді сатудан және қызмет көрсетуден түскен кіріс" 3130-қосылған құн салығы
10. Қызметкерлердің жалақы-сынан ұсталған тамақ үшін берешек	3350 - еңбекке ақы төлеу бойынша қысқа мерзімді берешек	1250-қызметкерлердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі"
1	2	
11. Алынып, сатылған тауарлар	7010 - сатылған	1331- бөлшек саудадағы

мен дайын өнім	өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құны	тауарлар 1322 - бөлшек саудадағы дайын өнім
12. Кондитерлік цехтың бұйымдары сауда кәсіпорнына қоймадан жіберілді - сату құнына - қосылған құн салығының сомасына	1210 - сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі	6010 - өнімді өткізуден және қызметтер көрсетуден түсетін кіріс 3130 - қосылған құн салығы

Буфеттердегі, барлардағы және басқа да бөлшек сауда желілеріндегі тауарларды есепке алу 1331 "бөлшек саудадағы тауарлар" шотында, дайын бұйымдарды - 1321 "бөлшек саудадағы дайын өнім" шотында жүргізіледі. Буфеттердегі, дүкендердегі, кулинариялардағы және ұсақ бөлшектік желілердегі тауарлар мен дайын бұйымдар сату бағалары (үстеме баға мен ҚҚС қоса алғанда, өткізу бағалары) бойынша құндық көріністе ескеріледі.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары тұтынушыларға тапсырыс және міндетті нормативтік құжаттардың талабына сәйкес келетін қызметтер көрсету керек. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында келесі элементтерден тұрады: шығарылатын өнім бірлігінің өзіндік құны және табыс. Экономикалық басқа салаларынан айырмашылығы қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарында өндірілген өнімнің өзіндік құны есептелмейді. Сондықтанда қоғамдық тамақтандырудағы баға тікелей шығындар ретінде өзіне тек шикізат құнын қосады. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарындағы азық-түлік және тауарлар жабдықтаушылардан, сонымен қатар базар және дүкендерден сатып алу арқылы түседі.

Қоғамдық тамақтандыру объектілеріне қойылатын санитарлық-эпидемиологиялық қарсы талаптар санитарлық ережелері мен нормалары тамақ өнімдерін дайындаумен және саудаға асырумен айналысатын жеке тұлғаларға арналады.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары әр түрлі ұйымдастыру - құқықтық формаға ие болады.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының болашағын белгілі дәрежеге жеткізу және келесі жағдайлармен байланысты: оқу орындарында және жұмыс істейтін жерлерде қоғамдық тамақтану кәсіпорындарында ұйымдастырып, жоғары сатыға жеткізу арқылы, қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарын ұйымдастыруды индустриялық әдіске көшіру, қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарын арнайы жүйелерін кеңейту, өрістету, материалдық және моральдық ынталандыруды енгізу арқылы жоғарылайды.

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының ең негізгі мақсаты ұйымдасқан түрде халыққа ақы арқылы тамақтандырып қызмет көрсету. Мәдениет қызмет көрсету мүмкіншілігін құруға, тамақ дайындау уақытын қысқартуға, еңбек өнімділігін жоғарлатуға, әлеуметтік – экономикалық міндеттерді іске асыруға, яғни қоғамдық мүшелерінің арасында игілікті тарату формасының бір түрі болып қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары маңызды

орын алады

Кәсіпорындарының жұмыс тәртібі қызмет көрсетілетін ұйымдардың завод, мектеп, вокзал жұмыс уақытына байланысты болу, сондай – ақ адамдарды тәуліктің кез – келген кезінде тағаммен қамтамасыз ету қажеттігі жұмысқа шығудың әртүрлі графигін талап етеді. Алайда белгілі бір сағатта тамақтандыру, көбіне әлденеше дүркін тамақтану тәртібімен алмастырады, яғни халық қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарда күні бойы бір қалыпты, әрі бірыңғай мәзірнама бойынша тамақтанатын болады. Осыған байланысты бұл кәсіпорындарда әр алуан тағам шикізаттарын қайта өңдейді және тез бұзылатын бұйымдар шығарады, сондай – ақ мұнда санитарлық және тазалық талаптарын қатаң сақтау, тағамдар мен аспаздақ бұйымдарының сапасын бақылау, шикізаттарды сақтау және тез бұзылатын бұйымдар шығарады, сондай - ақ мұнда санитарлық және тазалық талаптарын қатаң сақтау, тағамдар мен аспаздық бұйымдардың сапасын бақылау, шикізаттарды сақтау және өңдеу мерзімін мейлінше қысқарту, тағамдарды келушілердің сұранысын есепке ала отырып, шағын мөлшерде дайындау қажет.

Бақылау сұрақтары

1. Тауарларды буфеттер мен шағын сауда желілерінде құжаттық тіркеу
2. Капитал және резервтер есебі
3. Бекітілген баға бойынша келісім
4. Дебиторлық қарыз, оның құрамы мен есебі
5. Жалға алынған негізгі құралдардың есебі
6. Еңбек ақы төлеу шығындар есебінің мақсаты
7. Жалпы және әкімшілік шығындарының есебі, олардың құрамы және сипаттамасы
8. Шығындар есебінің объектілері, калькуляциялау объектілері. Есепті ұйымдастыру
9. Тапсырыс бойынша шығындардың жиынтық есебі
10. Мерзімдік шығындарды есептен шығару.

Глоссарий

Аванс-жұмысты орындау, мүлікті беру, көрсетілген қызметтер және т. б. үшін алдағы төлемдер есебінен берілетін немесе аударылатын ақшалай сома немесе басқа да мүліктік құндылық.

Жалақы есебінен аванс-қызметкерлерге айдың бірінші жартысында еңбекақы есебінен берілетін ақшалай қаражат.

Есепке алуды автоматтандыру-өндірістік-техникалық, экономикалық және әлеуметтік процестер бойынша деректерді бақылау, өлшеу және тіркеу, сондай-ақ ақпаратты осы процестерді басқаруда тиімді пайдалану үшін жарамды түрге келтіру үшін есептеу техникасы мен телеөңдеу құралдарын пайдалану. Есепке алудың барлық түрлері бойынша ақпаратты өңдеу процестері автоматтандырылады: бастапқы, жедел-техникалық, бухгалтерлік, статистикалық.

Бағалау актісі-мүліктің құнын бағалау кезінде жасалатын құжат (бағалау ведомосы).

Деректер базасы - компьютерге оны кейіннен сақтау, жаңарту және тұтынушыларға беру үшін енгізілетін қажетті ақпарат жиынтығы: пайдаланушыларға оны жедел зерттеу (ақылы және ақысыз), сондай-ақ талдау және болжау әдістері ұсынылады.

Дайын құжаттардың дерекқоры (ДҚД) - дайын құжаттардың Банкі: мәтіндік, кестелік және графикалық материалдардың Құжаттамалық Дерекқорын қалыптастыруға және жүргізуге, ДҚД пайдаланушыларына, ең алдымен билік және басқару органдарына, кәсіпорындар мен ұйымдарға, халыққа ақпараттық-анықтамалық қызмет көрсетуді жүзеге асыруға арналған. Нормативтік құқықтық ақпараттың деректер қоры - деректер банкінде сақталатын нормативтік құқықтық актілердің толық мәтінді электрондық көшірмелерінің жиынтығымен көрсетілген деректер банкінің құрамдас бөлігі.

Ақпараттық база - белгілі бір белгілер бойынша жүйеленген және әртүрлі міндеттерді шешу үшін пайдаланылатын деректер жиынтығы, сондай-ақ бұл ретте ақпаратты жинақтау мен берудің қолданылатын әдістері мен құралдары.

Бухгалтерлік баланс - бухгалтерлік есеп құжаты, ол жалпыланған ақшалай түрде белгілі бір күнге компанияның қаржылық жағдайы туралы түсінік береді. Құрылымы бойынша - екі жақты кесте, онда сол жақ (актив) шаруашылық құралдарының құрамы мен орналасуын көрсетеді, ал оң жақ - (пассив) шаруашылық құралдарының пайда болу көздерін және олардың нысаналы мақсатын көрсетеді. Бухгалтерлік баланс активтің және міндеттеменің міндетті теңдігі болуы керек.

Бухгалтерлік пайда-бұл табыс салығын төлеу бойынша шығыстарды шегергенге дейінгі кезеңдегі таза пайда немесе шығын

Сатып алу күні-бұл сатып алушы сатып алынған активті нақты бақылауға алатын күн.

Ақша қаражатының қозғалысы (ағындары) - ақша қаражаты мен олардың баламаларының түсімдері мен төлемдері; Ақша қаражатына

банктердегі ағымдағы шоттардағы ақша қаражаты, кассадағы ақша қаражаты және талап етілгенге дейінгі депозиттер (салымдар) кіреді.

Дайын өнімді (тауарларды, жұмыстарды, қызметтерді) сатудан түсетін табыс - бұл серіктестіктің әдеттегі қызметі барысында меншік иелерінің жарналары есебінен өзгеше капиталдың ұлғаюына әкелетін кезеңдегі экономикалық пайданың жалпы түсімі. Кәдімгі қызметтен түскен қаражат әртүрлі деп аталуы мүмкін, соның ішінде тауарларды, жұмыстарды, қызметтерді сатудан немесе комиссиялық сыйақылардан.

Табыс-бұл серіктестіктің әдеттегі қызметі барысында пайда болатын кезеңдегі экономикалық пайдалардың жалпы түсімдері, олардың нәтижесі меншік иелерінің жарналары есебінен меншікті капиталдың өсімінен өзгеше меншікті капиталдың өсуі болып табылады.

Болашақ кезеңдердің кірістері-болашақ есепті кезеңдерге жататын, бірақ осы есепті кезеңде алынған кірістер.

Өткізу (шығару) шығындары - бұл пайдаға салық төлеу жөніндегі шығыстарды қаржыландыруға арналған шығындарды шегергендегі активті өткізумен (шығарумен) тікелей байланысты қосымша шығындар.

Салық - бұл заңды немесе жеке тұлғалардан мемлекет немесе муниципалитеттердің қызметін қаржылық қамтамасыз ету мақсатында оларға меншік, шаруашылық жүргізу немесе жедел басқару құқығында тиесілі ақшаны иеліктен шығару түрінде алынатын міндетті төлем.

Пайдаға салынатын салық - Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес салық салынатын табысқа (салықтық залалға) қатысты бюджетке төленуге (бюджеттен қайтарылуға) жататын корпоративтік табыс салығы.

Активтің немесе міндеттеменің салық базасы-бұл салық салу мақсаттары үшін активке немесе міндеттемеге берілген шама.

Салық салынатын пайда (салықтық залал) - бұл Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес айқындалатын, оған қатысты пайдаға салынатын салық бойынша міндеттемелер/талаптар туындайтын кезеңдегі пайданың (залалдың) сомасы.

Бағалау-қаржылық есептілік элементтері танылуы және балансқа және пайда мен шығындар туралы есепке енгізілуі тиіс ақша сомаларын айқындау процесі.

Бағалау міндеттемесі-орындау мерзімі немесе сомасы белгісіз міндеттеме.

Өзіндік құн-бұл төленген ақша қаражатының немесе олардың баламаларының сомасы не активті сатып алу немесе құру кезінде оны сатып алу үшін берілген басқа активтің әділ құны, не қолданылатын болса, не басқа ХҚЕС-тің ерекше талаптарына сәйкес танылған кезде осы активке жатқызылған сома.

Қаржылық қызмет-серіктестіктің меншікті капиталы мен қарыз қаражатының мөлшері мен құрамындағы өзгерістерге әкелетін қызмет.

Қаржылық есептілік-келесі компоненттерді қамтиды:

- баланс;
- пайда мен шығындар туралы есеп;
- меншікті капиталдағы өзгерістер туралы есеп;
- ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп,
- түсіндірме жазба;
- есеп саясаты.

Таза сату бағасы (өткізудің таза құны) - бұл активті өткізуге (шығаруға) жұмсалған шығындарды шегере отырып, бір-бірінен тәуелсіз, жақсы хабардар, осындай операцияны жасауға ниет білдірген тараптар арасында мәміле жасау кезінде активті сатудан алынуы мүмкін сома.

Ақша қаражатының баламалары-ақша қаражатының алдын ала белгілі сомасына жеңіл айналатын және олардың құнының өзгеруінің елеусіз тәуекеліне ұшырайтын қысқа мерзімді және жоғары өтімді салымдар (Инвестициялар).

Активтер-бұл өткен мәмілелер немесе басқа оқиғалардың нәтижесі болып табылатын, құндық бағасы бар субъектінің мүлкі, мүліктік және жеке мүліктік емес игіліктері мен құқықтары. Серіктестіктің активтерінде субъектінің ақша ағынына тікелей немесе жанама салымды білдіретін нақты немесе болашақ экономикалық пайда көрсетілген.

Міндеттемелер-бұл бір адамның (борышкердің) басқа адамның (кредитордың) пайдасына белгілі бір әрекет жасау міндеті: мүлікті сату, ақша төлеу, жұмысты орындау. Кредитордың борышкерден өз міндеттерін орындауын талап етуге құқығы бар. Міндеттемелер әдеттегі іскерлік тәжірибе барысында туындайды және көп жағдайда Жарғының немесе шарттың талаптары нәтижесінде күшіне енуі мүмкін.

Меншікті капитал-міндеттемелерді шегергендегі субъектінің активтері. Меншікті капиталдың құрамына: жарғылық капитал, өткен жылдар мен ағымдағы жылдың бөлінбеген пайдасы (залалдары), активтерді қайта бағалауға арналған резерв, қолданылып жүрген заңдарда және құрылтай құжаттарында белгіленген тәртіппен пайда есебінен құрылған резервтер кіреді.

Кірістер-міндеттемелердің тиісті ұлғаюынсыз активтердің ұлғаюы не активтердің тиісті азаюынсыз міндеттемелердің азаюы. Серіктестіктің жалпы кірісіне мыналар кіреді: негізгі және негізгі емес қызметтен түскен кірістер.

Шығыстар-міндеттемелердің тиісті азаюынсыз активтердің азаюы не активтердің тиісті ұлғаюынсыз міндеттемелердің ұлғаюы. Шығыстар-бұл меншікті басқаруға, тауарлық-материалдық құндылықтарды сатуға, жұмыстарды орындауға және Қызметтерді көрсетуге байланысты шығындар және әдетте активтердің, мысалы: ақшаның әкетілуі немесе пайдаланылуы түрінде болатын шығындар.

Белгіленген шығындар-белгілі бір ауқымды база аясында ұйымның іскерлік белсенділігінің өзгеруіне жауап бермейтін шығындар.

Шекті шығындар (кірістер) - қосымша дайындалған өнімнің бірлігіне есептегендегі қосымша шығындар (кірістер).

Өсім шығындары (табыстар) - өнімнің (жұмыстардың, қызмет көрсетулердің) қосымша партиясын дайындау немесе сату нәтижесінде пайда болатын қосымша шығындар (табыстар).

Прогрессивті шығындар-ұйымның іскерлік белсенділігіне қарағанда тез өсетін шығындар.Өндіріс құны тек өндірістік шығындарды қамтиды. Басқарушылық және коммерциялық шығыстар калькуляциядан шығарылады.

Өндірістік шығындар-өнімді (жұмыстарды, қызметтерді) өндірумен байланысты шығындар. Өндірістік өзіндік құн есептеулерінде ескеріледі.

Өндірістік есеп-Бухгалтерлік басқару есебінің негізі. Өндіріс шығындары туралы ақпарат жинайды, алдыңғы кезеңдермен, сметалармен немесе болжамдармен салыстырғанда олардың өсу себептерін талдайды, ықтимал үнемдеу резервтерін анықтайды.

Пропорционалды шығындар-ауыспалы шығындардың бір түрі. Ұйымның іскерлік белсенділігі сияқты қарқынмен өсуде.

Тікелей шығындар-қандай да бір жанама әдістерді пайдаланбай, шығындарды тікелей тасымалдаушыға жатқызылатын шығындар. Олар тікелей материалдық шығындардан және тікелей еңбек шығындарынан тұрады.

Шығыстар-табыс алуға байланысты кәсіпорын шеккен шығындардың бір бөлігі, мәні бойынша сатылған өнімнің (жұмыстардың, қызметтердің) өзіндік құнын сипаттайды.

Реттелетін (бақыланатын) шығындар - жауапкершілік орталығының басшысы тарапынан ықпал етуге ұшыраған шығындар.

Тиісті шығындар - оңтайлы басқару шешімін таңдау кезінде ескерілетін шығындар.

Жиынтық есепке алу - дайын өнімнің жекелеген түрлерінің, барлық шығарылған өнімнің өзіндік құнын есептеу үшін және кәсіпорын шеккен шығындарды дайын өнім мен аяқталмаған өндіріс арасында бөлу үшін ақпарат дайындау мақсатында жалпы кәсіпорын бойынша негізгі және қосалқы өндіріс цехтары бөлінісінде шығыстар баптары бойынша өндірістік шығындарды қорыту жүйесі. Екі нұсқада бар - жартылай фабрикат және жартылай фабрикат.

Өнімнің (жұмыстың, қызметтің) өзіндік құны - оны өндіруге және өткізуге, яғни шикізатқа, материалдарға, отынға, энергияға, негізгі қорларға, Еңбек және өзге де ресурстарға ақшалай нысанда көрсетілген шығындар. Цех, өндіріс, толық, сондай-ақ "шектеулі" шығындарды ажыратыңыз (тікелей костингті қараңыз).

Тауар-сатып алу, пайдалану немесе тұтыну мақсатында нарыққа ұсынылатын материалдық өнім.

Тауар айналымы, көтерме-тауарларды бір ұйымның (кәсіпкердің) кейіннен қайта сату немесе тұтыну үшін (шаруашылық, бірақ жеке емес) басқа ұйымға(кәсіпкерге) сатуы. Азық-түлік емес тауарларды заңды тұлғаларға, олардың жеке бөлімшелеріне өз мұқтаждары үшін қолма-қол ақшасыз есеп айырысу бойынша сату көтерме тауар айналымына енгізіледі.

Тауар айналымы, бөлшек сауда - тұтыну тауарларын оларды өткізу арналарына қарамастан қолма-қол есеп айырысу арқылы халыққа сату, атап

айтқанда: сауда қызметі негізгі болып табылатын бөлшек сауда мен қоғамдық тамақтандыруды жүзеге асыратын заңды тұлғалар; сауданы жүзеге асыратын, бірақ сауда қызметі негізгі болып табылмайтын заңды тұлғалар; киім-кешек, аралас және азық-түлік базарларында тауарлар сатуды жүзеге асыратын жеке тұлғалар. Бөлшек тауар айналымының құрамына сондай-ақ азық-түлік тауарларын жекелеген заңды тұлғаларға (әлеуметтік мақсаттағы: ауруханаларға, балалар мекемелеріне, мүгедектер, қарттар үйлеріне және т.б.) бөлшек сауда желісінен, шағын көтерме базалардан, олар қызмет көрсететін халықтың контингенттерін тамақтандыруды ұйымдастыру үшін қоғамдық тамақтандыру желісінен қолма-қол ақшасыз есеп айырысу бойынша сату, сондай-ақ тауарларды заңды тұлғаларға, олардың оқшауланған бөлімшелеріне қолма-қол есеп айырысу арқылы сату кіреді.

Тауар айналымы, қойма-көтерме сауда айналымының бір түрі, онда көтерме сауда базасы өз қоймаларына жеткізіледі, мұнда тауарлар партияларын өңдейді және жинақтайды және қоймалардан тауарларды бөлшек сауда желісіне жібереді.

Тауар айналымы, транзиттік-көтерме тауар айналымының бір түрі, онда көтерме сауда кәсіпорны тауарларды өндірістік кәсіпорындардан немесе жеткізушілерден өз қоймаларын айналып өтіп, тікелей тауар алушыларға тиіп сатуды жүзеге асырады.

Тауар өндіруші-тауар өндіретін заңды немесе жеке тұлға.

Сауда-тауарлар айналымы, сатып алу және сату жөніндегі шаруашылық қызмет.

Сауда, биржа-биржалардың делдалдығы арқылы тауарлар мен бағалы қағаздар саудасы.

Сауда, көтерме сауда-бұл, әдетте, тікелей өндірістік тұтыну үшін немесе одан әрі бөлшек сауда үшін пайдаланылатын тауарлар немесе қызметтер саудасы.

Сауда, бөлшек сауда-бұл тауарларды сату мен қызметтерді тікелей түпкілікті тұтынушыларға олардың жеке коммерциялық емес пайдалануы мен тұтынуы үшін қолма-қол ақшаның орнына түпкілікті байланыс болып табылатын сауда. Бөлшек сауда, әдетте, бөлшек болып табылады. Мұндай саудадағы негізгі сатып алушылар-азаматтар.

Транзитпен сауда жасау-өнімді өндіруші кәсіпорынның қоймасынан тұтынушы кәсіпорынның қоймасына жеткізу, жабдықтау-өткізу ұйымының қоймасын айналып өту.

Немқұрайлылық нүктесі-өндіріс факторының қосымша көлемін пайдалануға байланысты шығындар өнімнің өсуінен түскен ақшалай түсіммен теңестірілетін кәсіпорын қызметіндегі жағдай.

Үзіліс нүктесі-өндіріс деңгейі. шығындар мөлшері кіріске тең болған кезде; осы сәттен бастап компания пайда табады; бұл жағдайда шекті кіріс тұрақты шығындарға сәйкес келеді. Тәуекелдерді бағалауда, қаржылық басқаруда, шығындарды талдауда қолданылады.

Бағалы қағаздармен жасалатын операциялардағы үзіліс нүктесі- белгілі бір операциялық саясат пайда да, шығын да болмайтындығына әкелетін баға немесе бағалар. Опцион бойынша мәмілелер кезінде мерзімнің аяқталу нәтижесі. Ұзақ уақыт ішінде үзіліс нүктесінің "динамикасы" байқалады.

Тапсырыс нүктесі-қорлардың жай-күйін бақылау жүйелерінде пайдаланылатын, Қордың төменгі шегін білдіретін параметр, оған жеткен кезде жеткізуге кезекті тапсырысты ұйымдастыру қажет.

Нарықтық құн-сату кезінде алынуы мүмкін немесе белсенді нарықта қаржы құралын сатып алу кезінде төленуі тиіс ақша қаражатының сомасы.

Тауарлық несие-ол бойынша бір Тарап (қарыз беруші) екінші Тарапқа (қарыз алушыға) мүлікті беретін, ал қарыз алушы Қарыз берушіге осы мүліктің құнын алдын ала келісілген мерзім ішінде пайыз есептей отырып төлеуге міндеттенеді.

Сауда және өзге кредиторлық берешек-ақшалай қаражатты төлеуді немесе Компанияның өзге активтерін басқа компаниялар мен ұйымдарға беруді талап ететін шарттық қатынастар нәтижесінде туындайтын Компания міндеттемелерінің бір бөлігі.

ФИФО - есепті жыл ішінде материалдық ресурстарды оларды сатып алу кезектілігімен пайдалануға жол беруге негізделген қорларды бағалау әдісі, яғни бірінші болып өндіріске түсетін ресурстар (егер саудада болса, онда-сатуға) жылдың басында есептелген құндылықтардың құнын ескере отырып, сатып алу уақыты бойынша біріншісінің өзіндік құны бойынша бағалануы тиіс.

Өзіндік құн-өнім бірліктерінің бірлігін немесе тобын өндіруге немесе өндірістің жекелеген түрлеріне шығындарды құндық (ақшалай) нысанда анықтау. К. объектінің немесе өнімнің нақты немесе жоспарланған құнын анықтауға мүмкіндік береді және оларды бағалау үшін негіз болып табылады. Құрылыс ұйымдарында бағалау және есептеу бухгалтерлік есеп объектілері үшін ақшалай түрде қолданылады. К. өндірістің орташа шығындарын анықтауға және өнімнің өзіндік құнын белгілеуге негіз болады. К. болжамды, жоспарлы, есептік болуы мүмкін.

Қоймалық есепке алу карточкасы - қоймалардағы тауарлық-материалдық құндылықтарды сандық есепке алуға арналған карточка. Материалдық құндылықтардың әрбір номенклатуралық нөміріне жеке карточка ашылады, онда кіріс және шығыс бойынша жазбалар Ақтау құжаттарының негізінде жүргізіледі.

Баға - 1. тауар құнының ақшалай көрінісі; 2. өндіріске жұмсалған қоғамдық қажетті жұмыс уақытының шамасын жанама өлшеу үшін қызмет ететін экономикалық санат; 3. нақты сұраныс пен ұсыныстың сандық арақатынасы.

Аукцион бағасы-аукцион өткізу барысында ресми тіркелген тауар бағасы. Ол нарықтық бағадан айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін, өйткені ол өнімнің ерекше, сирек кездесетін қасиеттері мен белгілерін көрсетеді.

Негізгі баға - тауардың сортын немесе сапасын айқындау үшін пайдаланылатын баға; оны сатушы мен сатып алушы арасындағы келіссөздерде

келіседі; ол соңғысының қасиеттері келісімшартта көрсетілгендерден өзгеше болған кезде нақты жеткізілген тауардың бағасын айқындау үшін бастапқы қызмет етеді.

Ақша қаражаты – бұл кәсіпорынның кассасындағы қолма-қол ақша қаражатының сомасы, банктердегі есеп айрысу шотындағы, валюталық шоттағы және өзге шоттардағы ақша қаражаттары және кәсіпорынның өзге де қаражаттары.

Есеп айрысудағы қаражат – берілген аванстар бойынша тауарлар, жұмыстар мен қызметтер үшін алынған вексельдер бойынша дебиторлық берешектер, есеп беретін адамдардағы сомалар.

Оқшауланған қаражаттар -бюджетке салық түрінде аударылуға тиіс пайда сомасы мен кәсіпорынның арнайы қорларын құруға жұмсалған сомалар.

Бөлінбеген табыс -барлық шығыстар мен салық төленгеннен кейін шығарылатын кірістің қалған сомасы.

Бухгалтерлік есеп – кәсіпорынның шаруашылық қызметін үздіксіз құжаттық байқау мен оны бақылау жүйесі.

Статистикалық есеп – экономиканың әр-түрлі салаларында жалпылама көпшілік сипаты бар құбылыстарды, жалпы қоғамдық құбылыстарды олардың салалық жағынан ажырамас байланыстағы сандық жағын зерттейді.

Материалдық жауапкершілік – қызметкерлердің заңды немесе жеке тұлғалар келтірген мүліктік, материалдық зиянның орнын толтыруға міндеттілігі.

Шикізаттар -азды-көпті еңбек сіңірген заттар. Олардың құрамына кен өндіруші өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығындағы мекемелерінің өндірген өнімдері – мұнай, кен, мақта, жүн, тері, ағаш т.б. материалдар жатады.

Жартылай фабрикаттар- өндірістік үрдістің бір сатысынан толық өтіп әрі қарай өңдеуді қажет ететін материалдар.

Материалдар номенклатурасы- өндірісте пайдаланатын материалдардың белгілі бір түріне олардың аты, сапасы, мөлшері, тағы да басқа көрсеткіштері бойынша жасалған жіктеу тізімі.

Түгендеу -барлық материалдардың әрқайсысын біртіндеп санап шығып, материалдардың нақтылы қалдығын бухгалтерлік баланстағы қалдығымен салыстыру.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. 2007 жылғы 28 ақпандағы №234-ІІІ Қазақстан Республикасының «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік жөніндегі» заңы, (өзгерістер мен толықтыруларымен) - <http://www.minfin.gov.kz/>
2. Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары (2013 жылғы нұсқасы)- <http://www.minfin.gov.kz/>
3. Ұлттық қаржылық есептілік стандарттары - <http://www.minfin.gov.kz/>
4. «Бухгалтерлік есеп жүргізу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2015 жылғы 31 наурызындағы №241 бұйрығы (өзгерістер мен толықтыруларымен)- <http://www.minfin.gov.kz/>
5. Алибекова Б.А.Туризмдегі бухгалтерлік есеп:оқу құралы./ Алибекова Б.А.,Таштанова Н.Н. -Алматы. Экономика. 2017. - 352 б.
6. Акимов Б. Ж. Қаржылық есеп ІІ [Текст]: оқу құралы / Б. Ж. Акимов [и др.]. - Алматы: "Экономика" баспасы, 2016. - 261 б.
7. Алибекова, Б. А.Туризмдегі бухгалтерлік есеп [Текст]: оқу құралы / Б. А. Алибекова, Н. Н. Таштанова. - Алматы : Экономика, 2017. - 352 б
8. Аманова Г.Д.Басқару есебі: оқу құралы/Аманова Г.Д., Махамбетова А.О.,Садиева А.С., Жұмабекова Г.Ж.–Нұр-Сұлтан:Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті АҚ, 2019. – 237 б.
9. Алайдарқызы, Қ. Ауыл шаруашылығындағы бухгалтерлік есеп [Текст]: оқу құралы / Қ. Алайдарқызы. - Алматы: Экономика, 2016. - 240 б.
10. Баймукашева. З. Кәсіпорынның шаруашылық қызметін талдау: оқу құралы / Ж. - Алматы : "Бастау", 2019. - 232 б.
11. Базарова, Б. Т. Бухгалтерлік есеп [Текст]: экон. мамандықтарының студ. арналған оқу құралы / Б. Т. Базарова, А. К. Джакупова. - Орал : Жәңгір хан атындағы БҚАТУ, 2016.
14. Базарова, Б. Т. Бухгалтерлік есеп [Текст]: экон. мамандықтарының студ. арналған электронды оқу құралы / Б. Т. Базарова, А. К. Джакупова. - Электрон. дан. - Орал : Жәңгір хан атындағы БҚАТУ, 2016. - эл. опт. диск (CD-ROM)
15. Джакупова, А. К. Аудит [Текст]: "Есеп және аудит" мамандығы студ. арналған электрондық оқу басылымы / А. К. Джакупова. - Электрон. дан. - Орал: "Парасат" мультимедиялық зертханасы, 2016.
16. Жакипбеков, С. Т. Салық және салық салу [Текст]: оқу құралы / С. Т. Жакипбеков, А. С. Канатов. - Алматы: EXLIBRIS, 2016. - 163 б.
18. Жусупова, Г.Б.Бухгалтерский учет в отраслях экономики: Учебно-методическое пособие по специальности 5В050800 – Учет и аудит. - Костанай: КГУ им. А. Байтұрсынова, 2017. - 104 с.
19. Иманбаева, З. О.Басқару есебі [Текст]: оқу құралы / З. О. Иманбаева. - Алматы: Экономика, 2017. - 286 б.
20. Ибыжанова. А. Д. Финансовый учет 2 [Текст]: учеб. пособие для студ. спец.: 5В050800-"Учет и аудит" / А. Д. Ибыжанова. - Уральск: ЗКАТУ им. Жангир хана, 2016. - 147 с.

- 21.Проскурина В. П. Бухгалтерский учет в строительстве практическое пособие) [Текст] / В. П. Проскурина. - Алматы: ТОО "Издательство LEM", 2016. - 276
22. Тулешова, Г. К. Ілгерлемелі қаржылықесеп [Текст]: оқу құралы / Г. К. Тулешова, Б. Ж. Акимова, С. С. Сапарбаева. - Алматы : Экономика, 2017. - 222 б.
23. Тайгашинова, К. Т.Основы бухгалтерского учета [Текст]: учебник / К. Т. Тайгашинова. - Алматы: Экономика, 2017. - 202 с. - ISBN 978-601-225-948-3: 3100 тг.
24. Тулешова, Г. К. Продвинутый финансовый учет [Текст]: учеб. пособие / Г. К. Тулешова, Б. Ж. Акимова, С. С. Сапарбаева. - Алматы: Экономика, 2016. - 232 с
25. НазароваВ. Л. Бухгалтерский учет от первичного документа до отчетности [Текст]: учеб. пособие / В. Л. Назарова, О. В. Волохова. - Алматы: Экономика, 2016.

БАЗАРОВА БАКЫТГУЛ ТЕМИРЖАНОВНА,
аға оқытушы, экономика ғылымдарының магистрі

ДЖАКУПОВА АСЕЛЬ КАНАТОВНА,
аға оқытушы, экономика ғылымдарының магистрі

Қызмет көрсету саласындағы есеп

Оқу құралы

23.12.2021 ж. басуға қол қойылды
Пішімі 60x84 ¹/₁₆ Офсетті қағаз 80 м/г
Көлемі 8,6б.т. Тапсырыс №32
Таралымы 500 дана

**Дайын түпнұсқасының сапасына
толық сәйкестікте басылды**
Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан
аграрлық-техникалық университеті
090009, Орал қ., Жәңгір хан көшесі, 51